

فصل هشتم

نظام اجرایی و مدیریت آمایش استان

گزارش اصلی - جلد ششم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سازمان برنامه و بودجه
استان خوزستان

مطالعات آمایش استان خوزستان
فصل هشتم
نظام اجرایی و مدیریت آمایش استان
گزارش اصلی - جلد ششم

تاریخ آخرین ویرایش: پاییز ۱۳۹۳

مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران

مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران

مطالعات آمایش استان خوزستان

ویرایش اول: بهار ۱۳۹۲

ویرایش نهایی: زمستان ۱۳۹۲

بازبینی نهایی: پاییز ۱۳۹۳

مدیر طرح: مرتضی ثابت قدم حقیقی

تهیه کننده: مرتضی ثابت قدم حقیقی

تنظیم: پرستو جلالی

پیشگفتار

گزارش حاضر شامل مطالب فصل هشتم مطالعات آمایش استان می‌باشد. گزارش این فصل از مطالعات پس از طرح گزارش فصل پنجم و ششم مطالعات آمایش استان در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۲ و ۱۳۹۲/۲/۱۷ شورای آمایش استان خوزستان و بر اساس نظرات مطرح شده در آن جلسه‌ها و نظرات نمایندگان دستگاه‌های عضو شورای آمایش و سایر دستگاه‌های مرتبط در آن جلسات تهیه شده است.

فصل ششم مطالعات آمایش استان با عنوان "تبیین چشم‌انداز و طراحی سناریوی توسعه استان" به تهیه سند مقدماتی چشم‌انداز فضایی توسعه استان انجامید که در آن محتوای اساسی و کلی آمایش استان خوزستان برای افق این برنامه تشریح شد. فصل هفتم این مطالعات نیز با عنوان "طراحی و برنامه‌ریزی"، بر اساس تفصیل سند چشم‌انداز فضایی توسعه استان، برنامه آمایش و برش‌های شهرستانی برنامه‌های اصلی آمایش را ارائه نموده است. در فصل حاضر نظام اجرایی و مدیریت آمایش استان در دو بخش نظام اجرایی و نظام ارزیابی و پایش ارائه شده است.

در اینجا از جناب آقای حجازی استاندار محترم سابق و به ویژه از جناب آقای مهندس عامری گلستان معاون محترم وقت برنامه‌ریزی استانداری خوزستان که کارفرمایی و مدیریت اجرایی این مطالعه را به عهده داشته‌اند، جناب آقای نیازی مدیرکل محترم برنامه‌ریزی و بودجه، سرکار خانم فردی‌پور معاون محترم مدیرکل برنامه‌ریزی و بودجه، جناب آقای هاشمی مدیرکل محترم آمار و سایر همکاران استانداری که با پشتیبانی ایشان این مطالعه امکان‌پذیر شد و از همکاری مدیران، کارشناسان و اعضای محترم شرکت‌کننده در جلسات شورای آمایش استان و کارگروه‌های تخصصی تشکر می‌نماید.

جناب آقای دکتر نیکو مدیرکل محترم برنامه‌ریزی و بودجه و ناظر محترم طرح در جهت تکمیل این مطالعه سعی فراوان نمودند که از ایشان قدردانی می‌شود. بدون تردید حمایت جناب آقای مقتدایی استاندار محترم خوزستان و جناب آقای حاجتی معاون محترم برنامه‌ریزی استانداری خوزستان در هدایت فرآیند بررسی و تصویب این مطالعه در

شورای آمایش استان و تلفیق نتایج در برنامه‌های سالانه و نظارت بر اجرای آن، گام نهایی در به ثمر رسیدن نتیجه این مطالعه خواهد بود که مورد قدردانی است.

در خاتمه از مدیریت و همکاران آتلیه مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران که تهیه و پردازش نقشه‌های این مطالعه را با صبر و دقت بسیار پذیرا شدند تشکر می‌نماید.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

۸- نظام اجرایی و مدیریت آمایش استان	۱۳
۸-۱- نظام اجرایی آمایش استان	۱۳
۸-۱-۱- تحلیل وضعیت سازمان اجرایی و مدیریت آمایش استان	۱۳
۸-۱-۱-۱- وضعیت فعلی	۱۳
۸-۱-۱-۲- سابقه مطالعات برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش و دورنمای آینده	۱۴
۸-۱-۱-۳- ساز و کارهای اجرایی کردن مطالعات آمایش و برنامه‌ریزی منطقه‌ای در برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران	۱۶
۸-۱-۱-۴- مرور فصل ششم قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (در ارتباط با آمایش)	۱۷
۸-۱-۱-۵- آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان - و اصلاحات بعدی	۲۹
۸-۱-۱-۶- نتیجه‌گیری	۳۱
۸-۱-۱-۷- آسیب‌شناسی	۳۳
۸-۱-۲- طراحی نظام مدیریت آمایش استان	۳۴
۸-۱-۳- تدوین برنامه اجرایی ارتقاء ظرفیت و کارایی سازمان اجرایی آمایش استان	۴۰
۸-۲- نظام ارزیابی و پایش آمایش استان	۴۲
۸-۲-۱- طراحی نظام پایش و ارزشیابی برنامه آمایش استان	۴۲
۸-۲-۲- تدوین چارچوب شاخص‌های ارزیابی برنامه آمایش استان	۴۷
۸-۲-۲-۱- چارچوب شاخص‌های سنجش پیشرفت پروگرام‌های اصلی برنامه آمایش	۴۹
۸-۲-۲-۱-۱- شاخص‌های توسعه شبکه آبرسانی به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه ریزی، (گزارش فصلی، همراه با نقشه GIS)	۴۹
۸-۲-۲-۱-۲- شاخص‌های بخش کشاورزی به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه ریزی، (گزارش سالانه)	۵۰
۸-۲-۲-۱-۳- شاخص‌های بخش حفاظت و توسعه منابع طبیعی به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه‌ریزی (گزارش سالانه، همراه با نقشه GIS)	۵۲
۸-۲-۲-۱-۴- شاخص‌های بخش صید و آبی‌پروری به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه‌ریزی، (گزارش فصلی)	۵۳
۸-۲-۲-۱-۵- شاخص‌های بخش صنعت به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه ریزی (گزارش فصلی)	۵۴
۸-۲-۲-۱-۶- شاخص‌های بخش راه و راه‌آهن، (گزارش فصلی)	۵۶
۸-۲-۲-۱-۷- شاخص‌های بخش محیط زیست به تفکیک شهرستان، (گزارش فصلی)	۵۷
۸-۲-۲-۱-۸- شاخص‌های توسعه شبکه برق، گاز و مخابرات، به تفکیک شهرستان، (گزارش فصلی)	۵۸
۸-۲-۲-۲- چارچوب شاخص‌های سنجش سهم و رتبه استان در کشور در فعالیت‌های مختلف اقتصادی	۵۸
۸-۲-۲-۳- چارچوب شاخص‌های سنجش اقتصاد کلان استان در کشور	۵۹
۸-۲-۲-۴- چارچوب شاخص‌های سنجش عملکرد بخش خصوصی در استان	۵۹

- ۵۹-۲-۲-۸- چارچوب شاخص‌های سنجش توسعه فضایی استان.....
- ۶۱-۲-۳-۸- طراحی و پیاده‌سازی نظام جمع‌آوری آمار و اطلاعات مکانی و روندهای توسعه استان.....
- ۶۳-۲-۴-۸- تدوین چارچوب گزارش‌های نظارتی برنامه آمایش استان.....

ضمیمه یکم..... ۶۴

سابقه برنامه‌ریزی در ایران با توجه ویژه به برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش..... ۶۴

۳-۸- سابقه برنامه‌ریزی در ایران..... ۶۴

- ۶۴-۱-۳-۸- روند برنامه‌های عمرانی از سال ۱۳۲۷ تا وقوع انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷.....
- ۶۴-۱-۱-۳-۸- آغاز برنامه‌ریزی و اولین برنامه عمرانی کشور.....
- ۶۵-۲-۱-۳-۸- برنامه عمرانی دوم تا ششم.....
- ۶۵-۳-۱-۳-۸- روند کلی برنامه‌های عمرانی دوم تا ششم.....
- ۶۶-۲-۳-۸- تحول محتوای برنامه‌ها.....
- ۶۸-۳-۳-۸- برنامه‌های توسعه اقتصادی-اجتماعی-فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.....
- ۶۸-۱-۳-۳-۸- شرایط اقتصادی دهه نخست.....
- ۶۹-۲-۳-۳-۸- برنامه اول توسعه اقتصادی-اجتماعی-فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.....
- ۶۹-۳-۳-۳-۸- برنامه دوم توسعه اقتصادی-اجتماعی-فرهنگی.....
- ۶۹-۴-۳-۳-۸- برنامه سوم و چهارم توسعه اقتصادی-اجتماعی-فرهنگی.....
- ۷۰-۴-۳-۸- برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی فضایی و آمایش در ایران.....
- ۷۰-۱-۴-۳-۸- عملکرد برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی فضایی و آمایش.....
- ۷۲-۲-۴-۳-۸- نقد عملکرد برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی فضایی و آمایش.....
- ۷۳-۵-۳-۸- ارتباط طرح‌های کالبدی و آمایشی در ایران.....

۴-۸- اسناد مرتبط با توسعه اقتصادی کشور و استان..... ۷۷

- ۷۷-۱-۴-۸- اسناد برنامه سوم و چهارم توسعه.....

ضمیمه دوم: متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و اصلاحات بعدی..... ۸۴

فهرست جدول‌ها و تصاویر

عنوان

صفحه

جدول‌ها:

جدول ۸-۱- متن ماده ۱۷۸ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۱۸
جدول ۸-۲- متن ماده ۱۷۹ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۱۹
جدول ۸-۳- متن ماده ۱۸۰ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۰
جدول ۸-۴- متن ماده ۱۸۱ و ۱۸۶ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۰
جدول ۸-۵- متن ماده ۱۸۲ و ۱۸۳ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۱
جدول ۸-۶- متن ماده ۱۸۴ و ۱۸۵ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۲
جدول ۸-۷- متن ماده ۱۸۷، ۱۹۱ و ۱۹۳ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۳
جدول ۸-۸- متن ماده ۱۸۸ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۵
جدول ۸-۹- متن ماده ۱۸۹ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۵
جدول ۸-۱۰- متن ماده ۱۹۰ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۵
جدول ۸-۱۱- متن ماده ۱۹۲ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۷
جدول ۸-۱۲- متن ماده ۱۹۴ قانون برنامه پنجم توسعه.....	۲۷
جدول ۸-۱۳- مواد قانونی ناظر به برنامه‌های استانی در برنامه سوم توسعه.....	۷۸
جدول ۸-۱۴- سیاست‌های اقتصادی در برنامه چهارم توسعه.....	۸۰
جدول ۸-۱۵- بعضی از مواد قانونی ناظر به آمایش در برنامه چهارم توسعه.....	۸۱
جدول ۸-۱۶- متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان.....	۸۴
جدول ۸-۱۷- متن اصلاح آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان.....	۹۲
جدول ۸-۱۸- متن اصلاح آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان.....	۹۴

تصاویر:

تصویر ۸-۱- نظام پیشنهادی برای مدیریت آمایش استان.....	۴۰
تصویر ۸-۲- نظام پیشنهادی برای پایش برنامه آمایش استان.....	۴۴

۸- نظام اجرایی و مدیریت آمایش استان

۸-۱- نظام اجرایی آمایش استان

۸-۱-۱- تحلیل وضعیت سازمان اجرایی و مدیریت آمایش استان

سازمان اجرایی و مدیریت آمایش در سطح ملی و استانی در چارچوب قوانین و مقررات قانونی شکل می‌گیرد. بنابراین در این قسمت محیط قانونی حاکم بر این سازمان مرور می‌شود. از آنجاکه عملکردها در این چارچوب‌ها شکل گرفته‌اند در این قسمت هم عملکردها و هم تحول چارچوب‌های قانونی بررسی و ذکر خواهند شد. نکته مهم آن است که چارچوب‌های قانونی هرچند بسیار کند اصلاح شده‌اند اما به هر حال روند آن تکاملی و سازنده بوده است.

۸-۱-۱-۱- وضعیت فعلی

به طور کلی و عمومی مطالعات آمایش تا قبل از برنامه پنجم توسعه کشور، تنها در سطح ملی انجام شده است و در همین حال این تلاش‌ها بیشتر جنبه مطالعاتی داشته‌اند و به دلایل زیادی هیچگاه فرصت آن را نیافته‌اند تا به مرحله اجرا درآیند. مطالعاتی که در حال حاضر با عنوان آمایش در سطح استان‌ها صورت می‌گیرد نخستین تجربه مطالعه آمایش در سطح استانی است که با اجرایی شدن آن اولین تجربه اجرای طرح آمایش در سطح استان‌ها (و در سطح کشور) را نیز شکل خواهند داد.

بنابراین تا قبل از این سری از مطالعات آمایش استانی، استان‌ها دارای تجربه مطالعه، تهیه و اجرای برنامه‌های آمایش استانی نبوده‌اند و بر همین اساس به طور طبیعی سازمانی برای اجرای نتایج مطالعه آمایش و مدیریت آن طراحی نشده است.

اما در مقابل، استان‌ها دارای سابقه و تجربه بسیار ارزنده‌ای در تهیه، اجرا، نظارت بر اجرا و ارزشیابی برنامه‌های عمرانی هستند. این تجربه حاصل اندکی بیش از چهل سال برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی در

طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی و توسعه‌ای استانی، اجرا و نظارت بر اجرا و ارزشیابی آن‌ها در قالب برنامه‌های سالانه است.

تجربه ارزنده اخیر تهیه برنامه پنجساله پنجم توسعه استان خوزستان در چارچوب برنامه توسعه پنجم کشور در واقع نخستین تجربه این استان در تهیه برنامه‌های پنجساله توسعه استانی است و لازم به ذکر است که اطلاق برنامه پنجم توسعه استان، تنها به دلیل قرار گرفتن این برنامه در برنامه پنجساله پنجم توسعه کشور می‌باشد.

برنامه‌های یکساله و برنامه پنجساله توسعه استان توسط "معاونت برنامه‌ریزی استانداری" تهیه می‌شود و "شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان" نهاد تصویب‌کننده آن می‌باشد.

نهاد تهیه‌کننده برنامه در راستای عدم تمرکز از مرکز کشور، از سال ۱۳۵۱ در استان‌ها مستقر شده است و از آن زمان تاکنون، به تبع تغییرات سازمان مرکزی، با تغییر نام، تغییر وظایف و تغییر وابستگی سازمانی تحولات زیادی را پشت سر گذاشته است، اما وظیفه تهیه بودجه و برنامه‌های عمرانی و توسعه‌ای استانی هیچگاه ضعیف نشده، بلکه دامنه و اختیارات آن سال به سال وسیع‌تر نیز شده است.^۱

در این گذر ۴۲ ساله شورای برنامه‌ریزی استان نیز با عناوین و ترکیب‌های مختلف، نقش کم و بیش مناسبی را در تصویب و نظارت بر برنامه‌های عمرانی یکساله ایفا کرده است.

در مجموع این دو رکن، یعنی "سازمان تهیه‌کننده" و "نهاد تصویب‌کننده" وظیفه تهیه، تصویب و نظارت بر اجرای برنامه و بوجه عمرانی و جاری یکساله و اخیراً برنامه پنجساله توسعه استان را به عهده داشته‌اند و صرف نظر از تغییر نام و وابستگی سازمانی، روند عدم تمرکز و حوزه فعالیت برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی استانی در این سازمان همواره رو به تکامل بوده است.

۸-۱-۱-۲- سابقه مطالعات برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش و دورنمای آینده

سابقه برنامه‌ریزی کشور با توجه ویژه به تحولات برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش در ضمیمه یکم این گزارش ارائه شده است. مرور این سابقه نشان می‌دهد موضوع برنامه‌ریزی منطقه‌ای از برنامه چهارم

۱- از سال ۱۳۵۱، پس از تشکیل "معاونت امور مناطق" در "سازمان برنامه و بودجه"، در راستای عدم تمرکز برنامه‌ریزی و اجرا، دفتری با عنوان "دفتر برنامه‌ریزی و بودجه" در استان‌های کشور ایجاد شد. از آن زمان تا کنون تغییرات زیادی در "سازمان برنامه و بودجه" صورت گرفته است: ادغام مرکز آمار ایران در این سازمان و پس از آن ادغام "سازمان امور اداری و استخدامی کشور" در آن و تغییر نام آن به "سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی" و سپس انتقال این سازمان به حوزه ریاست جمهوری و تغییر نام آن به "معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری" سبب شد که در استان‌ها نیز عنوان اولیه "دفتر برنامه‌ریزی و بودجه استان"، با ادغام واحد استانی مرکز آمار با این دفتر، به "سازمان برنامه و بودجه استان" و سپس به "سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان" تغییر یابد و پس از آن با انتقال این سازمان به حوزه استانداری، به "معاونت برنامه‌ریزی استانداری" تغییر نام یافت.

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۱۵.۸

عمرانی کشور (سال‌های ۵۱-۱۳۴۷) مورد توجه قرار گرفته است. بر اساس نتایج مطالعه‌ای که تحت عنوان "طرح جامع مطالعات توسعه اقتصادی-اجتماعی منطقه‌ای کشور - (توسط مؤسسه بتل)" در دو سال آخر برنامه چهارم عمرانی کشور توسط سازمان برنامه و مشارکت مؤسسه تحقیقاتی "بتل"، صورت گرفت، از ابتدای برنامه پنجم عمرانی کشور معاونت جدیدی با نام "معاونت امور مناطق" با دو وظیفه اصلی (۱) حمایت از عدم تمرکز برنامه‌ریزی و اجرا و انتقال بخشی از این وظایف به استان‌ها و (۲) کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای، در سازمان برنامه و بودجه وقت تشکیل شد و در همین ارتباط دفترهای "برنامه‌ریزی و بودجه" در استان‌ها ایجاد و راه‌اندازی گردید. در مرکز نیز در معاونت امور مناطق، سه دفتر تحت عنوان دفتر مطالعات ناحیه‌ای، دفتر روش‌ها و دفتر امور استان‌ها، تشکیل شد و قرار بود موضوع برنامه‌ریزی منطقه‌ای به خصوص در دفتر مطالعات ناحیه‌ای پیگیری و نهادینه شود. مطالعات آمایش نیز در سال‌های ۱۳۵۴ و ۱۳۵۵ در سطح ملی کشور توسط شرکت "ست-ایران" یا "ستیران" (با همکاری شرکت فرانسوی "ست-کوپ" و یک شرکت ایرانی) انجام گرفت و قرار بود نتایج آن در برنامه ششم عمرانی کشور منظور شود. اما با وقوع انقلاب اسلامی در کشور و آغاز جنگ تحمیلی، تهیه برنامه‌های پنج‌ساله کشور راکد شد و مطالعات برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش هر دو تا سال ۱۳۶۲ معوق ماندند.

از سال ۱۳۶۲ دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای جانشین دفتر مطالعات ناحیه‌ای شد و این دفتر بین دو وظیفه برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش، وظیفه مطالعات آمایش را انتخاب کرد. مطالعاتی که در طول ۱۷ سال زیر این عنوان تا برنامه سوم توسعه جمهوری اسلامی ایران ۸۴-۱۳۷۹ صورت گرفت به دلایل زیادی که در ضمیمه یکم مطرح شده است امکان منظور شدن در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه جمهوری اسلامی را نیافتند. مهم‌ترین مسایلی که مانع از انجام این کار می‌شدند به اختصار به شرح زیر ارائه می‌شود و خواننده علاقمند برای دریافت جزئیات بیشتر به ضمیمه یکم ارجاع می‌گردد:

- ضعف روش‌شناسی مطالعات انجام شده زیر عنوان مطالعات آمایش و کلی بودن آن‌ها،
- نداشتن الگوی عملیات اجرایی، برنامه، طرح و پروژه،
- نداشتن بعد زمانی و بعد مالی،
- و در نتیجه: هماهنگ نبودن و هماهنگ نشدن مطالعات آمایش با برنامه‌های ملی-بخشی و نظام تهیه‌کننده برنامه‌های ملی-بخشی،

به عبارت دیگر حتی اگر مطالعات آمایش دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای، می‌توانست به یک الگوی توسعه فضایی مناسب و قابل قبول و پذیرش در سطح ملی-استانی دست‌یابد، به علت فراهم نبودن ساز و کارهای لازم برای تلفیق نتایج آن با دو نظام برنامه‌ریزی مرسوم کشور یعنی نظام برنامه‌ریزی ملی-

بخشی و نظام برنامه‌ریزی استانی، امکان تلفیق در برنامه‌های پنجساله توسعه جمهوری اسلامی ایران و بودجه‌ریزی سالانه را نمی‌یافت.

برای رفع این مشکل، در برنامه چهارم توسعه کشور، شورای ملی آمایش و در سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی وقت نیز مرکز ملی آمایش سرزمین تشکیل شد تا مطالعات آمایش را با دو نظام برنامه‌ریزی کلان و نظام برنامه‌ریزی ملی - بخشی هماهنگ کند تا نتایج مطالعات آمایش بتواند اجرایی شود.

از آنجا که مطالعات آمایش انجام شده در سطح ملی، برای سطح استانی دستاورد ملموسی بجز مجموعه‌ای از راهبردهای بسیار کلی نداشت، و از طرف دیگر ارتباط بین نهادهای برنامه‌ریزی در سطوح مختلف برقرار نشده بود، در برنامه چهارم نیز این مهم انجام نشد.

اما در برنامه پنجم تغییرات جدی سازمانی و محتوایی بسیار مهمی برای برقراری ارتباط بین اجزای یاد شده فراهم شده است. به نظر می‌رسد پس از نزدیک به هفتاد سال سابقه تشکیل سازمان برنامه و برنامه‌ریزی در ایران و اندکی بیش از چهل سال از نخستین اقدامات برای ادغام بعد برنامه‌ریزی منطقه‌ای در نظام برنامه‌ریزی ملی - بخشی و نزدیک به چهل سال از شروع مطالعات آمایش در کشور، ساز و کارهای پیش‌بینی شده در برنامه پنجم توسعه کشور از قوام لازم برای حمایت از انجام این مطالعات و اجرایی کردن نتایج آن برخوردار شده است.

۸-۱-۱-۳- ساز و کارهای اجرایی کردن مطالعات آمایش و برنامه‌ریزی منطقه‌ای در برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران

در برنامه پنجم توسعه، ارتباط نزدیکی بین برنامه آمایش و محیط زیست و همچنین بین نظام برنامه‌ریزی ملی - بخشی و ملی - استانی برقرار شده است. در این برنامه نقش شورای آمایش سرزمین ارتقاء یافته است و دولت مکلف به "ایجاد نظام یکپارچه برنامه‌ریزی سرزمینی" با ترکیب دو رویکرد برنامه‌ریزی آمایشی و برنامه‌ریزی کالبدی و هماهنگی آن با برنامه‌ریزی ملی - بخشی شده است که برقراری این هماهنگی‌ها و تصویب و نظارت بر اجرای آن در سطح ملی - بخشی و ملی، منطقه‌ای و استانی توسط شورای ملی آمایش سرزمین صورت می‌گیرد. پیشرفت مهم دیگر، ایجاد "دفتر تلفیق برنامه، آمایش و توسعه منطقه‌ای" در معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری است که وظیفه مهم تلفیق برنامه‌های آمایش با نظام تدوین برنامه و بودجه‌ریزی را دارد تا از این طریق برنامه آمایش بتواند به نظام تدوین برنامه و بودجه راه یابد. پیشرفت مهم دیگر، به خصوص از نظر فنی، رسیدن به این تفاهم بوده است که بین آمایش سرزمین و حفظ و توسعه محیط زیست ارتباط تنگاتنگی وجود دارد و به همین دلیل موضوع "ارزیابی راهبردی محیطی" و "تدوین شاخص‌های پایداری محیطی" در

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۱۷.۸

کنار مبحث آمایش سرزمین در فصل توسعه منطقه‌ای در قانون برنامه پنجم به تصویب رسیده و پیگیری آن به عهده این دفتر واگذار شده است. به علاوه توسعه متعادل منطقه‌ای در کنار پایداری محیطی و توسعه روستایی نیز پیش‌بینی شده است، هرچند در زمینه توسعه روستایی، چارچوب‌ها و راهبردها به اندازه کافی مشخص و روشن نشده و موارد بیشتر به صورت آرمان مطرح شده است.

در قسمت بعدی بعضی از مواد قانونی فصل ششم که با موضوع آمایش بیشتر ارتباط دارد مطرح خواهد شد.

۸-۱-۱-۴- مرور فصل ششم قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (در ارتباط با آمایش)

طبق ماده ۱۷۸ این قانون، به شرح جدول ۸-۱، برای پیشبرد توسعه استان‌ها، تشکیل شورای برنامه‌ریزی و توسعه هر استان به ریاست استاندار و اعضای مشخص پیش‌بینی و به تصویب رسیده است و مقرر شده است آیین‌نامه اجرایی این شورا توسط معاونت (معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری) تهیه و به تصویب هیأت وزیران برسد.

لازم به ذکر است که آیین‌نامه اجرایی موضوع ماده ۱۷۸ به تصویب رسیده است که به موقع به آن اشاره خواهد شد.

ماده ۱۷۹ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۲، به اصلاح سازماندهی نظام درآمد- هزینه استان‌ها می‌پردازد و جنبه مهم‌تر، از دیدگاه آمایش، آن است که طبق بند الف این ماده قانون، بودجه سالانه (هر) استان به تفکیک منابع بودجه و تفکیک اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی، هریک به صورت سرجمع در قانون بودجه سالانه درج خواهد شد و توزیع سرجمع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای شهرستان‌ها بر عهده شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان است. این اختیار شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در تعیین اعتبارات مورد نیاز اجرای برنامه آمایش استان بسیار کارساز خواهد بود و به آن بازخواهیم گشت.

ماده ۱۸۰ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۳، تأکید ویژه‌ای بر کاهش عدم تعادل‌های موجود بین شهرستان‌ها دارد. که با نتایج مطالعات آمایش استان سازگار است و از اجرای نتایج مطالعات آمایش استان حمایت خواهد کرد.

ماده ۱۸۱ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۴، به منظور ارتقاء نظام برنامه‌ریزی کشور، بر دو نکته تأکید ویژه دارد، نخست الزام کلیه فعالیت‌های توسعه‌ای و سرمایه‌گذاری‌ها به رعایت دو اصل آمایش سرزمین و پایداری محیطی و دوم ارتقاء توانمندی‌های مدیریتی استان‌ها و انتقال اختیارات اجرایی به استان‌ها.

به‌علاوه پیش‌بینی کرده است که ساز و کارها و شاخص‌های لازم (برای اجرایی کردن این ماده قانون) به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

جدول ۸-۱- متن ماده ۱۷۸ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۷۸-
الف- به‌منظور تصمیم‌گیری، تصویب، هدایت، هماهنگی و نظارت در امور برنامه‌ریزی و بودجه استان‌ها، در چهارچوب برنامه‌ها و سیاستها و خط‌مشی‌های کلان کشور، شورای برنامه‌ریزی و توسعه هر استان به ریاست استاندار و اعضاء زیر تشکیل می‌شود:
۱- رئیس واحد استانی وزارتخانه‌های دارای واحد استانی (یک نفر)
۲- معاون برنامه‌ریزی استان
۳- مدیرکل تربیت‌بدنی استان
۴- رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
۵- مدیرکل حفاظت محیط زیست استان
۶- فرمانداران (حسب مورد)
۷- فرمانده بسیج استان
تبصره - در مورد وزارتخانه‌هایی که چند واحد استانی دارند یک نفر از رؤسای واحدهای تابعه استان به انتخاب وزیر در جلسات شورا شرکت می‌کند.
ب - برای افزایش اختیارات شهرستان‌ها در چهارچوب وظایف شورای برنامه‌ریزی توسعه استان، کمیته برنامه‌ریزی در هر شهرستان به ریاست فرماندار تشکیل می‌گردد.
تبصره ۱- اعضاء کمیته برنامه‌ریزی شهرستان شامل رؤسای ادارات شهرستان (متناظر ادارات کل استانی) است.
تبصره ۲- نیابت ریاست شورا در غیاب استاندار و دبیری شورای مذکور برعهده معاون برنامه‌ریزی استاندار است.
ج - دو نفر از نمایندگان استان با پیشنهاد مجمع نمایندگان استان و تصویب مجلس به عنوان ناظر در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و نمایندگان هر شهرستان به عنوان ناظر در کمیته برنامه‌ریزی شهرستان عضویت خواهند داشت.
د- جلسات شورا با حضور دوسوم اعضاء، رسمی و مصوبات آن با اکثریت بیش از نصف اعضاء حاضر معتبر است. رأی‌گیری در جلسات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با ورقه و به صورت مخفی است.
ه - آیین‌نامه اجرایی این ماده شامل شرح وظایف، اختیارات مندرج در این ماده و کارگروه‌های تخصصی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کمیته برنامه‌ریزی شهرستان به پیشنهاد معاونت به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.
و- وزارت کشور موظف است علاوه بر اخذ و ارائه نسخه‌ای از بودجه و برنامه‌های مصوب استانی و شهرستانی به نمایندگان استان هر ساله گزارش عملکرد استانی برنامه و هر سه ماه یک بار نیز گزارش پیشرفت بودجه را در اختیار مجلس شورای اسلامی قرار دهند.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخطها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

جدول ۸-۲- متن ماده ۱۷۹ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۷۹-

به منظور تمرکززدایی و افزایش اختیارات در جهت توسعه و عمران استان‌ها، نظام درآمد - هزینه استانی به شرح زیر ساماندهی می‌گردد:

الف - بودجه سالانه استانی شامل منابع استانی اعم از درآمد استانی، درآمد اختصاصی، واگذاری دارایی‌های مالی و سرمایه‌ای و سهم از منابع ملی و همچنین مصارف استانی اعم از اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی هر کدام به صورت سرجمع در قوانین بودجه سنواتی درج می‌گردد. توزیع « دستگاه - برنامه » اعتبارات هزینه‌ای و توزیع سرجمع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای شهرستان‌ها برعهده شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان است.

تبصره - اعتبار پروژه‌هایی که ماهیت استانی داشته و یا در چند شهرستان قرار می‌گیرند به طور مستقیم و توسط شورا به صورت مجزا تعیین می‌گردد.

ب - سند بودجه سالانه استان که تعهدات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و معاونت را مشخص می‌نماید در قالب قراردادی تنظیم و بین رئیس شورا و معاونت مبادله می‌گردد. قالب قرارداد مذکور و دستورالعمل مربوط توسط معاونت تهیه و ابلاغ می‌شود.

ج - در هر استان، خزانه معین استان وابسته به خزانه‌داری کل و زیرنظر اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان تشکیل می‌شود. خزانه‌داری کل موظف است برای هر یک از خزانه‌های معین استان یک حساب به‌عنوان « حساب خزانه‌داری کل » (خزانه معین استان) در مرکز استان افتتاح نماید و در ابتدای هر سال نیز میزان تنخواه‌گردان هر استان را متناسب با اعتبارات مصوب هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آن استان محاسبه و حداکثر تا بیستم فروردین ماه به « حساب خزانه‌داری کل » (خزانه معین استان) واریز نماید.

د - به منظور تخصیص اعتبارات استانی در اختیار استان با لحاظ وضعیت تحقق درآمدها، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلی ناظر بر بودجه عمومی دولت، کمیته تخصیص اعتبارات استان با مسؤولیت استاندار و عضویت معاون برنامه‌ریزی استان و رئیس سازمان امور اقتصادی و دارایی استان تشکیل می‌شود.

ه - به تناسب واگذاری و اجرای فعالیت‌ها و طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی به استانی، معاونت علاوه بر اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای مذکور در طول سال بخش مربوط از اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های اجرایی ملی با تشخیص معاونت به استان‌ها منتقل می‌شود.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخطها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

ماده ۱۸۶ این قانون نیز، عیناً به شرح جدول ۸-۴، هم به تقسیمات کشوری و هم به عدم تمرکز و نقش استانداران به عنوان نمایندگان عالی دولت در استان‌ها اشاره دارد.

هر دو ماده قانونی بالا از نتایج مطالعات آمایش استان حمایت می‌نماید، همچنان که در این مطالعات به نیاز به چنین حمایت‌ها در چندین جا تأکید شده است.

ماده ۱۸۲ و ماده ۱۸۳ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۵، از مهم‌ترین پیشرفت‌های تدین قانون از نظر حمایت از برنامه آمایش می‌باشد. در ماده ۱۸۲ تشکیل "شورای آمایش سرزمین" با شرح وظایف معین پیش‌بینی شده است. مهم‌ترین این وظایف عبارتند از: (الف) تدوین، تصویب و نظارت بر استقرار « نظام یکپارچه برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه سرزمینی » و تنظیم روابط ارکان اصلی آن و (ب) بررسی و تصویب و نظارت بر اجرای برنامه‌ها و طرح‌های توسعه سرزمینی در سطوح ملی، منطقه‌ای و استانی.

جدول ۸-۳- متن ماده ۱۸۰ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۸۰-

در راستای تحقق اصل چهل و هشتم (۴۸) قانون اساسی، سیاست‌های کلی و جهت حصول به اهداف چشم‌انداز و به منظور استفاده متوازن از امکانات کشور و توزیع عادلانه و رفع تبعیض و ارتقاء سطح مناطق کمتر توسعه‌یافته و تحقق پیشرفت و عدالت، دولت مکلف است در توزیع منابع عمومی و یارانه سود تسهیلات به نحوی عمل نماید که فاصله شاخص برخوردار شهری‌های با کمتر از سطح متوسط کشور در پایان برنامه در بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیربنایی و امنیتی در هر سال برنامه حداقل ده درصد (۱۰٪) به سطح یادشده نزدیک شود.

معادل دو درصد (۲٪) از اعتبارات بودجه عمومی دولت در قالب ردیف‌های مشخص برای مصارف معین در بودجه سنواتی در اختیار معاونت قرار می‌گیرد تا در راستای تحقق اهداف فوق توزیع و هزینه شود.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخطها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

جدول ۸-۴- متن ماده ۱۸۱ و ۱۸۶ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۸۱-

به منظور ارتقاء نظام برنامه‌ریزی کشور با لحاظ نمودن دو اصل آمایش سرزمین و پایداری محیط‌پذیر کلیه فعالیت‌های توسعه‌ای و سرمایه‌گذاری‌های ملی و استانی، ایجاد هماهنگی بخشی، منطقه‌ای و بخشی - منطقه‌ای و رعایت عدالت در توزیع منابع و فرصت‌ها، توسعه متوازن مناطق، ارتقاء توانمندی‌های مدیریتی استان‌ها و انتقال اختیارات اجرایی به استان‌ها و تمرکز امور حاکمیتی در مرکز، ساز و کارها و شاخص‌های لازم به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

ماده ۱۸۶-

به دولت اجازه داده می‌شود نسبت به تدوین برنامه جامع تقسیمات کشوری، دربردارنده شاخص‌های ناظر بر بازنگری واحدهای تقسیماتی موجود برای ایجاد سطوح تقسیمات کشوری جدید با جهت‌گیری عدم تمرکز و تفویض اختیار به مدیران محلی و تقویت نقش استانداران به‌عنوان نمایندگان عالی دولت در استان‌ها، اقدام نماید.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخطها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

همچنین طبق ماده ۱۸۳ این قانون، دستگاه‌های اجرایی مکلف شده‌اند برنامه‌های عملیاتی خود را به گونه‌ای تنظیم نمایند که زمینه تحقق جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین را فراهم آورند و مسئولیت پیگیری و نظارت بر تحقق مفاد این ماده بر عهده معاونت (معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری) قرار گرفته است.

به علاوه طبق تبصره ۲ این ماده قانون، به شورای اقتصاد اجازه داده شده است با پیشنهاد شورای آمایش سرزمین سیاست‌های تشویقی و بازدارنده مالی و پولی را برای فعالیت‌ها و مناطق مختلف کشور به گونه‌ای تنظیم نماید که سرمایه‌گذاری‌های بخش‌های عمومی و غیردولتی در راستای تحقق جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین هدایت شوند.

ماده ۱۸۴ و ۱۸۵ این قانون نیز، عیناً به شرح جدول ۸-۶، از مهم‌ترین پیشرفت‌های تدوین قانون از نظر حمایت از محیط زیست می‌باشد که می‌تواند به طور مستقیم از برنامه‌های آمایش حمایت نماید.

جدول ۸-۵- متن ماده ۱۸۲ و ۱۸۳ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۸۲-

به منظور هماهنگی و نظارت بر تهیه و اجرای برنامه‌ها و طرح‌های توسعه سرزمینی، «شورای آمایش سرزمین» با مسؤلیت معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور و با شرح وظایف اصلی ذیل تشکیل می‌شود:

الف - تدوین، تصویب و نظارت بر استقرار «نظام یکپارچه برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه سرزمینی» و تنظیم روابط ارکان اصلی آن.

ب - بررسی و تصویب برنامه‌ها و طرح‌های توسعه سرزمینی در سطوح ملی، منطقه‌ای و استانی و نظارت بر اجرای آنها

دو نفر از اعضاء کمیسیون‌های برنامه و بودجه و محاسبات و عمران مجلس شورای اسلامی به انتخاب مجلس به عنوان عضو ناظر در جلسات شورا شرکت می‌نمایند.

آیین‌نامه‌جاری این ماده شامل شرح وظایف تفصیلی، مسؤولیت‌ها، اختیارات و ارکان شورا حداکثر ظرف شش ماه پس از تصویب این قانون به پیشنهاد معاونت (دبیرخانه) به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

تبصره - ترکیب اعضاء شورا علاوه بر معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور عبارتند از: وزیران کشور، اطلاعات، جهاد کشاورزی، اقتصادی و دارائی، مسکن و شهرسازی، دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و رئیس سازمان حفاظت محیط زیست و سه نفر صاحب‌نظر شاغل در دستگاه‌های اجرایی به انتخاب رئیس‌جمهور.

ماده ۱۸۳-

دستگاه‌های اجرایی مکلفند برنامه‌های عملیاتی خود را به گونه‌ای تنظیم نمایند که زمینه تحقق جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین را فراهم آورد.

تبصره ۱- مسؤولیت پیگیری و نظارت بر تحقق مفاد این ماده بر عهده معاونت است.

تبصره ۲- شورای اقتصاد اجازه داده می‌شود با پیشنهاد شورای آمایش سرزمین در چهارچوب قوانین مربوطه کشور، سیاست‌های تشویقی و بازدارنده، از جمله یارانه سود و کارمزد تسهیلات بانکی، تعرفه‌ها، عوارض و سایر مقررات را برای فعالیتهای و مناطق مختلف کشور به‌گونه‌ای تنظیم نماید که برنامه‌ها، اقدام‌ها و سرمایه‌گذاری‌های بخش‌های عمومی و غیردولتی در راستای تحقق جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین هدایت شوند.

مصوبات شورای اقتصاد از طریق دبیرخانه (معاونت) ابلاغ می‌شود.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخط‌ها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

ایجاد «نظام ارزیابی راهبردی محیطی» و تدوین شاخص‌های مختلف پایداری محیط به شورای عالی حفاظت محیط‌زیست سپرده شده است و شورای عالی اداری مکلف شده است وظایف اجرایی شورای عالی حفاظت محیط‌زیست را به واحدهای استانی سازمان حفاظت محیط زیست تفویض نماید.

بنابراین سازمان حفاظت محیط زیست استان نقش بسیار مهمی در تدوین این شاخص‌ها و به طور طبیعی در نظارت بر اجرا و اعمال آن‌ها در استان خواهد داشت که این کاملاً با مطالعات آمایش استان مبنی بر گسترش و تقویت و حمایت از نظارت مؤثر این سازمان همسو می‌باشد.

جدول ۸-۶- متن ماده ۱۸۴ و ۱۸۵ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۸۴-

به منظور تحقق اهداف مندرج در اصل پنجاهم (۵۰) قانون اساسی، «نظام ارزیابی راهبردی محیطی» در سطوح ملی، منطقه‌ای و موضوعی براساس محورهای ذیل تدوین و به اجرا در می‌آید:

الف - راهبردهای کلی توسعه مناطق و منظور نمودن اثرات تجمعی این راهبردها

ب - شاخص اثرات محیطی توسعه و شاخص ظرفیت زیستی

ج - اعمال شاخص‌های پایداری منطقه‌ای و ملی

د - پایش برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای منطقه‌ای و موضوعی

ه - برنامه توانمندسازی و تعیین سازوکار اجرایی ارزیابی راهبردی محیطی

تبصره ۱- شورای عالی حفاظت محیط زیست، نهاد ملی مسؤول ارزیابی راهبردی محیطی طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی - موضوعی است.

تبصره ۲- شوراها هم‌هنگی توسعه منطقه‌ای، مسؤول ارزیابی راهبردی محیطی برنامه‌های توسعه منطقه‌ای براساس ضوابط مصوب شورای عالی حفاظت محیط زیست می‌باشند.

تبصره ۳- شورای عالی اداری مکلف است وظایف اجرایی شورای عالی حفاظت محیط زیست را به واحدهای استانی سازمان حفاظت محیط زیست تفویض نماید.

آیین‌نامه اجرایی این ماده شامل فرآیند و ساز و کارهای اجرایی ارزیابی راهبردی به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

ماده ۱۸۵-

به منظور بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی و پایه، نظام شاخص‌های پایداری محیطی تا سال دوم برنامه در چارچوب موارد ذیل تهیه و به اجرا در می‌آید:

الف - تدوین مدل ملی شاخص‌های پایداری

ب - ایجاد بانک داده و اطلاعات شاخص‌های پایداری

ج - تعیین شاخص‌های پایداری و کمی نمودن آن برای سال‌های برنامه

د - تعیین ضوابط و معیارهای پایداری ناظر بر متعادل‌سازی بار محیطی و کنترل اثرات توسعه بر محیط طبیعی و

انسانی

آیین‌نامه اجرایی این ماده شامل دستگاه‌های اجرایی مسؤول و همکار، رویکردهای کلی و زمان‌بندی تدوین و اجرای نظام و مراجع تصویب آن به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، زیرخط‌ها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

ماده ۱۸۷، ۱۹۱ و ۱۹۳ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۷، بر تدوین و اجرای برنامه مدیریت یکپارچه زیست بومی و برنامه عملیاتی حفاظت و بهره‌برداری پایدار از تنوع زیستی زیست بوم‌های حساس و شکننده کشور تأکید دارد. و این دو ماده قانون می‌توانند در حمایت از زیست‌بوم‌های حساس و شکننده استان به شرحی که در گزارش فصول مختلف آمایش استان خوزستان آمده است حمایت نماید (تالاب‌ها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و مراتع و همراه با آن، فضای ارزنده حاوی منابع آب و خاک بخش کشاورزی استان).

جدول ۸-۷- متن ماده ۱۸۷، ۱۹۱ و ۱۹۳ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۸۷

الف - به دولت اجازه داده می‌شود به منظور حفاظت، احیاء و بهره‌برداری پایدار از محیط زیست، منابع طبیعی و تنوع زیستی حداکثر تا پایان سال دوم برنامه نسبت به موارد زیر اقدام قانونی انجام دهد:

۱- تدوین و اجرای برنامه مدیریت یکپارچه زیست بومی و برنامه عملیاتی حفاظت و بهره‌برداری پایدار از تنوع زیستی زیست بوم‌های حساس و شکننده کشور.

۲- اصلاح اساسنامه « صندوق ملی محیط زیست »

تبصره ۱- قوه قضائیه، نهادهای نظامی و انتظامی و شهرداری‌ها همکاری کامل با دولت برای تحقق مفاد این ماده را خواهند داشت.

تبصره ۲- سازمان حفاظت محیط زیست، مناطق ساحلی و دریایی با حساسیت بالای زیست محیطی را شناسایی و اعلام نماید.

تبصره ۳- آیین‌نامه‌های اجرایی این ماده توسط سازمان حفاظت محیط زیست با همکاری وزارتخانه‌های نیرو، مسکن و شهرسازی و جهاد کشاورزی و معاونت تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

ب - دولت موظف است نسبت به تشکیل سازمان توسعه و عمران دریا و سواحل جهت مطالعه و اجرای طرح‌های بهسازی و شنا زیر نظر وزارت کشور به عنوان متولی اصلی ساماندهی سواحل و طرح‌های شنا در سال اول برنامه اقدام نماید. اساسنامه سازمان مذکور به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

ماده ۱۹۱

الف - برنامه مدیریت زیست بومی در زیست بوم‌های حساس، به ویژه دریاچه ارومیه تهیه و به مرحله اجرا درمی‌آید. سازمان حفاظت محیط زیست با همکاری معاونت و وزارتخانه‌های نیرو و جهاد کشاورزی، آیین‌نامه‌های اجرایی این ماده را تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رساند.

ب - به منظور جلوگیری از شکار بی‌رویه و نابودی تنوع زیستی، دولت مکلف است با همکاری مراجع ذی‌ربط در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران ترتیبی اتخاذ نماید تا ضمن محدود کردن پروانه حمل اسلحه شکاری و بازرنگری در ضوابط صدور پروانه‌های مذکور، تعداد سلاح‌های شکاری را متناسب با جمعیت قابل برداشت از حیات وحش به تشخیص سازمان حفاظت محیط زیست برساند و نسبت به جمع‌آوری سلاح‌های غیرمجاز تا پایان برنامه اقدام نماید.

ماده ۱۹۳

الف - شهرداری شهرهای بالای دویست هزار نفر جمعیت و شهرهای ساحلی و شهرهای حاشیه تالاب‌های داخلی در راستای مدیریت پسماند شهری موظفند تا پایان سال چهارم برنامه، پسماندهای خود را با روش‌های نوین و فناوریهای جدید با اولویت روش‌های آلی (ارگانیک) از قبیل کرم پوسال (ورمی کمپوست) بازیافت نمایند. از سال پایانی برنامه، هرگونه دفن پسماندها در این گونه شهرها مطلقاً ممنوع است.

ب - سازمان حفاظت محیط زیست مکلف است تمهیدات لازم را برای کاهش آلودگی هوا تا حد استانداردهای جهانی با اولویت شناسایی کانونهای انتشار ریزگردها و مهار آن، کنترل و کاهش میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای را فراهم آورد.

ج - از سال دوم برنامه، هرگونه بهره‌برداری صنعتی و معدنی جدید از تالاب‌های داخلی مطلقاً ممنوع است.

د - با توجه به شرایط ویژه تالاب‌های کشور از منظر اقتصادی، کشاورزی، زیست بومی، تنوع زیستی و گردشگری و وجود مراتع و اراضی زراعی مطلوب در اطراف آنها و وجود چالش‌های جدی در تخصیص منابع آب در این مناطق و به‌طور کلی، پیچیدگی و شکنندگی زیست بوم طبیعی این مناطق، دولت مکلف است در سال اول برنامه، با ساماندهی مجدد سازمان‌های موجود در بخش‌های آب، کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری، نسبت به اعمال مدیریت یکپارچه با مشارکت بهره‌برداران در دشتهای اطراف این تالاب‌ها اقدام نماید.

تبصره - آیین‌نامه اجرایی این ماده به پیشنهاد مشترک معاونت و سازمان حفاظت محیط زیست و وزارتخانه‌های جهاد کشاورزی، کشور، نفت، نیرو و صنایع و معادن به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، زیرخط‌ها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

ماده ۱۹۳ این قانون بر چند موضوع مهم تأکید دارد و شهرداری‌های دارای جمعیت شهری بیش از ۲۰۰ هزار نفر را در بند نخست و دولت را به طور عام در سایر موارد مکلف به انجام تکالیف جدی مهمی می‌نماید:

- نحوه فرآیند پسماند شهری شهرهای ساحلی و شهرهای حاشیه تالاب‌های داخلی،
- کاهش آلودگی هوا تا حد استانداردهای جهانی با اولویت شناسایی کانون‌های انتشار ریزگردها و مهار آن، کنترل و کاهش میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای،
- مطلقاً ممنوع کردن هرگونه بهره‌برداری صنعتی و معدنی جدید از تالاب‌های داخلی،
- توجه خاص به شرایط ویژه تالاب‌های کشور از منظرهای متفاوت و با توجه به چالش‌های جدی در تخصیص منابع آب و پیچیدگی و شکنندگی زیست بوم طبیعی این مناطق، دولت را مکلف به ساماندهی سازمان‌های موجود و اعمال مدیریت یکپارچه بر این تالاب‌ها می‌نماید.

ماده ۱۸۸ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۸، یکی از حساس‌ترین مواد قانون برنامه پنجم در ارتباط با اجرای برنامه آمایش استان خوزستان است که در صورت عدم رعایت روح این قانون و هرگونه سستی در آن می‌تواند به تخریب محیط زیست استان بیانجامد.

توضیح آنکه به موجب این ماده قانون به درستی برای تسهیل امر سرمایه‌گذاری خواسته شده است با تدوین ضوابط و استانداردهای زیست‌محیطی مشخص، شفاف و ثابت، زمینه‌های مناسب برای درج در کتاب راهنمای سرمایه‌گذاری ارائه شود، به طوری که از سال دوم برنامه هرگونه الزام به اخذ مجوز موردی از دستگاه‌های متولی (به جز صنایع بزرگ موضوع ماده (۱۰۵) قانون برنامه سوم توسعه)، لغو گردد.

از آنجا که این بررسی و نتیجه‌گیری در سطح ملی توسط سازمان حفاظت محیط زیست با همکاری وزارتخانه‌های صنایع و معادن و جهاد کشاورزی و با هماهنگی معاونت (معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری) صورت می‌گیرد، برای اعمال نتایج مطالعات آمایش استان که در مقیاس درون استانی صورت گرفته است ضرورت خواهد داشت نتایج مطالعات آمایش استان خوزستان توسط سازمان محیط زیست به سازمان محیط زیست کشور انتقال داده شود و از آن حمایت شود تا در تدوین ضوابط و تهیه کتاب راهنمای سرمایه‌گذاری ملحوظ گردد. در غیر این صورت اگر احکام کلی استانی صادر گردند نتایج مطالعات آمایش کن لم یکن خواهد شد.

ماده ۱۸۹ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۹، سازمان حفاظت محیط زیست را مکلف می‌نماید نظام اطلاعات زیست محیطی کشور را در سطوح منطقه‌ای، ملی و استانی تهیه نماید.

چنانکه این نظام در سطح استانی با رعایت نتایج مطالعات آمایش استان تهیه شود و نتایج آن در اعمال ماده ۱۸۸ ملحوظ شود نگرانی یاد شده در ارتباط با ماده ۱۸۸ قانون برنامه پنجم کمتر خواهد شد.

جدول ۸-۸- متن ماده ۱۸۸ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۸۸-

به منظور تسهیل امر سرمایه‌گذاری، سازمان حفاظت محیط زیست با همکاری وزارتخانه‌های صنایع و معادن و جهاد کشاورزی و با هماهنگی معاونت، ضوابط و استانداردهای زیست‌محیطی مشخص، شفاف و ثابت را در چارچوب قوانین برای یک دوره زمانی پنجساله تدوین و جهت درج در کتاب راهنمای سرمایه‌گذاری موضوع تبصره (۳) ماده (۷) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی ظرف شش ماه اول برنامه ارائه نماید. کلیه واحدهای تولیدی، صنعتی، عمرانی، خدماتی و زیربنایی موظف به رعایت ضوابط و استانداردهای فوق می‌باشند.

از سال دوم برنامه هرگونه الزام به اخذ مجوز موردی از دستگاه‌های متولی به جز صنایع بزرگ موضوع ماده (۱۰۵) قانون برنامه سوم توسعه، لغو و اعمال سیاست‌های مزبور از طریق کنترل اعمال ضوابط انجام می‌شود.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخطها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

جدول ۸-۹- متن ماده ۱۸۹ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۸۹-

سازمان حفاظت محیط زیست مکلف است:

الف - در راستای ارتقای آگاهی‌های عمومی و دستیابی به توسعه پایدار به منظور حفظ محیط زیست و با تأکید بر گروه‌های اثرگذار و اولویت‌دار از ابتدای برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، آیین‌نامه اجرایی مربوط را با پیشنهاد شورای عالی حفاظت محیط‌زیست به تصویب هیأت‌وزیران برساند. کلیه دستگاه‌های ذی‌ربط، رسانه‌های دولتی و صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران ملزم به اجرای برنامه‌های آموزشی بدون دریافت وجه موضوع این ماده قانونی می‌باشند.

ب - نظام اطلاعات زیست محیطی کشور را در سطوح منطقه‌ای، ملی و استانی تا پایان سال اول برنامه پنجم ایجاد نماید تا زمینه پایش، اطلاع‌رسانی و ارزیابی زیست محیطی فراهم گردد. دستگاه‌های ذی‌ربط مکلفند در تدوین و اجرا آیین مودن این نظام همکاری نمایند.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخطها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

ماده ۱۹۰ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۱۰، به موضوع دو طرفه صرفه‌جویی دولت و اعمال سیاست‌های مصرف بهینه منابع پایه، کاهش مواد زاید و بازیافت آن‌ها می‌پردازد.

جدول ۸-۱۰- متن ماده ۱۹۰ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۹۰-

کلیه دستگاه‌های اجرایی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی موظفند جهت کاهش اعتبارات هزینه‌ای دولت، اعمال سیاست‌های مصرف بهینه منابع پایه و محیط‌زیست برای اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه و تجهیزات (شامل کاغذ)، کاهش مواد زائد جامد و بازیافت آنها (در ساختمان‌ها و وسایط نقلیه) طبق آیین‌نامه‌ای که توسط سازمان حفاظت محیط زیست و معاونت با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید اقدام نمایند.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخطها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

ماده ۱۹۲ این قانون، عیناً به شرح جدول ۸-۱۱، یکی از مهم‌ترین مواد قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه کشور است که اجرای آن می‌تواند از محیط زیست کشور و استان و برنامه اجرایی آمایش استان حمایت جدی به عمل آورد.

این ماده قانون در بند (الف) کلیه واحدهای بزرگ تولیدی، صنعتی، عمرانی، خدماتی و زیربنایی را موظف می‌نماید که برای طرح‌ها و پروژه‌های بزرگ تولیدی، خدماتی و عمرانی خود پیش از اجرا و در مرحله انجام مطالعات امکان‌سنجی و مکان‌یابی، براساس ضوابط مصوب شورای عالی حفاظت محیط زیست، ارزیابی اثرات زیست محیطی تهیه و آن را الزاماً اجرا نمایند.

به علاوه همین ماده قانون در بند (ب) واحدهای بزرگ موجود را (آن طور که از متن قانون استنباط می‌شود) موظف می‌نماید نسبت به کاهش آلودگی و تخریب محیط زیست از طریق نمونه‌برداری و اندازه‌گیری آلودگی و تخریب، برقراری سیستم پایش لحظه‌ای و مداوم، و ارتقاء مشخصات فنی خود و تطبیق آن با ضوابط و استانداردهای محیط زیست و کاهش آلودگی و تخریب منابع پایه بالاخص منابع طبیعی و آب موظف می‌نماید.

همچنین این ماده قانون در متن دو تبصره، دو موضوع مهم "ارزش اقتصادی" منابع طبیعی و زیست محیطی و "هزینه اقتصادی" تخریب آن را مطرح می‌کند. در تبصره (۱) دولت را مکلف می‌نماید ارزش اقتصادی منابع زیست محیطی را در حساب‌های ملی محاسبه و ملحوظ نماید و مهم‌تر از آن در تبصره (۲) دولت را مکلف می‌نماید این دو موضوع مهم "ارزش اقتصادی" و "هزینه اقتصادی" منابع طبیعی و زیست محیطی را در ارزشیابی طرح و پروژه در مرحله امکان‌سنجی طرح‌های تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای مورد نظر قرار دهد.

قانون‌گذار در دو تبصره یاد شده، دو موضوع مهم اخیر (یعنی منظور کردن "ارزش اقتصادی" و "هزینه اقتصادی" منابع طبیعی و زیست محیطی را در ارزشیابی طرح و پروژه در مرحله امکان‌سنجی) را تنها به طرح‌های تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای (سرمایه‌گذاری بخش عمومی) محدود کرده است، اما از آنجا که در متن اصلی این ماده در هر دو بند (الف) و (ب) طرح‌های بزرگ را (بدون مستثنی کردن وابستگی آن به بخش عمومی یا غیر عمومی) مورد خطاب قرار داده است و مکلف به تهیه گزارش ارزیابی زیست محیطی کرده که به صورت طبیعی "ارزش اقتصادی" و "هزینه اقتصادی" منابع طبیعی و زیست محیطی در آن ملحوظ می‌شود، این امیدواری وجود دارد که هزینه تخریب این منابع بالاخره پس از سالیان طولانی غفلت از این موضوع بسیار مهم، از این پس در ارزیابی‌ها به حساب گرفته شود.

چنانکه گفته شد در برنامه پنجم توسعه، توسعه متعادل منطقه‌ای در کنار پایداری محیطی و توسعه روستایی نیز پیش‌بینی شده است، هرچند در زمینه توسعه روستایی چارچوب‌های قانونی و راهبردها، به اندازه لزوم مشخص و روشن نشده اند و موارد بیشتر به صورت آرمان مطرح شده اند، ماده ۱۹۴ مندرج در جدول ۸-۱۲.

جدول ۸-۱۱- متن ماده ۱۹۲ قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۹۲- به منظور کاهش عوامل آلوده کننده و مخرب محیط زیست کلیه واحدهای بزرگ تولیدی، صنعتی، عمرانی، خدماتی و زیربنایی موظفند:

الف - طرحها و پروژههای بزرگ تولیدی، خدماتی و عمرانی خود را پیش از اجرا و در مرحله انجام مطالعات امکان سنجی و مکان یابی براساس ضوابط مصوب شورای عالی حفاظت محیط زیست مورد ارزیابی اثرات زیست محیطی قرار دهند.

رعایت نتیجه ارزیابیها توسط مجریان طرحها و پروژهها الزامی است.

ب - نسبت به نمونه برداری و اندازه گیری آلودگی و تخریب زیست محیطی خود اقدام و نتیجه را در چهارچوب خوداظهاری به سازمان حفاظت محیط زیست ارائه نمایند. واحدهایی که قابلیت و ضرورت نصب و راه اندازی سامانه (سیستم) پیش لحظه ای و مداوم را دارند باید تا پایان سال سوم برنامه، نسبت به نصب و راه اندازی سامانه (سیستم)های مذکور اقدام نمایند. متخلفین مشمول ماده (۳۰) قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴/۲/۳ می شوند.

ج - مشخصات فنی خود را به نحوی ارتقاء دهند که با ضوابط و استانداردهای محیط زیست و کاهش آلودگی و تخریب منابع پایه بالاخص منابع طبیعی و آب تطبیق یابد.

تبصره ۱- دولت مکلف است ارزش اقتصادی منابع زیست محیطی و جداول و حسابهای مربوطه را در حسابهای ملی محاسبه و ملحوظ نماید.

تبصره ۲- معاونت مکلف است با همکاری سازمان حفاظت محیط زیست و سایر دستگاههای مرتبط به منظور برآورد ارزشهای اقتصادی منابع طبیعی و زیست محیطی و هزینههای ناشی از آلودگی و تخریب محیط زیست در فرآیند توسعه و محاسبه آن در حسابهای ملی، نسبت به تنظیم دستورالعملهای محاسبه ارزشها و هزینههای موارد دارای اولویت از قبیل: جنگل، آب، خاک، انرژی، تنوع زیستی و آلودگیهای زیست محیطی در نقاط حساس اقدام و در مراجع ذی ربط به تصویب برساند. ارزشها و هزینههایی که دستورالعمل آنها به تصویب رسیده، در امکان سنجی طرحهای تملک داراییهای سرمایه ای در نظر گرفته خواهد شد.

جدول ۸-۱۲- متن ماده ۱۹۴ قانون برنامه پنجم توسعه

توسعه روستایی

ماده ۱۹۴- دولت مکلف است به منظور بهبود وضعیت روستاها در زمینه سیاستگذاری، برنامه ریزی، راهبری، نظارت و هماهنگی بین دستگاههای اجرایی، ارتقاء سطح درآمد و کیفیت زندگی روستائیان و کشاورزان و کاهش نابرابریهای موجود بین جامعه روستایی، عشایری و جامعه شهری، حمایت لازم را از اقدامات زیر به عمل آورد:

الف - ارتقاء شاخصهای توسعه روستایی و ارائه خدمات نوین و تهیه برنامه اولویت بندی خدمات روستایی با توجه به شرایط منطقه ای و محلی

ب - حمایت از گسترش کشاورزی صنعتی و صنایع روستایی با اولویت توسعه خوشه ها و زنجیره های صنعتی - کشاورزی کوچک و متوسط که بخش اعظم نهاده ها و عوامل تولید آن در جغرافیای روستایی وجود دارد و همچنین صنایع دستی و خدمات گردشگری و ایجاد و توسعه بازارهای محلی با اولویت مراکز دهستان های دارای قابلیت توسعه

ج - تعیین الگوی مدیریت در آبادیهای فاقد شورای اسلامی

د - تدوین سیاستهای تشویقی در جهت مهاجرت معکوس «از شهر به روستا» و تثبیت نسبی جمعیت روستایی تا آخر سال اول برنامه

ه - بهسازی، نوسازی و بازسازی و ایمن سازی ساختار کالبدی محیط و مسکن روستایی مبتنی بر الگوی معماری اسلامی - ایرانی با مشارکت مردم، دولت و نهادهای عمومی

و - آموزش فنی و حرفه ای مستمر روستائیان با هدف توانمندسازی برای ارائه و استفاده از خدمات نوین و مشارکت در فعالیتهای صنعتی و بهبود کیفیت تولیدات

ادامه جدول ۸-۱۲- متن ماده ۱۹۴ قانون برنامه پنجم توسعه

ز - ساماندهی و استقرار فعالیتهای کارآفرینی و اشتغالزای کوچک و متوسط تولید و خدماتی در مناطق روستایی از طریق ارائه مشوقهای مالی و اعتباری

ح - ساماندهی روستاها در قالب مجموعه‌های روستایی به منظور خدمات‌رسانی بهتر و مؤثرتر

ط - احداث، ترمیم و نگهداری و ایمن‌سازی شبکه راههای روستایی

ی - ارتقاء شاخصهای توسعه عشایر از طریق اسکان و ساماندهی خانوارها

ک - حمایت مالی از طریق اعطاء تسهیلات، وجوه اداره شده، یارانه سود و کارمزد جهت توسعه اشتغال خانوارهای روستایی و عشایری با اولویت روشهای محلی و بومی و نیز تقویت مدیریت یکپارچه اراضی از طریق مشارکت با تشکلهای حقوقی به منظور جلوگیری از خردشدن اراضی و تجمیع مدیریتی اراضی خرد کشاورزی

ل - اقدام قانونی در جهت ایجاد شرکت شهرک‌های کشاورزی با اصلاح اساسنامه یکی از شرکتهای مادر تخصصی موجود در چهارچوب سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی به منظور هدایت، راهبری و احداث و توسعه زیرساختهای مجتمع‌های کشاورزی، دامی و شیلاتی

م - سرمایه‌گذاری مشترک با بخشهای غیردولتی تا سقف چهل و نه درصد (۴۹٪) در چهارچوب سیاستهای کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی و از طریق شرکت مادر تخصصی «حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی» و شرکت مادر تخصصی «مدیریت منابع آب ایران»، در زمینه توسعه کشاورزی با فناوری نوین، اقتصادی و بهره‌ور و طرحهای زیربنایی و نوپدید در بخشهای کشاورزی و منابع آب و توسعه مناطق روستایی و جوان‌سازی بافت جمعیتی مناطق روستایی و عشایری

تبصره - دولت مکلف است سهام دولتی در بنگاه جدید را حداکثر ده سال پس از بهره‌برداری به بخش‌های غیردولتی واگذار نماید.

ن - توسعه و هدفمندسازی پژوهش، آموزش، تولید و تبلیغات و همچنین توسعه تجارت الکترونیک فرش و ایجاد خانه فرش در بازارهای هدف و موردنظر برای هویت‌بخشی، ارتقاء کیفیت تولید و روان‌سازی، سفارش‌پذیری، حمایت از ایجاد و توسعه و تجهیز کارگاه‌های متمرکز و غیرمتمرکز و اتحادیه‌ها و شرکتهای تعاونی فرش دستباف روستایی و شهری سراسر کشور و نیز صنایع و خدمات جانبی فرش دستباف به منظور ارتقاء و بهبود بهره‌وری، تثبیت و افزایش سهم صادراتی و بازاریابی‌های داخلی و خارجی

تبصره - وزارت بازرگانی مکلف به پیگیری حکم این بند در دولت است.

س - تعمیم و گسترش بیمه روستایی و پوشش صددرصد (۱۰۰٪) آن از طریق تقویت صندوق بیمه اجتماعی روستاییان و عشایر

ع - پیش‌بینی مکانهای ورزشی برای جامعه روستایی

ف - تهیه طرحهای هادی روستایی و تعیین محدوده روستاها در سراسر کشور با پیشنهاد کارشناسان فنی، زیر نظر بنیاد مسکن و تأیید بخشداری هر بخش و با اطلاع دهیاران و رؤسای شورای اسلامی روستاها و تصویب آن در کمیته‌ای متشکل از رئیس بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان به‌عنوان رئیس، فرماندار شهرستان، بخشدار بخش، نماینده سازمان مسکن و شهرسازی استان، رئیس بنیاد مسکن انقلاب اسلامی شهرستان، نماینده سازمان جهاد کشاورزی استان، نماینده معاون امور عمرانی استانداری و رئیس شورای اسلامی روستا به‌عنوان ناظر

تبصره - نماینده شهرداری شهری که روستا در حریم آن واقع است می‌تواند به‌عنوان کارشناس و ناظر در جلسه کمیته مذکور شرکت نماید.

آیین‌نامه اجرایی این ماده شامل تعیین مدیر ارشد روستا، چگونگی و فرآیند اعمال حمایت‌های ذکرشده، نحوه مشارکت و تعریف و چگونگی مدیریت مجموعه روستایی در سال اول برنامه با پیشنهاد معاونت به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.

مأخذ: قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران. زیرخطها برای تأکید از سوی این مطالعه است.

۸-۱-۱-۵- آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان - و اصلاحات بعدی

آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان، مطابق بند (ه) ماده (۱۷۸) قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه بنابه پیشنهاد معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری در تاریخ ۱۳۹۰/۷/۲۰ به تصویب هیئت وزیران رسید و در تاریخ ۱۳۹۰/۸/۱۴ برای اجرا ابلاغ شد. دو اصلاحیه بعدی این آیین‌نامه نیز در تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۱۷ و ۱۳۹۱/۲/۱۷ به تصویب هیئت وزیران رسید و برای اجرا ابلاغ گردید.

متن این آیین‌نامه بدون تغییر در ضمیمه دوم این گزارش آمده است و در ادامه کلیات آن معرفی و همچنین بخش‌هایی از آن که با آمایش بیشتر ارتباط دارد مرور می‌شود.

- فصل یکم این آیین‌نامه شامل تعاریف می‌باشد.
- فصل دوم ترکیب و وظایف شورا را مشخص می‌کند.
- فصل سوم، کارگروه‌های تخصصی شورا شامل ۸ کارگروه تخصصی: اموراتصادی- امور زیربنایی و شهرسازی- اموراتتماعی، فرهنگی و خانواده- آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار- پژوهش، فناوری و تحولات اداری- سلامت و امنیت غذایی- درآمدها و تجهیز منابع استانی- اشتغال را مشخص می‌نماید و در ادامه فصل سوم ترکیب کارگروه‌های تخصصی و وظایف هر کارگروه تعیین می‌شود.
- در فصل بعدی کمیته برنامه‌ریزی شهرستان، ترکیب و وظایف آن مشخص می‌گردد.
- طبق دو اصلاحیه بعدی به ترتیب کارگروه تخصصی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و کارگروه تخصصی بانوان و خانواده اضافه شده و عنوان کارگروه تخصصی امور اجتماعی، فرهنگی و خانواده به «کارگروه تخصصی امور اجتماعی و فرهنگی» اصلاح شده است.
- در ماده ۲ فصل دوم، ترکیب و وظایف شورا به صورت کلی به این شرح مشخص شده است: "به منظور تصمیم‌گیری، تصویب، هدایت، هماهنگی و نظارت در امور برنامه‌ریزی و بودجه استان‌ها در چارچوب برنامه‌ها و سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلان کشور، شورا با اعضای مندرج در قانون به ریاست استاندار تشکیل می‌شود". بنابراین وظایف این شورا به طور کلی شامل تصمیم‌گیری، تصویب، هدایت، هماهنگی و نظارت در امور برنامه‌ریزی و بودجه استان‌ها می‌باشد.
- در ماده ۳، فصل دوم، با متن "وظایف شورا با رعایت قانون به شرح زیر تعیین می‌شود: " تعداد ۱۹ وظیفه برای این شورا شمرده شده است. تعدادی از این وظایف که با موضوع آمایش سرزمین بیشتر مرتبط می‌باشند به شرح زیر قابل دسته‌بندی و ارائه هستند:

در زمینه برنامه‌های بلند مدت و میان مدت توسعه در چارچوب نظام برنامه‌ریزی کشور و در راستای جهت‌گیری آمایش سرزمین

- بررسی و تأیید برنامه‌های توسعه استان شامل جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت استان
- بررسی و تصویب و نظارت بر برنامه‌های میان مدت توسعه استان و شهرستان
- تهیه، تدوین و نظارت بر برنامه عملیاتی پنجساله استان و شهرستان

در زمینه توزیع اعتبارات (برنامه و بودجه سالانه)

- بررسی و تأیید بودجه پیشنهادی سالانه استان، در چارچوب بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های تهیه و تنظیم بودجه کل کشور و ارائه به معاونت،
- بررسی و توزیع سرجمع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان به تفکیک شهرستان بر اساس پیشنهاد دبیر شورا،
- بررسی، تصویب و ابلاغ ضوابط توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای شهرستان،
- بررسی و توزیع اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های اجرایی استانی به تفکیک «دستگاه - برنامه» بر اساس پیشنهاد دبیر شورا، به گونه‌ای که توزیع نهایی منجر به عدم تعادل در پرداخت‌های دستگاه‌های اجرایی نگردد،

در سایر زمینه‌های اقتصادی

- اتخاذ تدابیر لازم برای تحقق درآمدهای عمومی و اختصاصی دولت در استان و پیشنهاد کسب منابع جدید درآمدی برای درج در لوایح بودجه سنواتی،
- بررسی و تصمیم‌گیری در مورد توسعه صادرات غیرنفتی استان و در صورت لزوم خط‌مشی‌های اجرایی مبادلات مرزی اعم از بازارچه‌ها، تعاونی‌های مرزنشینی در چارچوب سیاست‌های کلی تجارت خارجی کشور،
- بررسی راه‌های تجهیز و جذب پس‌اندازهای بخش غیردولتی و نیز توسعه مشارکت‌های مردمی در امور استان،

فصل سوم، چنانکه گفته شد ترکیب و وظایف کارگروه‌های تخصصی را بیان می‌کند. در اینجا تنها ترکیب و وظایف کارگروه آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار که مرتبط با این مطالعه است به طور خلاصه درج می‌شود. بر این اساس مشاهده می‌شود کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار، وظیفه بررسی سند چشم‌انداز توسعه استان، برنامه آمایش و اجرای آن در استان، و

۳۱.۸ ■ طرح آمایش استان خوزستان

برنامه‌های توسعه میان مدت استانی و شهرستانی را به عهده دارد و به صورت طبیعی نتایج بررسی‌ها را برای تأیید و یا تصویب به مرجع بالاتر که همان شورای توسعه استان است ارائه می‌نماید.

ماده ۱۲ - اعضای کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار به شرح زیر تعیین می‌شوند:

- الف - معاون برنامه‌ریزی استانداری (رییس)
- ب - مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و بودجه استانداری (دبیر)
- ج - مدیرکل دفتر آمار و اطلاعات استانداری
- د - مدیرکل مدیریت بحران استان
- هـ - مدیرکل حفاظت محیط زیست استان
- و - نماینده وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح به انتخاب وزیر
- ز - رییس واحد استانی وزارت صنعت، معدن و تجارت
- ح - رییس واحد استانی وزارت جهاد کشاورزی
- ط - رییس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
- ی - رییس واحد استانی وزارت راه و شهرسازی استان
- ک - نماینده وزارت نیرو به انتخاب وزیر

ماده ۱۳ - وظایف کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار بررسی و آرایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:

- الف - سند چشم‌انداز توسعه استان
- ب - برنامه آمایش و اجرای آن در استان
- ج - برنامه‌های توسعه میان مدت استانی و شهرستانی
- د - مکان‌یابی پروژه‌های بزرگ عمرانی با توجه به اسناد توسعه استان و ملاحظات زیست‌محیطی و آمایش سرزمین.
- هـ - طرح‌های توسعه ناحیه‌ای
- و - تدابیر لازم جهت نقشه‌های اصلی (GIS) استان
- ز - طرح‌های توسعه با ملاحظات زیست محیطی در استان
- ح - سیاست‌های مصرف بهینه منابع پایه و محیط زیست برای اجرای برنامه مدیریت سبز در دستگاه‌های اجرایی استان
- ط - تعامل فعال با شورای هماهنگی توسعه منطقه‌ای
- ی - انتقال صنایع آلاینده و مزاحم به خارج از محدوده‌های جمعیتی با هماهنگی کارگروه تخصصی امور زیربنایی

۸-۱-۱-۶- نتیجه‌گیری

با توجه به (۱) سابقه موضوع، (۲) مواد قانونی در فصل ششم قانون برنامه پنجم در ارتباط با تهیه برنامه‌های آمایش و برنامه‌های میان مدت توسعه در سطح ملی و استانی، (۳) آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و (۴) تغییرات در سازمان مرکزی (معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری) نتیجه‌گیری می‌شود:

(۱) ساز و کارهای قانونی برای تهیه برنامه آمایش در استان‌ها و ادغام آن با برنامه‌های عمرانی استانی بهبود یافته است.

- ۲) استان‌ها به تهیه برنامه آمایش استان و اجرایی کردن آن، پس از طی مراحل تصویب، ملزم شده‌اند.
- ۳) بررسی و ارائه پیشنهاد درباره سند چشم‌انداز توسعه استان، برنامه آمایش و اجرای آن در استان و برنامه‌های توسعه میان مدت استانی و شهرستانی توسط کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار انجام می‌شود.
- ۴) بررسی و تأیید برنامه‌های توسعه استان شامل جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت استان، بررسی و تصویب و نظارت بر برنامه‌های میان مدت توسعه استان و شهرستان و تهیه، تدوین و نظارت بر برنامه عملیاتی پنج‌ساله استان و شهرستان به عهده شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان می‌باشد.
- ۵) تصویب برنامه‌های توسعه استان شامل جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت استان (و از جمله برنامه آمایش استان) با شورای ملی آمایش می‌باشد.
- ۶) وظیفه نظارت بر اجرای برنامه آمایش به عهده کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار می‌باشد اما وظیفه کلی‌تر نظارتی به عهده شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان است.
- ۷) در برنامه پنجم نسبت به برنامه‌های قبل، حفاظت و توسعه محیط زیست مورد تأکید بسیار زیادتری قرار گرفته است و به عنوان یک رکن اساسی برنامه‌های آمایش تلقی شده است.
- ۸) توزیع سرجمع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای شهرستان‌ها بر عهده شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان است و تعیین و اولویت‌بندی پروژه‌ها در هر شهرستان با رعایت دستورالعمل ابلاغی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و در چارچوب سند توسعه استان به عهده کمیته‌های برنامه‌ریزی شهرستان‌ها است و نظارت عالی‌تر آن به عهده شورای برنامه‌ریزی و توسعه می‌باشد. بر این اساس شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کمیته‌های برنامه‌ریزی شهرستان نقش اساسی در تنظیم اعتبارات لازم و سازگار با برنامه آمایش در سطوح مختلف دستگاه- برنامه- شهرستان را به عهده دارند.
- ۹) گسترش چارچوب‌های درآمدی و فراهم کردن مشارکت هرچه بیشتر بخش خصوصی در فعالیت‌های توسعه‌ای و به طور کلی ارائه پیشنهادات برای توسعه و تقویت مدیریت استان نیز به عهده شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان می‌باشد.

۸-۱-۱-۷- آسیب‌شناسی

بر اساس نتیجه‌گیری بالا ساز و کارهای قانونی برای تهیه و تصویب برنامه آمایش و ادغام آن در برنامه توسعه استان فراهم شده و دستگاه‌های اجرایی اعم از استانی و ملی ملزم به رعایت برنامه آمایش می‌باشند. اما در همین حال بعضی از چارچوب‌های قانونی وجود دارند که ممکن است تصمیمات آن‌ها با برنامه آمایش در تضاد قرار گیرند یا کاملاً همسو نباشند.

بحث قوانین توسعه در کشور بسیار پیچیده است و هنوز خلاءهای قانونی و تضادهای قانونی، ابهامات قانونی و قوانین به اصطلاح دست و پا گیر زیادی وجود دارند و اضافه کردن بند و تبصره جدید و الحاقی و اصلاحی بر پیچیدگی آن می‌افزاید. در یک مطالعه مفصل که در این زمینه توسط نگارنده این گزارش به عمل آمده، نمونه‌های زیادی از این تضادها و ابهامات مشخص شده است. برون رفت از این وضعیت در گرو تصمیم در سطح بالای دولت و مجلس شورای اسلامی در تدوین یک "قانون جامع توسعه کشور" است. به این معنی که برای کاهش پیچیدگی، تعارض و گاه همپوشانی قوانین، ضروری است به جای اضافه کردن بند و تبصره جدید و الحاقی و اصلاحی، برای یک بار، یک مجموعه یک‌دست تحت عنوان "قانون جامع توسعه" با رویکرد تسهیل و شتاب دادن به روند توسعه تهیه شود و حدود اختیارات و مسئولیت‌های هر بخش از ارکان نظام و بخش خصوصی، تعاونی در امر توسعه به صورت شفاف و منسجم تصویر گردد.^۱

-
- ۱- رویکرد چنین قانونی با توجه به اهداف مثبت و مصوب قوانین قبلی، برنامه‌های قبلی توسعه، در راستای حمایت از توسعه اقتصادی، بازکردن فضای سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، کاهش وابستگی به نفت، آزادسازی اقتصادی، کاهش فعالیت‌های اقتصادی دولت، کاهش انحصارات دولت و نهادها، خصوصی‌سازی و تسهیل فعالیت بخش خصوصی تهیه شود. این قانون از نظر جامعیت ضرورت دارد حداقل موارد زیر را شامل شود:
 - فضای حاکم بر دولت، شامل بازنگری و شفاف‌سازی حمایت از سرمایه‌گذاری و تولیدات داخلی، سرمایه‌گذاری خارجی، بازار کار و قانون کار، تعیین حدود و شمول فعالیت دولت و تعیین مرز آن با نهادهای غیردولتی، بخش خصوصی و بخش تعاونی، چگونگی روابط خارجی در زمینه توسعه اقتصادی، تبادل‌های بین‌المللی، عضویت در مجامع بین‌المللی، پیوستن به معاهدات، نظیر پیوستن به سازمان تجارت جهانی، پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی، عقد قراردادهای اقتصادی- مالی- تجاری بین‌المللی، تعیین حدود و شمول اختیارات اداری و مالی و روابط خارجی و داخلی ریاست جمهوری، وزراء، استانداران، و نمایندگان کشور در سایر کشورها و مؤسسات بین‌المللی در امر توسعه اقتصادی،
 - ارتباط بین اجرای دولت در زمینه شفاف‌سازی روال تهیه، تصویب و بازنگری برنامه‌های بلندمدت، چشم‌انداز، برنامه‌های میان‌مدت و بودجه‌های سالانه، رابطه نظام برنامه‌ریزی کلان، بخشی با برنامه آمایش در سطح ملی و استانی، رابطه بین مصوبات شوراهای عالی با برنامه‌های مصوب و چشم‌انداز، نحوه حسابرسی داخل دولت، رابطه دولت با شرکت‌های دولتی،
 - رابطه دولت با بانک مرکزی و نظام پولی کشور،
 - رابطه دولت با سازمان‌های غیر دولتی مانند شهرداری‌ها (رابطه مالی و روال مشارکت و کمک دولت به شهرداری‌ها) و سازمان‌های تأمین اجتماعی و صندوق‌های بازنشستگی، رابطه دولت با نهادهای خارج از شمول دولت در زمینه مالی و روال مشارکت و کمک دولت به این نهادها،
 - رابطه دولت با مجلس و مجمع تشخیص مصلحت نظام در زمینه بررسی، تصویب و اصلاح برنامه‌های بلند مدت، میان مدت و بودجه‌های سالانه و نظارت بر عملکرد دولت،
 - رابطه دولت با قوه قضاییه، نحوه حسابرسی قوه قضاییه از عملکرد دولت، نحوه طرح و رسیدگی به دعوی مالی- تجاری- قراردادی دولت با بخش خصوصی و با خارج از کشور،

در غیاب چنین "قانون جامع توسعه"، به هر حال ابهامات و تضادها وجود خواهند داشت. در قانون برنامه پنجم توسعه چنانکه گفته شد روال تهیه و تصویب برنامه آمایش و ادغام آن با برنامه و بودجه مشخص شده و همه دستگاه‌های اجرایی مکلف شده‌اند که طرح‌های خود را با برنامه آمایش همسو نمایند. اما واقعاً این تکلیف کافی است؟ به علاوه تکلیفی برای شوراهای عالی تعیین نشده است که مصوبه‌ای خلاف یا متباین با برنامه مصوب آمایش صادر ننمایند.

در گزارش فصل پنجم مطالعات آمایش در بند ۵-۶-۲ این دو موضوع به عنوان یکی از نقاط ضعف "همه استان‌ها" معرفی شده است. ضعف "مدیریت توسعه استان" به دلیل ناکافی بودن سطح عدم تمرکز ملی - استانی. در آن جا گفته شده است که [واقعیت آن است که حیطة اختیارات "مقام استاندار" به عنوان "عالی‌ترین نماینده دولت در استان" "قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران" در هدایت طرح‌های ملی که در استان‌ها به اجرا در می‌آیند به علت غلبه قدرت تصمیم‌گیری ملی - بخشی کافی نیست و ... برای طرح‌های ملی که در استان به اجرا در می‌آیند، چه برای افزایش اعتبار آن‌ها و چه برای ممانعت از اجرای بعضی، هنوز تبادل نظر و پیگیری بسیار از مقامات مرکزی ضروری است ...]. همچنین در همان گزارش گفته شده است که [.. علاوه بر طرح‌های اجرایی، سایر مصوبه‌هایی که در شوراهای ملی در مورد استان‌ها به تصویب می‌رسد نیز باید در هماهنگی بیشتری با "مقامات استان" تدوین شوند. برای تصویب این مصوبه‌ها به طور معمول نماینده وزارت کشور در این شوراهای عضویت دارند و از این طریق استان‌ها را نمایندگی می‌کنند. برای تقویت "مدیریت توسعه استان" ضروری خواهد بود در تعامل با وزارت کشور آئین‌نامه‌های اجرایی به گونه‌ای اصلاح شوند که معاون برنامه‌ریزی استانداری از استان‌های مرتبط با موضوع، در این جلسات شرکت نمایند ...].

۸-۱-۲ - طراحی نظام مدیریت آمایش استان

بر اساس مطالب بخش ۸-۱-۱، دو نهاد (۱) شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و (۲) کمیته‌های برنامه‌ریزی شهرستان‌ها در درون استان بر اجرای برنامه آمایش نظارت دارند. در نتیجه نظام مدیریت آمایش استان نیز از همین دو رکن تشکیل می‌شود که تقویت این دو برای مدیریت هرچه بهتر آمایش استان ضرورت دارد.

دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در معاونت برنامه‌ریزی استانداری مستقر می‌باشد و معاون برنامه‌ریزی استانداری دبیر این شورا است. در این معاونت دو دفتر برنامه‌ریزی و بودجه و دفتر آمار و اطلاعات نقش بسیار مهمی در مدیریت آمایش استان خواهند داشت.

۳۵.۸ ■ طرح آمایش استان خوزستان

دفتر برنامه‌ریزی و بودجه، همواره در فرآیند برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی و نظارت نقش ممتاز را داشته است و به دلیل تجربه و عملکرد ۴۱ ساله این نهاد و ارتباط ساخت‌یافته‌ای که با دستگاه‌های اجرایی استان دارد، مناسب‌ترین جایگاه برای مدیریت آمایش استان در سطح استانی در زمینه تأمین اعتبار برنامه آمایش، سنجش انطباق عملکرد دستگاه‌های اجرایی با برنامه آمایش، و به طور کلی سنجش پیشرفت برنامه آمایش استان می‌باشد.

در دفتر برنامه‌ریزی و بودجه، ضرورت دارد برای تمرکز بر موضوع مدیریت آمایش (و پایش آن که در بخش ۲-۸ مطرح خواهد شد) از گروه کارشناسی "گروه آمایش" استفاده شود. وظیفه این گروه در مرحله برنامه‌ریزی سالانه بررسی پیشنهاد دستگاه‌های اجرایی از نظر انطباق توزیع اعتبارات عمرانی با برنامه آمایش استان خواهد بود. به علاوه این گروه مرکز پایش پیشرفت برنامه آمایش خواهد بود. در مراحل بعدی، با افزایش توان تخصصی این گروه، این گروه هسته واحد مطالعات آمایش در دفتر برنامه‌ریزی و بودجه استانداری را تشکیل خواهد داد و در دوره‌های بعدی هدایت مطالعات تکمیلی آمایش استان را به عهده خواهد داشت.

دفتر آمار و اطلاعات (در معاونت برنامه‌ریزی استانداری) در جمع‌آوری آمار و اطلاعات، به ویژه اطلاعات مکانی نقش بسیار مهمی در بررسی روند پیشرفت برنامه آمایش استان خواهد داشت. زیرا علاوه بر تخصص آماری، واحد GIS نیز در دفتر آمار و اطلاعات قرار دارد و همچنین دبیرخانه شورای کاربران GIS استان نیز در همین دفتر مستقر می‌باشد. بنابراین این دفتر نیز در مدیریت آمایش استان نقش مهمی ایفا خواهد نمود و تبادل اطلاعات و نقشه را با گروه آمایش به عهده خواهد داشت.

با توجه به اینکه در قانون برنامه پنجم توسعه کشور و همچنین در برنامه آمایش استان، حفاظت و توسعه منابع محیط زیست و منابع طبیعی استان یکی از ارکان آمایش را تشکیل می‌دهد، برای افزایش توان دو دستگاه اجرایی در این زمینه یعنی سازمان محیط زیست و اداره کل سرچنگلداری و منابع طبیعی استان، افزایش اعتبار لازم در برنامه آمایش استان پیش‌بینی شده است. اما از آنجا که افزایش اعتبارات به تنهایی کافی نیست، انتظار می‌رود از این دو دستگاه در شورای برنامه‌ریزی حمایت بیشتری به عمل آید تا بتوانند وظایف قانونی خود را با قدرت بیشتری اعمال نمایند.

به علاوه از آنجا که اداره کل سرچنگلداری و منابع طبیعی در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها مستقیماً حضور ندارد (بلکه از طریق سازمان جهاد کشاورزی استان نمایندگی می‌شود)، انتظار می‌رود شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان به نحو مقتضی و مستمر در جریان نظرات اداره کل یاد شده قرار داشته باشد.

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی استان نیز در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان عضویت دارد، اما این سازمان در کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار که بر اجرای طرح آمایش نظارت دارد عضویت ندارد. لذا برای بررسی اثرات آلودگی محیط رودخانه‌ها و دریا و اثر این آلودگی بر سلامت انسان از طریق تغذیه آبزیان (اعم از پرورشی یا صید)، ضرورت دارد کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار ارتباط نزدیکی با کارگروه تخصصی سلامت و امنیت غذایی برقرار نماید یا از دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اهواز (مرکز استان)، در کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار دعوت به عمل آورد.

بر این اساس نظام مدیریت آمایش استان به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:

الف) ارکان نظام

- ۱) مقام استاندار به عنوان مدیر عالی توسعه استان و ریاست شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان
- ۲) معاون برنامه‌ریزی استانداری و دبیر شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان به عنوان هماهنگ کننده اصلی برنامه‌های توسعه استان با برنامه آمایش استان
- ۳) شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کارگروه‌های تخصصی ذیل این شورا
- ۴) کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها، با ریاست فرمانداران
- ۵) کارگروه‌های تخصصی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با توجه ویژه به کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار
- ۶) حوزه معاونت برنامه‌ریزی استانداری که وظیفه دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان را به عهده دارد (و دفتر برنامه‌ریزی و بودجه به همراه گروه آمایش و دفتر آمار و اطلاعات به همراه واحد GIS) نقش اساسی در مدیریت اجرای برنامه آمایش را به عهده خواهند داشت.
- ۷) دبیرخانه کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها

ب) روابط بین ارکان نظام

- ۱) معاونت برنامه‌ریزی استانداری شامل دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان مرکز اصلی مدیریت و هدایت برنامه آمایش از طریق هدایت و تلفیق برنامه آمایش در برنامه‌های سالانه و میان مدت توسعه استان می‌باشد. همچنین به طوری که در بخش ۸-۲ مشاهده خواهد شد این سازمان مرکز اصلی پایش برنامه آمایش استان خواهد بود،

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۳۷.۸

۲) شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کمیته‌های برنامه‌ریزی شهرستان‌ها در توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های ثابت بین دستگاه - فصل - برنامه حداکثر هماهنگی برای تنظیم اعتبارات و هماهنگی آن با برنامه‌های آمایش را معمول می‌نمایند،

۳) معاونت برنامه‌ریزی استانداری، از طریق دفتر برنامه‌ریزی و بودجه، در مبادله موافقت‌نامه با دستگاه‌های اجرایی حداکثر هماهنگی برای منظور نمودن برنامه‌های آمایش در موافقت‌نامه را معمول می‌نماید،

۴) دفتر برنامه‌ریزی و بودجه در سال‌های متمادی از یک نظام نظارت بر پیشرفت مالی و اجرایی طرح‌ها و پروژه‌ها برخوردار بوده است و در اینجا نیز می‌تواند از طریق همان نظام، بخشی از پیشرفت برنامه آمایش را مدیریت نماید،

۵) دفتر آمار و اطلاعات نیز در سال‌های متمادی طرح‌های مختلف آمارگیری را به اجرا درآورده است و از قابلیت لازم برای جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با پیشرفت برنامه آمایش برخوردار است. به علاوه دبیرخانه شورای کاربران GIS استان در این دفتر مستقر است که در مدیریت آمایش استان نقش انحصاری در تبادل نقشه‌های GIS با دستگاه‌های اجرایی و فرمانداری‌ها را به عهده خواهد داشت،

۶) همان‌طور که در متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و اصلاحیه آن (هر دو در ضمیمه دوم گزارش حاضر) آمده است، ده کارگروه تخصصی ذیل شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان به شرح زیر فعال می‌شوند:

- کارگروه تخصصی امور اقتصادی
- کارگروه تخصصی امور زیربنایی و شهرسازی
- کارگروه تخصصی امور اجتماعی، فرهنگی و خانواده
- کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار
- کارگروه تخصصی پژوهش، فناوری و تحول اداری
- کارگروه تخصصی سلامت و امنیت غذایی
- کارگروه تخصصی درآمدها و تجهیز منابع استانی
- کارگروه تخصصی اشتغال
- کارگروه تخصصی میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

وظایف هر یک از این کارگروه‌ها در همان آیین‌نامه مشخص شده است. از آنجا که ارجاع بررسی‌های لازم به این کارگروه‌ها از طرف شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان صورت می‌گیرد و نتایج بررسی‌های این

کارگروه‌ها نیز برای تایید یا تصویب به شورای برنامه‌ریزی استان باز می‌گردد. این کارگروه‌ها نقش واحدهای مطالعاتی و مشاوره فنی - تخصصی در حوزه وظایف مرتبط را ایفا می‌نمایند. بنابراین در جریان اجرای طرح آمایش و پایش این برنامه، کارگروه‌های تخصصی می‌توانند کمک موثری به عمل آورند.

هر چند همه کارگروه‌ها به نوعی می‌توانند با برنامه آمایش ارتباط برقرار نمایند، اما بیشترین ارتباط کارگروه‌های تخصصی با برنامه آمایش را می‌توان در موارد زیر بیان کرد:

- سه کارگروه تخصصی امور اقتصادی، کارگروه تخصصی درآمدها و تجهیز منابع استانی و کارگروه تخصصی اشتغال - در هماهنگی و تسهیل اجرایی شدن همه سیاست‌گذاری‌های اقتصادی پیشنهادی مطالعات آمایش و از جمله در گسترش بازارها، باز کردن فضای فعالیت بخش خصوصی در اجرای برنامه‌های آمایش (به عنوان مثال تسهیل برون سپاری اجرای پروژه‌های عمرانی با سرمایه بخش خصوصی که در متن گزارش‌های آمایش آمده است)، تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، تجهیز منابع مالی بانک‌ها و هدایت فضایی آن در راستای طرح آمایش، تشکیل شرکت‌های سرمایه‌گذاری، توسعه بازار بورس استان، ...
- کارگروه تخصصی امور زیربنایی و شهرسازی - در هماهنگی و نظارت بر اجرای پروژه‌های زیربنایی، برقراری ارتباط بین طرح آمایش با طرح‌های جامع شهری و طرح‌های کالبدی، نظارت بر رعایت حریم‌های اراضی کشاورزی و پیشگیری از توسعه شهری در حریم‌های یادشده، ...
- برای توضیح بیشتر این ارتباط به بند ۸-۳-۵ ضمیمه یکم این گزارش مراجعه فرمایید.
- کارگروه تخصصی امور اجتماعی، فرهنگی و خانواده - در مورد هماهنگ ساختن مسایل فرهنگی - قومی برای فراهم آوردن و تقویت روحیه مشارکت اجتماعی برای اجرای برنامه‌های توسعه و از جمله آمایش،
- کارگروه تخصصی پژوهش، فناوری و تحول اداری - در مورد راهکارهای مذاکره با مقامات ملی برای باز کردن زمینه فعالیت استان در فن‌آوری‌های نوین و توسعه کاربردی فن‌آوری‌های نوین در صحنه تولیدات استان و از جمله در افزایش راندمان آبیاری، و همچنین فن‌آوری‌های کاهش آلودگی فعالیت‌ها اعم از صنعتی، کشاورزی و جوامع،
- کارگروه تخصصی سلامت و امنیت غذایی - در مورد نظارت بر سلامت تولیدات، به ویژه محصولات کشاورزی و صنایع غذایی، و به خصوص با توجه به مساله آلودگی منابع آب و تهدید ریزگردها،

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۳۹.۸

- کارگروه تخصصی میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی - در زمینه پیگیری توسعه زیرساخت‌های لازم برای گسترش فعالیت‌های این مجموعه،

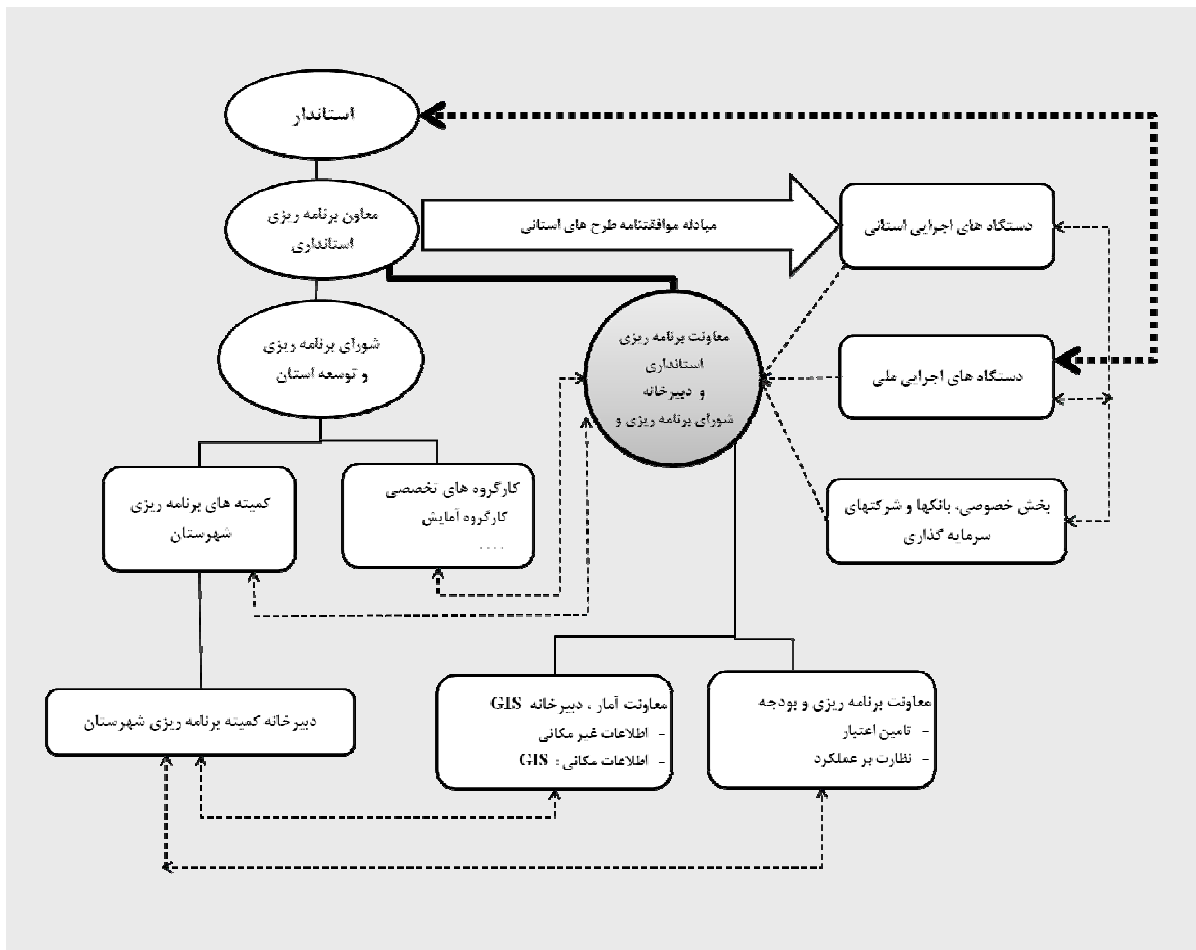
(۷) چنانکه گفته شد شورای برنامه‌ریزی استان مجهز به دبیرخانه بسیار قوی با تجربه برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی، آمار و GIS می‌باشد، اما برعکس کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها به ریاست فرمانداران که نقش مهمی در توزیع اعتبارات دستگاه- فصل- برنامه در سطح شهرستان دارند، دارای دبیرخانه توانمندی نیستند. لذا برای کمک به جمع‌آوری اطلاعات از عملکرد برنامه‌ها و اعتبارات بخش عمومی در پهنه جغرافیایی شهرستان و کنترل انطباق آن با برنامه‌های آمایش، ایجاد و توسعه دبیرخانه کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها برای پیگیری این موارد ضروری می‌باشد. بنابراین پیشنهاد می‌شود این دبیرخانه ایجاد و تقویت شود. ایجاد یک واحد GIS در این دبیرخانه، از یک طرف برای تبادل اطلاعات GIS با دستگاه‌های اجرایی شهرستان و از طرف دیگر با دبیرخانه شورای کاربران GIS استان یک ضرورت است. در این صورت هر فرمانداری و کمیته برنامه‌ریزی شهرستان نسبت به آنچه در پهنه شهرستان می‌گذرد آگاهی خواهد داشت و این آگاهی در مرحله برنامه‌ریزی، تعیین اولویت پروژه‌ها و مکان آنها، کمک خواهد کرد و زمینه لازم برای نظارت بر پیشرفت برنامه آمایش و کنترل حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی در سطح شهرستان را فراهم خواهد کرد.

(۸) دستگاه‌های اجرایی چنانکه گفته شد به طور معمول پیشرفت مالی و اجرایی طرح‌ها و پروژه‌هایی که از محل اعتبارات استانی تملک دارایی ثابت به مرحله اجرا در می‌آیند را در نظام فعلی به معاونت برنامه‌ریزی استانداری گزارش می‌نمایند. اما در این روال سه جای خالی مدیریتی و اطلاع‌رسانی وجود دارد: (۱) اطلاع‌رسانی دستگاه‌های اجرایی استانی از ویژگی‌های طرح‌ها و پروژه‌هایی که از محل اعتبارات ملی به اجرا در می‌آیند، (۲) اطلاع‌رسانی دستگاه‌های اجرایی ملی از ویژگی‌های طرح‌ها و پروژه‌هایی که از محل اعتبارات ملی به اجرا در می‌آیند، و (۳) اطلاع‌رسانی دستگاه‌های اجرایی از عملکرد بخش خصوصی بانک‌ها و شرکت‌های سرمایه‌گذاری در حوزه‌های مرتبط با آمایش. درباره مدیریت این سه موضوع، در بخش ۸-۲ توضیحات لازم ارائه شده است.

(۹) مقصد اطلاع‌رسانی در همه موارد به طور طبیعی دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی توسعه استان خواهد بود و اطلاعات پردازش شده و نقشه‌ها از این طریق به شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین پس از ایجاد و توسعه دبیرخانه کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها در اختیار این کمیته‌ها قرار خواهد گرفت.

۸-۱-۳- تدوین برنامه اجرایی ارتقاء ظرفیت و کارآیی سازمان اجرایی آمایش استان

مطابق آنچه تا به حال مطرح شد سازمان اجرایی آمایش استان طبق تصویر ۸-۱ از دستگاه‌های اجرایی موجود تشکیل می‌شود و سازمان اجرایی جدیدی ضرورت نخواهد داشت. در همین حال این مجموعه در چند زمینه زیر نیازمند تقویت ظرفیت و ارتقای کارآیی می‌باشد. از آنجا که امید می‌رود با تصویب برنامه آمایش استان خوزستان این برنامه از سال بعد به مرحله اجرا درآید، پیشنهاد می‌شود اقدامات زیر برای ارتقاء ظرفیت و کارآیی سازمان اجرایی آمایش استان از همین سال به مرحله اجرا درآید:

تصویر ۸-۱- نظام پیشنهادی برای مدیریت آمایش استان

(۱) زمینه‌سازی برای حضور و ایفای نقش مؤثرتر سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان سرچنگلداری و منابع طبیعی و دانشگاه علوم پزشکی استان در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کمیته‌های برنامه‌ریزی شهرستان‌ها،

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۴۱.۸

(۲) حمایت از توسعه منابع مالی سازمان‌های حفاظت محیط زیست و سرچنگلداری و منابع طبیعی استان به دلیل افزایش نقش و اهمیت این دو دستگاه در حفاظت از منابع طبیعی استان و همچنین نقش و جایگاه مؤثرتر آنها در کنترل آلاینده‌های محیط زیست در برنامه آمایش استان،

(۳) حمایت از برنامه‌های توسعه آبرسانی، کشاورزی، توسعه صنایع و توسعه شبکه‌های حمل و نقل و سایر برنامه‌های آمایش از طریق تأمین اعتبارات لازم (و پیگیری تأمین اعتبار از سطح ملی در مورد طرح‌های ملی) در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان،

(۴) حمایت از استراتژی‌ها و سیاست‌گذاری‌های آمایش به ویژه در ارتباط با اهداف بنیادین و همچنین سیاست‌های عمومی توسعه اقتصادی و از جمله سیاست‌های گسترش بازار،

(۵) تقویت دانش فنی کارشناسی ارزیابی طرح و پروژه، و حمایت از ایجاد و توسعه سیستم GIS در دستگاه‌های اصلی که با فضا و توسعه فعالیت‌های فضایی در برنامه آمایش ارتباط نزدیک دارند مانند راه و شهرسازی، کشاورزی، سرچنگلداری، محیط زیست، صنعت-معدن و تجارت، شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان و سازمان آب منطقه‌ای، به منظور دقیق کردن نقشه‌های مرتبط با این دستگاه‌ها و تسهیل انتقال و تبادل اطلاعات GIS با دبیرخانه شورای کاربران GIS در دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی توسعه استان و همچنین تبادل این نقشه‌ها با کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها،

(۶) تقویت گروه کارشناسی "آمایش" دفتر برنامه‌ریزی و بودجه معاونت برنامه‌ریزی استانداری،

(۷) تقویت دبیرخانه کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها در فرمانداری‌ها و تجهیز آن‌ها با سیستم GIS،

(۸) برگزاری دوره‌های آموزشی برای نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط با موضوع تدوین برنامه‌های توسعه‌ای و به خصوص مرتبط با برنامه‌های آمایش. مهم‌ترین این دوره‌ها به شرح زیر برای ارتقاء دانش و ظرفیت کارشناسان دستگاه‌های اجرایی مندرج در بند ۵ تا ۷ بالا و همچنین برای کارشناسان دبیرخانه کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها به شرح زیر عنوان می‌شود:

۱. دوره‌های GIS، برای احراز توانایی کار با این سیستم،

۲. دوره‌های عمومی آشنایی با مفاهیم پایه مدیریت محیط زیست،

۳. دوره‌های ارزشیابی طرح و پروژه حاوی ارائه مفاهیم هزینه - فایده، هزینه - فایده از دیدگاه بخش خصوصی و تفاوت آن با مفاهیم هزینه - فایده از دیدگاه بخش عمومی، موضوع هزینه‌ها و فایده‌های اجتماعی و مفاهیم ارزش و هزینه اقتصادی منابع زیست محیطی، قیمت‌های برنامه‌ریزی (یا shadow prices) که به اشتباه در بعضی از متون فارسی "قیمت‌های سایه"

ترجمه شده است،

۴. دوره‌های برنامه‌ریزی و انتخاب پروژه مانند دوره مکان‌یابی، طراحی شبکه برای انتخاب مناسب‌ترین زیر مجموعه پروژه‌ها با رعایت سقف بودجه برای حصول حداکثر کارایی، در شبکه‌های حمل و نقل، بهداشت، آموزش، برق و گاز، و مانند آن در سطح کارشناسان مرکز استان.

۸-۲- نظام ارزیابی و پایش آمایش استان

۸-۲-۱- طراحی نظام پایش و ارزشیابی برنامه آمایش استان

در فرآیند ارزیابی و کنترل، عملکردها با اهداف مقایسه می‌شوند و در صورت انحراف عملکردها نسبت به اهداف، ملاک‌های اصلاحی به کار گرفته می‌شوند. در صورت تعریف موضوع و مشخص بودن هدف و معرفی ملاک‌هایی مناسب و قابل دسترس برای اندازه‌گیری عملکرد، فرآیند ارزیابی و کنترل بسیار ساده خواهد بود.

در صورتی که اهداف به صورت مشخص بیان شده باشند و عملکرد نیز قابل اندازه‌گیری باشد، مقایسه عملکرد با اهداف به صورت مستقیم صورت می‌گیرد. به عنوان مثال اگر هدف، میزان مشخصی از توسعه سطح شبکه آبیاری در یک شهرستان باشد، با دریافت گزارش از میزان عملکرد، این مقایسه به راحتی امکان‌پذیر است. اما به عنوان مثالی دیگر، اگر "بالا بردن سطح زندگی" به عنوان هدف تعیین شده باشد، ارزشیابی به چند دلیل بسیار سخت خواهد بود: (۱) این هدف کلی است و قابل سنجش نیست زیرا در این هدف تعیین نشده است چه میزان بهبود در سطح زندگی مورد نظر است و در نتیجه ملاکی برای قبول عملکرد یا رد آن وجود ندارد. (۲) سطح زندگی یک واقعی منفرد بیرونی قابل اندازه‌گیری نیست و برای اندازه‌گیری بهبود سطح زندگی باید ملاک‌هایی معرفی شوند، مثلاً سهم اجاره مسکن در بودجه خانوار، هزینه سبدي از کالاهای خوراکی در بودجه خانوار و مقایسه آن با درآمد خانوار، یا ملاک‌های کلی‌تری مانند تغییرات توزیع درآمد خانوارها بین دهک‌های درآمدی، تعداد افراد زیر خط فقر و مانند آن. به علاوه تلفیق این شاخص‌ها و نتیجه‌گیری از آن‌ها هنوز باقی می‌ماند، و (۳) در هر صورت جمع‌آوری اطلاعات در این زمینه مشکل و پرهزینه خواهد بود.

در همان حالی که فرآیند کنترل از نظر مفهومی ساده است، علاوه بر تعیین هدف، در اجرا نیز با دشواری‌هایی روبرو می‌باشد. یکی از این دشواری‌ها موضوع دوره‌های آمارگیری و تأخیر زمانی پردازش اطلاعات می‌باشد. همچنین جمع‌آوری اطلاعات هرگاه جنبه فضایی داشته باشد مشکل‌تر خواهد بود.

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۴۳.۸

دشواری دیگر از آنجا ناشی می‌شود که بعضی از عملکردها از کنش متقابل بسیاری از عوامل حاصل می‌شود و در نتیجه انتساب یک عملکرد به یک سیاست و یا یک دستگاه در عمل بسیار مشکل خواهد بود.

با توجه به موارد بالا، نظام ارزیابی و پایش آمایش استان (مانند هر نظام ارزیابی و پایش دیگر) به شرح زیر معرفی می‌شود:

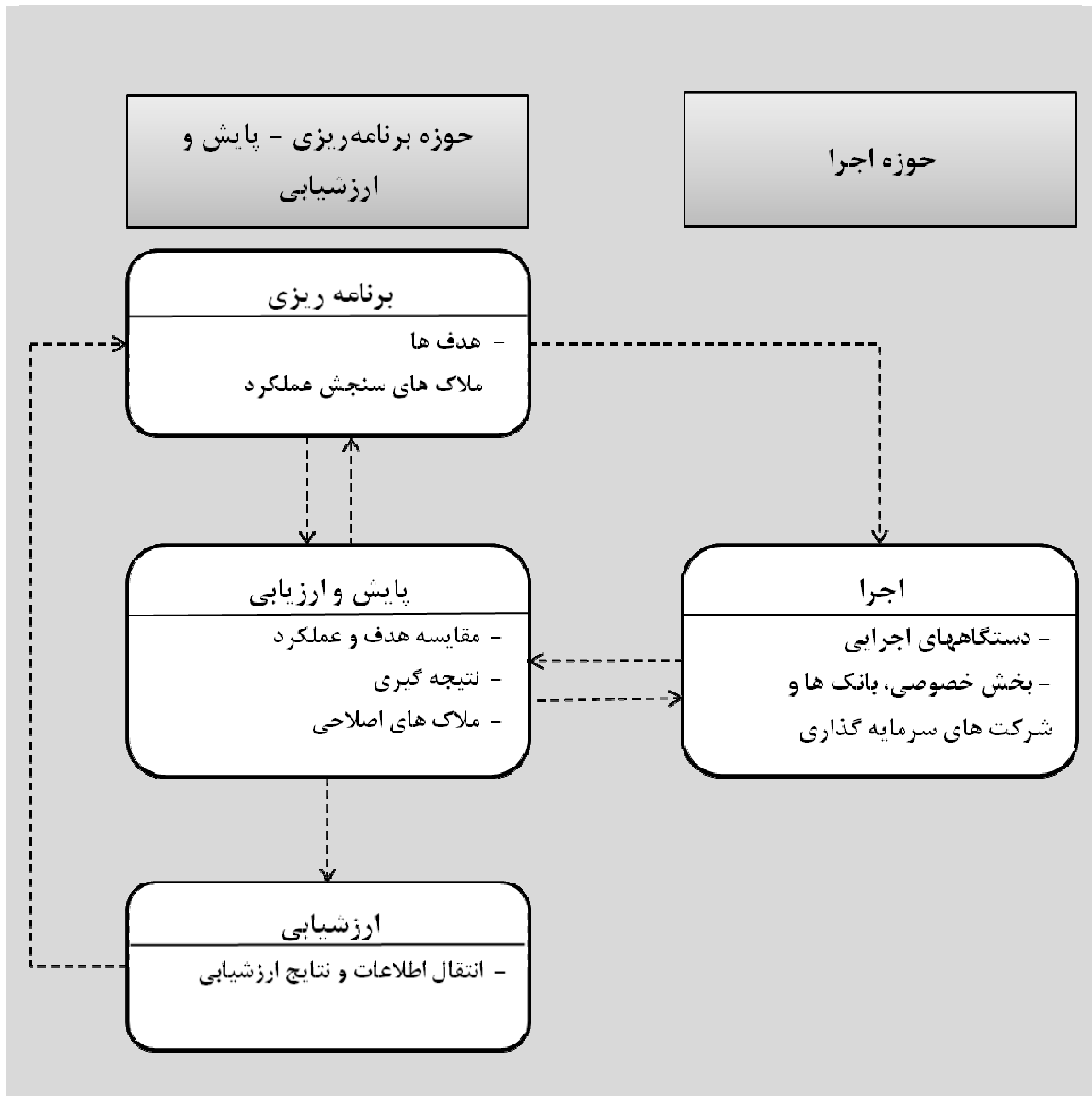
الف) اجزای نظام پایش

- ۱) تعریف هدف (برحسب دستگاه - پهنه جغرافیایی، مدت زمان دستیابی)، با ویژگی روشن، ساده و قابل اندازه‌گیری بودن،
- ۲) تعریف ملاک‌هایی برای سنجش دستیابی به هدف،
- ۳) مقایسه و کنترل عملکرد با هدف،
- ۴) اعمال اصلاح در صورت انحراف عملکرد از هدف،
- ۵) به علاوه در ادبیات کنترل، علاوه بر اجزای بالا یک مرحله ارزشیابی و بازخورد برای اصلاح جریان هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی نیز اضافه می‌شود تا بر اساس نتیجه‌گیری از مرحله ارزشیابی، در مراحل بعدی برنامه‌ریزی مورد استفاده قرار گیرد.

این نظام در تصویر ۸-۲ به عنوان نظام پایش و ارزشیابی برنامه آمایش استان پیشنهاد شده است. در ادامه پس از معرفی ارکان نظام، کارکرد آن بیان می‌شود.

ب) ارکان نظام پایش

- ۱) حوزه بخش عمومی برنامه‌ریزی و پایش متشکل از
 - حوزه برنامه‌ریزی استانی شامل شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان به ریاست مقام استاندار، معاونت برنامه‌ریزی استانداری، دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه و کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها،
 - دستگاه‌های اجرایی استانی با اعتبارات استانی
 - دستگاه‌های اجرایی استانی با اعتبارات ملی
 - دستگاه‌های اجرایی ملی با اعتبارات ملی
- ۲) حوزه سرمایه‌گذاری بانک‌های تخصصی، شرکت‌های سرمایه‌گذاری و بخش خصوصی.

تصویر ۸-۲- نظام پیشنهادی برای پایش برنامه آمایش استان

پ) کارکرد نظام پایش

۱) حوزه برنامه‌ریزی استانی اعتبارات تملک دارایی ثابت (سرمایه‌گذاری عمرانی) استانی را به تفکیک دستگاه - فصل - برنامه و اولویت طرح و پروژه تعیین می‌نمایند.

این مرحله اولیه یکی از مهم‌ترین مراحل برقرارکردن ارتباط بین برنامه آمایش و برنامه‌های اجرایی سالانه است. طبق قانون برنامه پنجم دستگاه‌های اجرایی و شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان مکلف به رعایت برنامه آمایش می‌باشند. در توزیع اعتبارات ضروری است جهت‌گیری برنامه آمایش در مورد سهم مناطق پیشرفته، مناطق کمتر بهره‌مند نیمه شرقی و نوار مرزی غرب استان و سهم شهرستان‌ها و مناطق ۹ گانه در برنامه‌هایی که برنامه آمایش موفق به تعیین آن‌ها شده است،

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۴۵.۸

رعایت شود. همچنین در این توزیع ضرورت دارد سایر توصیه‌ها و جهت‌گیری‌های توسعه از دیدگاه آمایش مانند توصیه‌های بخشی/شهرستانی، و رعایت حریم‌های محیط زیست و منابع طبیعی و نوع فعالیت‌های صنعتی پیشنهاد شده مراعات شود.

(۲) در چارچوب موافقتنامه‌ای که بین معاونت برنامه‌ریزی استانداری و دستگاه‌های اجرایی مبادله می‌شود عنوان طرح و پروژه، حجم عملیات، مکان اجرا، مدت اجرا و اعتبار هر طرح و پروژه مشخص می‌شود. در مورد انتخاب مکان اجرای پروژه ضرورت دارد حریم مناطق حفاظت شده و منابع طبیعی و حریم مناطق ویژه کنترل آلاینده‌گی استان رعایت شود و این تأکید در موافقتنامه‌ها درج شود. همراه و قبل از آن ضرورت دارد حدود دقیق این حریم‌ها با نظر دستگاه‌های ذیربط و به خصوص سازمان محیط زیست استان تعیین شود.

(۳) به این ترتیب بخش نخست اجزای نظام پایش، یعنی تعیین هدف در بند ۱ و ۲ بالا منظور می‌شود، و موافقتنامه‌هایی که بین معاونت برنامه‌ریزی استانداری با دستگاه‌های اجرایی استانی مبادله می‌شود حاوی برنامه عملیاتی طرح‌ها و پروژه‌ها خواهد بود. به این ترتیب برنامه عمرانی استانی برای نخستین بار یک برنامه عملیاتی خواهد بود.

(۴) در نظام پایش برنامه آمایش استان پیش‌بینی شده است گزارش دستگاه‌های اجرایی از وضعیت پیشرفت عملیاتی در مواعد سه ماهه صورت گیرد.

(۵) همان‌طور که گفته شد، اجرای پروژه‌ها تنها از مسیر اعتبارات استانی تأمین نمی‌شود، بلکه بخش مهمی از پروژه‌های عمرانی بخش عمومی در پهنه استان، با تأمین اعتبار از محل اعتبارات ملی توسط دستگاه‌های اجرایی ملی و یا استانی به اجرا در می‌آیند. برای تأمین دو هدف (۱) انطباق این برنامه‌ها با جهت‌گیری‌های پیش‌بینی شده در برنامه آمایش از نظر توسعه در پهنه استان و رعایت جهت‌گیری‌های فضایی و حریم‌های آمایش استان و به خصوص مناطق حفاظت‌شده، منابع طبیعی، اراضی کشاورزی و محدوده‌های ویژه کنترل آلودگی، و (۲) دریافت اطلاعات از پیشرفت عملیات اجرایی ضرورت دارد از ظرفیت‌های قانونی زیر استفاده شود:

- با تصویب برنامه آمایش استان در شورای ملی آمایش سرزمین، وزارتخانه‌ها (و دستگاه‌های اجرایی زیر نظر آن‌ها) ملزم به رعایت موارد یاد شده خواهند بود،
- به علاوه در مورد پروژه‌هایی که توسط دستگاه‌های اجرایی ملی و با اعتبارات ملی در استان به اجرا در می‌آیند این امکان وجود دارد که با استفاده از ظرفیت‌های قانونی مقام استاندار به عنوان عالی‌ترین نماینده دولت در استان (به موجب قانون برنامه پنجم توسعه)، از طریق ارتباط با وزارتخانه‌ها، رعایت جهت‌گیری‌ها و حریم‌های پیش‌گفته آمایش استان و اطلاع‌رسانی به

دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه از ویژگی‌های این پروژه‌ها و پیشرفت اجرایی آن‌ها خواسته شود،

■ با توجه به حضور دستگاه‌های اجرایی استان (حتی آن دسته که از اعتبارات ملی استفاده می‌کنند) در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان، این شورا می‌تواند از دستگاه‌های اجرایی استان بخواهد علاوه بر رعایت جهت‌گیری‌ها و حریم‌های آمایش استان، ویژگی‌های پروژه‌های در دست اجرا از محل اعتبارات ملی، شامل مکان اجرا، حوزه اثرگذاری و گزارش پیشرفت اجرایی آن‌ها را در مواعد معین به دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان منعکس نماید.

۶) علاوه بر طرح‌ها و پروژه‌های استانی و ملی، بخش دیگری از پروژه‌ها در پهنه استان توسط بخش خصوصی (شامل افراد، شرکت‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری و مانند آن)، از طریق مجوزهایی که دستگاه‌های اجرایی استان صادر می‌نمایند و یا از طریق معرفی متقاضی به بانک‌های تخصصی و یا از محل کمک‌های بخش عمومی به بخش خصوصی با اختیارات دستگاه‌های اجرایی صورت می‌گیرد. برای انطباق این طرح‌ها و پروژه‌ها با برنامه آمایش ضرورت دارد دستگاه‌های اجرایی توجه نمایند که در هر مورد صدور مجوز، معرفی به بانک و یا کمک، رعایت برنامه آمایش استان الزامی است.

۷) معاونت برنامه‌ریزی استانداری گزارش‌های پیشرفت را بررسی، دسته‌بندی و تحلیل می‌نماید این تحلیل هم جنبه عددی و هم از طریق انعکاس بر روی نقشه‌های GIS جنبه مکانی خواهد داشت.

کنترل‌هایی که اعمال خواهد شد به شرح زیر می‌باشند:

- انطباق پیشرفت مالی با تخصیص اعتبار،
- انطباق پیشرفت مالی با پیشرفت اجرایی،
- انطباق پیشرفت اجرایی متناسب با جهت‌گیری برنامه آمایش (شهرستان‌ها، مناطق پیشرفته، مناطق کمتر بهره‌مند نیمه شرقی و نوار مرزی غرب استان، مناطق ۹ گانه برنامه‌ریزی)، و رعایت حریم‌های آمایش استان و به خصوص مناطق حفاظت‌شده، منابع طبیعی، اراضی کشاورزی و محدوده‌های کنترل آلودگی،
- حصول اطمینان از انطباق مکانی پروژه‌ها در رعایت موارد بالا،

۸) همچنین در نظام پایش برنامه آمایش استان جریان اطلاعات بین دستگاه‌های اجرایی، کمیته‌های برنامه‌ریزی شهرستان و معاونت برنامه‌ریزی استانداری پیش‌بینی شده است.

۹) معاونت برنامه‌ریزی استانداری پس از بررسی و تحلیل این گزارش‌ها، در صورت عدم انطباق عملکردها با برنامه آمایش، یا راساً در حوزه طرح‌های تملک دارایی ثابت استانی (طرح‌های عمرانی استانی) اقدام به معرفی و کاربرد ملاک‌های اصلاحی خواهد نمود، یا با طرح موضوع در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در این زمینه اقدام خواهد کرد.

۱۰) همان‌طور که گفته شد، علاوه بر اجزای بالا یک مرحله ارزشیابی و بازخورد برای اصلاح جریان هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی نیز اضافه می‌شود تا بر اساس نتیجه‌گیری از مرحله ارزشیابی، در مراحل بعدی برنامه‌ریزی مورد استفاده قرار گیرد.

۸-۲-۲- تدوین چارچوب شاخص‌های ارزیابی برنامه آمایش استان

برنامه آمایش از چند جنبه می‌تواند مورد ارزیابی قرار گیرد:

۱) بررسی نحوه عملکرد برنامه‌های بخش عمومی در انطباق با برنامه آمایش

- ارزیابی انطباق پیشرفت عملکرد طرح‌ها و پروژه‌هایی که از محل اعتبارات تملک دارایی ثابت استانی به مرحله اجرا در می‌آیند با برنامه آمایش. به عبارت دیگر ارزیابی این موضوع که این طرح‌ها و پروژه‌ها مطابق برنامه آمایش پیشرفت داشته‌اند یا خیر؟ و چقدر؟
- ارزیابی عملکرد طرح‌ها و پروژه‌هایی که از محل اعتبارات تملک دارایی ثابت ملی به مرحله اجرا در می‌آیند، در اینجا هدف ارزیابی بیشتر معطوف به این خواسته است که آیا این طرح‌ها و پروژه‌ها با حریم‌های آمایش استان انطباق دارند یا خیر؟

۲) بررسی نحوه عملکرد برنامه‌های بخش خصوصی در انطباق با برنامه آمایش

- ارزیابی عملکرد طرح‌ها و پروژه‌هایی که با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به اجرا در می‌آیند بخش دیگری از ارزیابی را تشکیل می‌دهد. در اینجا نیز هدف ارزیابی معطوف به این خواسته است که آیا این طرح‌ها و پروژه‌ها با حریم‌های آمایش استان انطباق دارند و توزیع آن‌ها با جهت‌گیری برنامه آمایش در راستای سه هدف بنیادین توسعه اقتصادی، کاهش عدم‌تعدادل‌ها و توسعه پایدار همسو هستند یا خیر؟ این بررسی به طور ضمنی نشان‌دهنده توانایی دستگاه‌های اجرایی استان برای تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و هدایت آن در پهنه استان در انطباق با جهت‌گیری‌های برنامه آمایش استان می‌باشد. به علاوه این بررسی نشان می‌دهد که این فرآیند تا چه اندازه در رعایت حریم‌های تعیین شده در برنامه آمایش موفق بوده‌اند.

۳) بررسی اثربخشی برنامه آمایش

- یک هدف مهم دیگر ارزیابی برنامه آمایش می‌تواند در حوزه سنجش اثربخشی قرار گیرد. در اینجا هدف آن است که بررسی شود برنامه آمایش تا چه حدودی سه هدف بنیادین آمایش استان: (۱) توسعه اقتصادی، (۲) کاهش عدم تعادل‌ها و (۳) توسعه پایدار را فراهم کرده است. این بخش از مشکل‌ترین بخش‌های ارزیابی است زیرا (۱) اثرات برنامه‌ها دیر ظاهر می‌شوند، (۲) اثرات مورد نظر حاصل کنش بسیاری از متغیرها هستند و تعیین علت بسیار مشکل است، (۳) بررسی اثرات نیازمند جمع‌آوری آمار و اطلاعات تفصیلی است که در بعضی موارد سابقه ندارد و در هر صورت بسیار پرهزینه است. به عنوان مثال اگر هدف آن باشد که بررسی شود درآمد یا تولید سرانه یا مصرف سرانه (یا خانوار) در سطح شهرستان‌ها چگونه تغییر کرده است، به عنوان مثال در جهت کاهش عدم تعادل‌های شهرستانی؟ و از آن به این نتیجه برسیم که برنامه آمایش تا چه میزان در جهت کاهش عدم تعادل‌ها موفق بوده است؟ در این صورت ضرورت دارد در طرح‌های آمارگیری و تهیه حساب‌های منطقه‌ای (استانی) تجدید نظر شود و همراه با آن حساب‌های شهرستانی تهیه شود که کاری است عظیم. یا در مورد طرح آمارگیری از مصرف خانوار که در حال حاضر پاسخگوی مصرف خانوار در حد استانی است به دلیل آنکه تعداد نمونه در سطح شهرستانی کافی نیست، باید تجدید نظر شود و هزینه این طرح نیز به مراتب (تا حدود تعداد شهرستان‌ها) افزایش خواهد یافت. (۴) فاصله آمارگیری‌ها معمولاً زیاد است و استخراج نتایج نیز زمان‌بر می‌باشد و (۵) ضمن آنکه هنوز این ابهام در تفسیر نتایج آماری باقی می‌ماند که آیا همه این تغییرات در اثر اجرای برنامه آمایش استان صورت گرفته است یا عوامل دیگری در آن دخالت داشته‌اند؟

طبق آنچه در بالا ذکر شد ارزیابی برنامه آمایش از نظر انطباق عملکردها با برنامه معنی‌دارتر و مفیدتر می‌باشد. نکته مهم در این رابطه آن است که در این صورت بسیاری از آمارها و اطلاعات موضوعی که دستگاه‌های اجرایی به طور مستقیم در حوزه عملکرد خود تهیه می‌نمایند، بدون نیاز به اجرای طرح‌های آماری جداگانه، در دسترس و قابل استفاده خواهند بود، ضمن آنکه طرح‌های جاری آماری که در مواعد سالانه یا دوره‌های پنج و دهساله به اجرا در می‌آیند می‌توانند به بعضی از پرسش‌ها پاسخ دهند.

بر این اساس چارچوب شاخص‌های ارزیابی برنامه آمایش استان به شرح زیر تدوین می‌شود:

۸-۲-۱- چارچوب شاخص‌های سنجش پیشرفت پروگرام‌های اصلی برنامه آمایش

شاخص‌هایی که در این مطرح می‌شوند قسمت به طور کلی و عمومی برنامه‌های اصلی آمایش استان را پوشش می‌دهند. این برنامه‌ها از محل اعتبارات بخش عمومی توسط دستگاه‌های اجرایی استانی و یا ملی مستقر در استان به اجرا درمی‌آیند.

۸-۲-۱-۱- شاخص‌های توسعه شبکه آبرسانی به تفکیک شهرستان و مناطق ۹گانه برنامه‌ریزی، (گزارش فصلی، همراه با نقشه GIS)

در بند ۱-۱-۳-۷ گزارش فصل هفتم عنوان مهم‌ترین پروگرام‌های توسعه آبرسانی ارائه شده‌اند. در جدول ۱۲-۷ همان گزارش نیز مقدار پیش‌بینی شده توسعه این شبکه‌ها تا افق طرح آمایش به تفکیک شهرستان‌ها، ۹ منطقه برنامه‌ریزی و نیمه شرقی - غربی استان مشخص شده‌اند. همچنین توزیع شهرستانی شبکه‌های آبرسانی در وضع موجود و توسعه آن طبق برنامه در نمودارهای شماره ۳-۷، ۴-۷ به تفکیک شهرستان و در نمودار ۵-۷ بر حسب توزیع ۹ منطقه برنامه‌ریزی ارائه شده‌اند. قلمروهای در دست اجرا، و مطالعاتی توسعه شبکه آبرسانی نیز به تفصیل بیشتر در جدول ۹-۷ و در فرمت کلی‌تر در نقشه ۷-۷ مشخص شده‌اند.

گزارش‌گیری از وضعیت پیشرفت اجرایی و مطالعاتی به صورت نقشه و مساحت از اراضی گسترش یافته زیر پوشش شبکه آبرسانی و مقایسه آن با موارد پیش‌بینی شده نظیر (با توجه ویژه به جدول ۱۲-۷)، انطباق پیشرفت این برنامه را هم از نظر کمی و هم در انطباق با پیش‌بینی توزیع فضایی این گسترش در سطح شهرستان‌ها، ۹ منطقه برنامه‌ریزی و مقایسه‌ای از نیمه شرقی و غربی استان به دست می‌دهد.

در این بررسی یک ظرافت خاص وجود دارد و آن این است که برنامه‌های پیش‌بینی شده توسعه شبکه آبرسانی استان در سه گروه - دست اجرا - مطالعاتی و - اجرا پس از انجام مطالعات - طبقه‌بندی شده‌اند. بنابراین انتظار نمی‌رود توسعه شبکه آبرسانی در مناطقی که در برنامه ششم در فاز مطالعاتی قرار گیرند در این برنامه به اجرا درآیند، بلکه طبق پیش‌بینی این قلمروها در برنامه هفتم توسعه اجرایی خواهند شد. بنابراین جدول ۹-۷ که سطح توسعه شبکه آبرسانی را بر حسب نوع پروژه (اجرایی یا مطالعاتی) و موقعیت آن در ریز اطلاعات دشت‌ها نشان می‌دهد و یا نقشه ۷-۷ که همین اطلاعات را به صورت کلی‌تر نشان می‌دهد می‌توانند ملاک سنجش پیشرفت عملکرد شبکه آبرسانی در مقایسه با برنامه پیش‌بینی شده قرار گیرند.

بدیهی است در صورت اجرای شبکه‌های آبرسانی طبق برنامه پیش‌بینی شده، همانطور که در جدول ۷-۱۲ و نمودارهای بالا مشاهده می‌شود، نیمه شرقی استان و شهرستان‌ها و منطقه‌های کمتر بهره‌مند از گستره شبکه‌های آبرسانی از وضعیت متعادل تری برخوردار خواهند شد به عنوان مثال سهم نیمه شرقی استان از مساحت این شبکه‌ها از ۱۹/۸ درصد در وضعیت فعلی به ۲۵/۶ درصد در وضعیت نهایی بهبود خواهد یافت. همچنین مشاهده می‌شود وضعیت منطقه‌های برنامه‌ریزی کمتر بهره‌مند از توسعه این شبکه‌ها، به طور کلی در نیمه شرقی استان از وضعیت مناسب‌تری برخوردار خواهند شد که به معنای کاهش عدم تعادل‌ها می‌باشد.

۸-۲-۱-۲-۲-۲-۸- شاخص‌های بخش کشاورزی به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه‌ریزی،
(گزارش سالانه)

در بند ۷-۳-۱-۲ گزارش فصل هفتم، هدف‌های متنوعی از توسعه بخش کشاورزی به شرح زیر ارائه شده‌اند:

- هدف افزایش توان تولید محصولات استراتژیک تا افق طرح آمایش، جدول ۷-۱۶
- هدف افزایش راندمان تولید محصولات در زیر بخش زراعت تا افق طرح آمایش، جدول ۷-۱۷
- هدف افزایش شاخص‌های سطح زیر کشت و تولید در هکتار محصولات زراعی تا افق طرح آمایش،
جدول ۷-۱۸
- هدف افزایش تولید محصولات دامی تا افق طرح آمایش، جدول ۷-۲۲
- اعتبارات مورد نیاز برنامه ساماندهی اراضی کشاورزی و اعتبارات مورد نیاز برنامه تأمین و عرضه آب استان خوزستان، در برنامه پنجم توسعه استان خوزستان در جدول‌های ۷-۲۶ و ۷-۲۷
- حجم عملیات دو برنامه بالا در برنامه پنجم توسعه استان خوزستان در جدول‌های ۷-۱۹ و ۷-۲۰

بر این اساس شاخص موفقیت در دستیابی به هدف کمی تولید محصولات زراعی و دامی (و هدف افزایش راندمان تولید) به راحتی از تقسیم میزان تولید حاصل به مقدار هدف پیش‌بینی شده به دست می‌آید. این شاخص نشان دهنده میزان موفقیت نسبی و کلی مجموعه فعالیت‌های بهره‌برداران کشاورزی و سازمان‌های حامی کشاورزی و بانک‌ها در تحقق هدف‌های پیش‌بینی شده است.

صرف‌نظر از نوسان‌های سال به سال ناشی از عوامل خارجی نظیر خشک‌سالی یا آفات غیر معمول، مقایسه روند تولید نشان خواهد داد که آیا روندهای جاری تولید در راستای تأمین اهداف تولید می‌باشد یا خیر. در صورتی که روندها دسترسی به هدف‌های تولید را غیر محتمل نشان دهند، امکان بررسی و ارائه راهکارهای اصلاحی در برهه‌های یکی دو ساله فراهم خواهد بود.

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۵۱.۸

اما توزیع اعتبارات دو برنامه ساماندهی اراضی و تامین و عرضه آب کشاورزی تنها جهت گیری تا انتهای برنامه پنجم را نشان می دهند. اما از آنجا که توزیع اعتبارات این دو برنامه همچنانکه در گزارش فصل هفتم مشاهده شد، با توزیع اراضی دارای قابلیت تبدیل به کشت آبی و همچنین با برنامه توسعه شبکه های آبرسانی همسو و دارای ضریب همبستگی بالا است، هر دو در بر گیرنده کاهش عدم تعادل های منطقه ای نیز می باشند.

به طوری که در جدول ۷-۲۶ و ۷-۲۷ مشاهده می شود، ۲۶ درصد از منابع این دو برنامه به نیمه شرقی استان تخصیص داده شده است که با اراضی زیر کشت آبی و توسعه شبکه های آبرسانی در این بخش از استان هماهنگی مناسبی دارد. به علاوه این دو جدول سهم مناطق ۹ گانه برنامه ریزی استان را نشان می دهد که در آن سهم مناسبی برای شهرستان های کم بهره مند استان منظور شده است.

برای تحقق این برنامه ها انتظار می رود تخصیص اعتبارات عمرانی با برنامه آمایش استان همسو شود. تخصیص و تصویب اعتبارات در حیطه شورای برنامه ریزی و توسعه استان است و چنانکه قبلاً بیان شد ضرورت دارد واحد آمایش دبیرخانه در مراحل قبل از تصویب توزیع اعتبارات (به عبارت دیگر در تنظیم پیشنهادیه توزیع اعتبارات) این هماهنگی را معمول نماید. گزارش گیری از وضعیت تخصیص و عملکرد اعتبارات این برنامه ها به تفکیک شهرستان امکان مقایسه تطابق آن در سطح شهرستان ها، ۹ منطقه برنامه ریزی و مقایسه ای از نیمه شرقی و غربی استان را به دست می دهد.

با بازگشت به بحث شاخص ها، اشاره می شود گزارش گیری از حجم عملیات زیربنایی ساماندهی اراضی و تامین و عرضه آب کشاورزی که در حیطه سازمان جهاد کشاورزی استان می باشد، و مقایسه آن با حجم عملیات پیش بینی شده موضوع جدول ۷-۱۹ و جدول ۷-۲۰ به راحتی سنجش عملکرد این برنامه را به دست می دهد. به بیان دیگر مقدار این شاخص از تقسیم میزان عملکرد بر میزان پیش بینی شده به دست می آید.

هر چند حجم عملیات پیش بینی شده در دو جدول اعتبارات مورد نیاز (۷-۲۶ و ۷-۲۷) و حجم عملیات (۷-۱۹ و ۷-۲۰)، بازه زمانی برنامه پنجم را پوشش می دهد ضرورت دارد متناسب حجم اعتبارات سال های بعد، حجم عملیات تعهد شده نیز از پیش مشخص و در موافقت نامه هایی که با معاونت برنامه ریزی استانداری مبادله می شود درج شوند. در این صورت بودجه سالانه به سمت بودجه عملیاتی میل خواهد کرد.

به علاوه از اطلاعات زیر می‌توان برای سنجش پیشرفت برنامه آمایش استان استفاده نمود. بدیهی است در صورت دریافت این اطلاعات از گزارش عملکرد دستگاه اجرایی به تفکیک شهرستانی، می‌توان آن را به راحتی در سطح ۹ منطقه برنامه‌ریزی و مقایسه‌ای از نیمه شرقی و غربی ارائه کرد.

- حجم عملیات اصلاح زمین (گزارش فصلی)، همراه با نقشه GIS،
- حجم عملیات آبی (گزارش فصلی)، همراه با نقشه GIS،
- اراضی اضافه شده به سطح زیر کشت (آبی و دیم)،
- تعداد نمایشگاه‌های برگزار شده (گزارش فصلی)،
- میزان وام پرداخت شده برای توسعه بخش کشاورزی به تفکیک زراعی، باغی و دامی (گزارش فصلی)،

حجم عملیات بالا در سه مورد نخست با پروگرام‌های آمایش قابل مقایسه هستند در دو مورد دیگر نیز نتایج به راحتی قابل تفسیر می‌باشند که آیا توزیع مناسبی دارند یا خیر.

۸-۲-۱-۳- شاخص‌های بخش حفاظت و توسعه منابع طبیعی به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه‌ریزی (گزارش سالانه، همراه با نقشه GIS)

در بند ۷-۳-۱-۳ گزارش فصل هفتم، برنامه عملیاتی اداره کل منابع طبیعی و جنگلداری استان خوزستان در برنامه آمایش تا افق سال ۱۴۰۴ به تفکیک نوع عملیات (آبخیزداری (عملیات سازه‌ای)، آبخیزداری (عملیات بیولوژیک)، جنگل‌کاری و توسعه فضای سبز، حفاظت و حمایت از جنگل‌ها و مراتع، بهبود و اصلاح مراتع، بیابان‌زدایی و تثبیت شن‌های روان) و بر حسب شهرستان در جدول ۷-۳۰ ارائه شده است.

بنابراین گزارش‌گیری سالانه از حجم عملیات انجام شده در هر زمینه به تفکیک شهرستان و مقایسه آن با هدف پیش‌بینی شده به راحتی در سطح شهرستان‌ها، ۹ منطقه برنامه‌ریزی و مقایسه‌ای از نیمه شرقی و غربی امکان‌پذیر است.

به این ترتیب شاخص موفقیت در دستیابی به هدف کمی انجام عملیات عمرانی به راحتی از تقسیم میزان عملکرد به مقدار هدف پیش‌بینی شده، جدول ۷-۳۰، به دست می‌آید.

بدیهی است در صورت اجرای عملیات طبق برنامه پیش‌بینی شده، همانطور که در جدول‌های ۷-۳۰ و ۷-۳۱ مشاهده می‌شود، نیمه شرقی استان و شهرستان‌ها و منطقه‌های کمتر بهره‌مند از حجم مناسبی از عملیات حفاظت و توسعه منابع طبیعی برخوردار خواهند شد. به عنوان مثال سهم نیمه شرقی

استان از سطح زیر پوشش این عملیات برابر با ۵۳ درصد خواهد بود. همچنین مشاهده می‌شود وضعیت منطقه‌های برنامه‌ریزی شرقی استان از وضعیت مناسبی برخوردار خواهند شد که به معنای کاهش عدم تعادل‌ها می‌باشد.

به علاوه دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان انطباق تخصیص اعتبارات و مقایسه اعتبارات تخصیص یافته با میزان عملکرد توسعه تولید را می‌تواند بررسی و مورد سنجش قرار دهد.

همچنین می‌توان از اطلاعات زیر در ارتباط با برنامه آمایش استان و برای سنجش پیشرفت آن استفاده نمود.

- توسعه زراعت چوب - هکتار،
- تأمین سوخت فسیلی جنگل نشینان، عشایر و جوامع محلی در اراضی بیابانی - جمعیت،
- ممیزی اراضی و تفکیک مستثنیات - هکتار،
- کاداستر منابع طبیعی و سامانه‌های اطلاعات توصیفی زمین - هکتار،
- استعدادیابی و تعیین کاربری بر اساس توان اکولوژیک - هکتار،
- میزان تخطی و تجاوز به منابع طبیعی،

۸-۲-۱-۴- شاخص‌های بخش صید و آبی‌پروری به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه‌ریزی، (گزارش فصلی)

در بند ۷-۳-۱-۴ گزارش فصل هفتم، برنامه عملیاتی اداره کل شیلات برای حمایت از توسعه صید و آبی‌پروری ارائه شده است و در آن هدف رشد تولید، اعم از صید و آبی‌پروری به تفکیک شهرستان برای سال افق طرح آمایش ارائه شده است، جدول ۷-۳۴ و ۷-۳۵.

از آنجا که میزان استحصال صید و آبی‌پروری مناسب‌ترین و در همان حال ساده‌ترین شاخص برای سنجش عملکرد اهداف این بخش می‌باشد، گزارش‌گیری از میزان دستیابی به هدف به تفکیک شهرستان و مقایسه آن با هدف پیش‌بینی شده به راحتی در سطح شهرستان‌ها، ۹ منطقه برنامه‌ریزی و مقایسه‌ای از نیمه شرقی و غربی امکان‌پذیر است.

به این ترتیب شاخص موفقیت در دستیابی به هدف‌های کمی تولید به راحتی از تقسیم میزان عملکرد به مقدار هدف پیش‌بینی شده، جدول ۷-۳۴، به دست می‌آید.

بدیهی است در صورت اجرای عملیات طبق برنامه پیش‌بینی شده، همانطور که در جدول‌های ۷-۳۴ و ۷-۳۵ مشاهده می‌شود، نیمه شرقی استان و شهرستان‌ها و منطقه‌های کمتر بهره‌مند از حجم

مناسبی از توسعه شیلات برخوردار خواهند شد. به عنوان مثال در جدول ۷-۳۵ مشاهده می‌شود سهم نیمه شرقی استان در صید از ۲۶/۵ درصد به ۳۰ درصد افزایش می‌یابد. در زمینه آبی‌پروری این توسعه بسیار بیشتر است و این سهم از ۸/۳ درصد به ۲۳/۱ خواهد رسید. در نتیجه سهم این نیمه کمتر توسعه یافته استان در مجموع صید و آبی‌پروری از ۱۷ درصد به ۲۴/۷ افزایش خواهد یافت. این بهبود بیشتر ناشی از افزایش نسبی سریع‌تر پیش‌بینی شده در آبی‌پروری در منطقه‌های برنامه‌ریزی شرق استان است که از بهبود مناسبی برخوردار خواهند شد (جدول ۷-۳۵). این روال در مجموع نشان‌دهنده کاهش عدم تعادل‌ها می‌باشد.

برای دستیابی به اهداف بالا ضرورت دارد دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان تخصیص اعتبارات لازم به شرح جدول ۷-۶۲ گزارش فصل هفتم را فراهم نماید. به علاوه از آنجا که تأمین این اعتبارات برای انجام عملیات توسعه‌ای زیربنایی و تحقیقاتی لازم برای حمایت از افزایش تولید و صید می‌باشد بودجه سازمان مربوط به سمت بودجه عملیاتی میل خواهد کرد و در این صورت مقایسه اعتبارات هزینه شده با افزایش تولید نیز یک شاخص سنجش میزان اثربخشی هزینه‌های عمرانی خواهد بود.

همچنین می‌توان از اطلاعات زیر برای سنجش پیشرفت برنامه استفاده نمود:

- وسعت حوضچه‌های آبی‌پروری، همراه با نقشه GIS،
- میزان وام پرداخت شده برای توسعه صید و آبی‌پروری،
- میزان اشتغال در بخش شیلات،
- سرانه تولید،

۸-۲-۲-۱-۵- شاخص‌های بخش صنعت به تفکیک شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه‌ریزی (گزارش فصلی)

در بند ۷-۳-۱-۵ گزارش فصل هفتم، وضعیت برخورداری شهرک‌ها و ناحیه‌های صنعتی استان از تخصیص زمین، زیرساخت‌های آب، برق و گاز، ارتباطات، تعداد واحدهای صنعتی به بهره‌برداری رسیده در هریک از این سامانه‌ها و اشتغال این واحدها در مجموع استان، به تفکیک شهرستان، به تفکیک ۹ منطقه برنامه‌ریزی و نیمه شرقی و غربی استان ارائه شده است:

- ویژگی‌های شهرک‌های صنعتی استان خوزستان- سال ۱۳۹۱ به تفکیک نیمه شرقی و غربی استان در جدول ۷-۳۸،
- ویژگی‌های ناحیه‌های صنعتی استان خوزستان- سال ۱۳۹۱ در جدول ۷-۳۹،

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۵۵.۸

- توزیع شهرک‌ها و ناحیه‌های صنعتی، اشتغال و تعداد واحدهای بهره‌برداری رسیده به تفکیک شهرستان‌های استان خوزستان - سال ۱۳۹۱ در جدول ۷-۴۰.
 - سطح برخورداری شهرک‌ها و ناحیه‌ها از تسهیلات زیربنایی تا پایان سال ۱۳۹۱ در جدول ۷-۴۱.
 - سطح برخورداری شهرک‌های صنعتی از تسهیلات زیربنایی تا پایان سال ۱۳۹۱ به تفکیک شهرک در جدول ۷-۴۲.
 - سطح برخورداری ناحیه‌های صنعتی از تسهیلات زیربنایی در جدول ۷-۴۳.
 - همچنین جدول‌های وضعیت برخورداری هر منطقه از شهرک‌ها و نواحی صنعتی به تفکیک ۹ منطقه برنامه‌ریزی در قسمت ۷-۳-۶،
- در برنامه آمایش استان پیش‌بینی شده است با فراهم نمودن زیرساخت‌های لازم، تمام شهرک‌ها و ناحیه‌های صنعتی استان به صورت فعال درآیند و مهمتر از آن واحدهای صنعتی مناسب در آنها مستقر شود. بنابراین سه شاخص مناسب برای بررسی دستیابی به این هدف عبارتند از:
- تعداد شهرک‌ها و ناحیه‌های صنعتی فعال شده در هر شهرستان،
 - تعداد واحدهای صنعتی و اشتغال آنها،
 - اجتناب از پذیرش صنایع آلاینده در مناطق تعیین شده در طرح آمایش استان،
- در گزارش فصل هفتم تفاوت بسیار زیاد برخورداری مناطق بیشتر توسعه یافته استان از شهرک‌ها و نواحی صنعتی، تعداد واحدها و اشتغال آنها و کم بهره ماندن مناطق ضعیف‌تر استان از پیشرفت صنعتی به خوبی ارائه شده است. بنابراین ضرورت دارد هرگونه پیشرفت در راه‌اندازی این سامانه‌ها، تعداد واحدها و اشتغال آن در ارتباط با کاهش عدم تعادل بین مناطق مورد سنجش قرار گیرد.
- بنابراین از شاخص‌های زیر در ارتباط با برنامه آمایش استان و برای سنجش پیشرفت آن استفاده خواهند شد.
- پیشرفت تأمین زیربنای شهرک‌ها و ناحیه‌های صنعتی، به تفکیک زیربنا (آب، برق، گاز، تلفن، اینترنت، فاضلاب، تصفیه فاضلاب)،
 - ایجاد و راه‌اندازی شهرک‌ها و ناحیه‌های صنعتی جدید،
 - تعداد واحدهای مستقر شده به تفکیک هر شهرک و ناحیه صنعتی و نوع صنعت،
 - تعداد اشتغال صنعتی به تفکیک هر شهرک و ناحیه صنعتی و نوع صنعت،
 - میزان وام پرداخت شده به واحدهای صنعتی به تفکیک هر شهرک و ناحیه صنعتی و نوع صنعت،
 - تعداد نمایشگاه‌های صنعتی برگزار شده (گزارش فصلی)،

- میزان کمک‌های پرداخت شده به واحدهای صنعتی به تفکیک شهرستان و نوع صنعت،

۸-۲-۲-۱-۶- شاخص‌های بخش راه و راه‌آهن، (گزارش فصلی)

در بند ۱-۷-۱-۳-۷ و بند ۲-۷-۱-۳-۷ گزارش فصل هفتم، عنوان طرح‌ها و پروژه‌های اولویت‌دار منظور شده در برنامه آمایش استان برای توسعه شبکه جاده‌ای استان ارائه شده است و برنامه عملیاتی این بخش با اولویت طرح و پروژه، در متن و در نقشه‌های شماره ۱۴-۷ تا ۲۲-۷ اولویت طرح‌ها و پروژه‌ها از اولویت یکم تا اولویت نهم مشخص شده است.

بنابراین نظارت بر پیشرفت این برنامه در انطباق با برنامه آمایش ساده‌تر خواهد بود. در این بخش نظارت گروه آمایش معاونت برنامه‌ریزی استانداری و حصول اطمینان این واحد از تخصیص اعتبارات استانی بر حسب اولویت پیش‌بینی شده در برنامه آمایش گام مهم اولیه است. ضرورت دارد این اولویت در موافقتنامه بین معاونت برنامه‌ریزی استانداری با اداره کل راه و ترابری درج گردد. گام بعدی اطمینان از تخصیص اعتبارات لازم و در نهایت حصول اطمینان از پیشرفت اجرایی طرح‌ها و پروژه‌ها طبق برنامه آمایش و طبق موافقتنامه مبادله شده می‌باشد.

به علاوه در همان بند از گزارش فصل هفتم، در جدول ۴۴-۷، سهم شهرستان‌های استان، ۹ منطقه برنامه‌ریزی و نیمه شرقی و غربی استان از بزرگراه‌ها در وضع موجود (سال ۱۳۹۲) و در افق برنامه آمایش به صورت درصد، ارائه شده است. بنابر این مراقبت از حرکت در این جهت نیز ضرورت دارد. بدیهی است در صورت رعایت برنامه آمایش تعادل بخشی در این زمینه به شرح این جدول حاصل خواهد شد.

در صورت توسعه شبکه جاده‌ای طبق برنامه پیش‌بینی شده، شهرستان‌های کمتر به‌رمند از اجزای مختلف شبکه جاده‌ای بهتری برخوردار می‌شوند که به معنای کاهش عدم تعادل‌ها می‌باشد. در جدول ۴۴-۷ مشاهده می‌شود، نیمه شرقی استان و شهرستان‌ها و منطقه‌های کمتر بهره‌مند از گستره شبکه جاده‌ای متعادل‌تری در زمینه بزرگراه‌ها برخوردار خواهند شد، به عنوان مثال سهم نیمه شرقی استان از طول این شبکه از ۲۱/۸ درصد در وضعیت فعلی به ۲۴/۹ درصد در وضعیت نهایی بهبود خواهد یافت.

در مورد توسعه شبکه ریلی نیز در بند ۱-۸-۱-۳-۷ و بند ۲-۸-۱-۳-۷ گزارش فصل هفتم، عنوان طرح‌ها و پروژه‌های اولویت‌دار منظور شده در برنامه آمایش استان برای توسعه این شبکه ارائه شده است. نقشه ۲۳-۷ نیز توسعه این شبکه تا افق طرح آمایش را نشان می‌دهد.

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۵۷.۸

از آنجا که اجرای این برنامه خارج از شمول اعتبارات استانی صورت می‌گیرد، نظارت شورای برنامه‌ریزی استان برای پیگیری و حصول اطمینان از پیشرفت آن ضروری خواهد بود.

در هر دو مورد شبکه جاده‌ای و ریلی، همچنین می‌توان از شاخص‌های زیر برای سنجش پیشرفت آن استفاده نمود:

- درصد پیشرفت مالی و اجرایی و طول کیلومتر جاده به تفکیک نوع راه و نام و مکان اجرای پروژه، همراه با نقشه GIS.
- درصد پیشرفت مالی و اجرایی و طول کیلومتر قطعه راه‌آهن به تفکیک نام و مکان پروژه، همراه با نقشه GIS.

۸-۲-۱-۷- شاخص‌های بخش محیط زیست به تفکیک شهرستان، (گزارش فصلی)

از شاخص‌های زیر در ارتباط با برنامه آمایش استان و برای سنجش پیشرفت آن استفاده خواهند شد. با یادآوری از گزارش‌های مطالعات آمایش استان، تمرکز برنامه آمایش در این زمینه جلوگیری از آلودگی بیشتر و کاهش آلودگی در سه منطقه ویژه کنترل آلودگی (حوزه دز و کارون، آبادان - خرمشهر، ماهشهر و تالاب‌های استان)، همراه با اعمال کنترل‌های لازم برای آلوده نشدن سایر منابع آب و خاک در مناطق شمالی استان می‌باشد. بنابراین شاخص‌های زیر در خدمت تصویر کردن وضعیت آلودگی قرار خواهند گرفت:

- تعداد واحدهای ملزم شده به رعایت سیستم‌های کنترل آلاینده‌ها (فاضلاب، هوا، پسماند خشک)،
- وضعیت شاخص‌های آلودگی آب‌های سطحی و آب‌های زیرزمینی، همراه با نقشه GIS،
- وضعیت شاخص‌های آلودگی تالاب‌ها، همراه با نقشه GIS،
- وضعیت شاخص‌های آلودگی آب‌های ساحلی، همراه با نقشه GIS،
- وضعیت مراقبت از مناطق حفاظت شده، همراه با نقشه GIS،
- میزان تخطی و تجاوز به مناطق حفاظت شده،

۸-۲-۱-۸- شاخص‌های توسعه شبکه برق، گاز و مخابرات، به تفکیک شهرستان، (گزارش فصلی)

از شاخص‌های زیر در ارتباط با برنامه آمایش استان و برای سنجش پیشرفت آن استفاده خواهند شد، وضعیت شبکه‌ها می‌تواند به حوزه شهرستان و مناطق ۹ گانه برنامه‌ریزی شکسته شود.

- توسعه شبکه برق بر حسب نوع خطوط انتقال به صورت نقشه GIS،
- توسعه شبکه گاز بر حسب نوع خطوط انتقال به صورت نقشه GIS،
- توسعه شبکه گاز اینترنت برای سایت‌های صنعتی،
- پوشش شبکه تلفن همراه و همراه هوشمند به صورت نقشه GIS،
- پوشش شبکه‌های صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران همراه با نقشه GIS،

۸-۲-۲-۲- چارچوب شاخص‌های سنجش سهم و رتبه استان در کشور در فعالیت‌های مختلف اقتصادی

همان طور که در گزارش فصل ششم این مطالعات به تفصیل بیان شد استان خوزستان در چندین رشته از فعالیت‌های اقتصادی مانند تجارت خارجی، صنایع نفت و گاز، صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع فلزات اساسی، شیلات از جایگاه ممتاز و سهم بالایی از ارزش افزوده برخوردار است و از دیدگاه دیگر در این رشته‌ها در سطح کشور دارای مزیت مکانی می‌باشد. به علاوه همانطور که مشاهده شد علی‌رغم رشد ارزش افزوده استان در این رشته‌ها، به علت رشد سریع‌تر ارزش افزوده در استان‌های رقیب، سهم و یا جایگاه ارزش افزوده استان در این رشته‌ها در دوره ۸۹-۱۳۷۹ به طور کلی تنزل کرده است.

پایش این روند برای مراقبت از حفظ یا ارتقاء سهم و جایگاه استان که در موارد بالا به طور کلی به عنوان مأموریت‌های استان نیز تلقی شده‌اند بسیار ضروری است.

همچنین مشاهده شد بیشتر این رشته‌ها با سرمایه‌گذاری متمرکز از محل اعتبارات ملی احداث و توسعه می‌یابند. لذا پایش روند رشد و جایگاه استان در این رشته‌ها و مقایسه آن با سطح کشور و مقایسه با استان‌های رقیب این امکان را فراهم می‌نماید که در صورت نا مناسب بودن روندها پیگیری لازم توسط "مدیریت توسعه استان" از مقامات مرکزی صورت گیرد.

مشکل اساسی آنجا است که تنها منبع آماری در این زمینه از حساب‌های استانی مرکز آمار ایران تشکیل می‌شود که آن هم با چند سال تأخیر ارائه می‌شود. برای مثال در جریان انجام مطالعه آمایش استان خوزستان سری زمانی حساب‌های استانی دوره ۸۹-۱۳۷۹ را پوشش می‌داد. بنابراین پایش تصمیمات

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۵۹.۸

هیأت دولت برای توسعه و سرمایه‌گذاری در این رشته‌ها می‌تواند وضعیت روز را روشن نماید. یک روش فعال دیگر نیز توسعه روابط "مدیریت توسعه استان" با مقامات مرکزی و طرح استدلال مزیت نسبی استان برای جبران سطح پایین سرمایه‌گذاری از محل اعتبارات ملی در استان در سال‌های گذشته است.

۸-۲-۳- چارچوب شاخص‌های سنجش اقتصاد کلان استان در کشور

تولید ناخالص داخلی استان بر اساس همان حساب‌های استانی مرکز آمار ایران و سرانه این حساب برآیند تمام فعالیت‌های اقتصادی استان می‌باشد.

هرچند حساب تولید ناخالص داخلی استان به عللی که در گزارش برآورد حساب‌های شهرستانی استان خوزستان مطرح شد گویای رفاه ساکنان استان نمی‌باشد، و با همان مشکل تأخیر زمانی در ارائه آمارها مواجه است، اما روند آن می‌تواند بیانگر تغییراتی باشد که رفاه ساکنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بر این اساس پایش این روند نیز توصیه می‌شود.

۸-۲-۴- چارچوب شاخص‌های سنجش عملکرد بخش خصوصی در استان

عملکرد بخش خصوصی به همراه عملکرد بخش عمومی به طور کلی در تولید ناخالص داخلی استان منعکس می‌شود. از آنجا که به طور معمول فعالیت بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری در رشته‌های مختلف به نحوی با مجوز دستگاه‌های دولتی انجام پذیر است این مجرا می‌تواند اطلاعات لازم برای پایش عملکرد بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال و افزایش سطح تولید را بر حسب نوع فعالیت و مکان اجرا بدون نیاز به هزینه‌های گزاف آمارگیری برای معاونت برنامه‌ریزی استانداری (و دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان) فراهم نماید.

تلاش مشترک دفتر برنامه‌ریزی و بودجه و دفتر آمار معاونت برنامه‌ریزی استانداری می‌تواند زمینه‌های مناسب و نحوه جمع‌آوری و پردازش این اطلاعات را مشخص و اجرایی نماید.

مشابه همین اطلاعات از بانک‌ها و شرکت‌های سرمایه‌گذاری استان با رعایت جنبه‌های محرمانه اطلاعات قابل دستیابی خواهد بود.

۸-۲-۵- چارچوب شاخص‌های سنجش توسعه فضایی استان

توسعه فضایی استان به خصوص در مناطق کمتر توسعه یافته استان تا حد زیادی از عملکرد برنامه‌های آمایش تأثیر خواهد پذیرفت. اما به هر حال توسعه فعالیت، سرمایه‌گذاری و اشتغال در مناطق مختلف استان تحت تأثیر تصمیمات و عملکرد همه فعالان اقتصادی اعم از دستگاه‌های اجرایی استانی، ملی،

سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و غیره است. به همین لحاظ هرگونه تغییر در توسعه فضایی استان را نمی‌توان به برنامه آمایش استان منتسب کرد.

همچنین باید توجه داشت که توسعه فضایی مناطق مختلف استان از راهبردها (چارچوب تخصیص منابع)، برنامه‌های بخشی و سیاست‌گذاری‌ها نشأت می‌گیرد، به این معنی که مجموعه برنامه‌های بخشی به همراه عملکرد سایر فعالان اقتصادی است که به توسعه یک پهنه شکل می‌دهد و جایگاه آن پهنه را در مقایسه با سایر پهنه‌ها تعیین می‌نماید. شاخص‌های سنجش پیشرفت برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه مناطق در بخش‌های پیشین بیان شد. اما به دلیل آنکه مجموعه تصمیمات در ارتباط با توسعه مناطق در جمعیت مناطق ظاهر می‌شود، مهم‌ترین و قابل سنجش‌ترین ملاک تلفیقی توسعه فضایی در تغییرات جمعیت مناطق متبلور می‌شود.

هرچند آمارگیری جمعیت و مهاجرت در مقطع‌های میان مدت صورت می‌گیرد و نتایج آن با تأخیر فراهم می‌گردد اما به هر حال پایش و بررسی تغییرات جمعیت شهری/روستایی، جمعیت شهرستان‌ها و مناطق برنامه‌ریزی بر اساس همین اطلاعات تغییر روندها را مشخص می‌نماید. بنابراین پایش تغییرات جمعیت مناطق نشان خواهد داد که آیا روندها در جهت کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای هست یا خیر؟ در صورت منفی مجموعه راهبردها و سیاست‌گذاری‌ها باید از شتاب و تأکید بیشتر در جهت اصلاح روندها برخوردار شوند. این همان مطلبی است که در بند ۸۲-۱ (الف) (۵) درباره ارزشیابی اجرای برنامه‌ها مورد اشاره قرار گرفته است.

جهت گیری توسعه فضایی استان در برنامه آمایش، (۱) کاهش عدم تعادل جمعیتی مناطق حاشیه‌ای (از نظر توسعه یافتگی) با مناطق بیشتر توسعه یافته استان، (۲) متعادل شدن سلسله مراتب جمعیت شهری استان نسبت به شهر مرکز استان، (۳) بهبود نسبت جمعیت نیمه شرقی نسبت به نیمه غربی، (۴) افزایش سهم نسبی جمعیت شهرهای مناطق حاشیه‌ای استان و (۵) کاهش نرخ مهاجر فرستی این مناطق را مد نظر داشته است، که هر ۵ مورد می‌توانند به عنوان شاخص متعادل شدن توسعه فضایی استان نیز تلقی شوند. راهبردهایی نیز که برای دستیابی به این اهداف پیشنهاد شده است از یک مجموعه برنامه بخشی و یک سری توصیه سیاست‌گذاری تشکیل می‌شود که به طور خلاصه عبارت هستند از ایجاد کانون‌های توسعه در مرکز این مناطق و حمایت از توسعه این کانون‌ها توسط برنامه‌های بخشی توسعه صنعت و توسعه کشاورزی، ارتقای سطح خدمات، ارتقای شبکه‌های حمل و نقل و زیربنایی. این مناطق از منطقه‌های برنامه ریزی بهبهان، رامهرمز، مسجد سلیمان و ایذه در شرق استان و منطقه دشت آزادگان در نوار مرزی غرب استان تشکیل می‌شوند. بر این اساس، ایش تغییرات جمعیتی روند تغییر شاخص‌های بالا را آشکار می‌نماید و اگر نسبت جمعیتی موجود بین مناطق کمتر توسعه یافته

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۶۱.۸

یاد شده با مناطق توسعه یافته تر به نفع مناطق حاشیه‌ای تغییر یابد، بخشی از این موفقیت ناشی از اجرای برنامه آمایش استان خواهد بود. بر همین اساس افزایش سهم نسبی جمعیت شهری این مناطق و به ویژه جمعیت شهرهای مرکز این کانون‌های توسعه و کاهش نرخ خالص مهاجر فرستی یا افزایش نرخ مهاجر پذیری این مناطق نیز بیانگر کاهش عدم تعادل در توسعه فضایی استان خواهد بود. از این طریق مشخص خواهد شد که آیا سلسله مراتب شهری، نسبت مهاجرپذیری یا مهاجر فرستی، جمعیت مناطق برنامه‌ریزی، جمعیت شهری و روستایی در روند تعادلی قرار گرفته‌اند یا فاصله‌ها رو به افزایش است.

۸-۲-۳- طراحی و پیاده‌سازی نظام جمع‌آوری آمار و اطلاعات مکانی و روندهای توسعه استان

چنانکه در بند ۲-۲-۸ گفته شد شاخص‌های ارزیابی برنامه آمایش باید به گونه‌ای انتخاب شوند که جمع‌آوری آمار و اطلاعات تا حد امکان پرهزینه و زمان‌بر نباشد و به علاوه سعی شود از آمارهای موضوعی که دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادها به طور معمول تولید می‌نمایند استفاده شود تا به آمارگیری جداگانه نیاز نباشد. همچنین مطرح شد که در نظام پایش و ارزشیابی برنامه آمایش استان، اجرای این برنامه مورد بررسی قرار گیرد و سؤال اساسی این باشد که برنامه آمایش تا چه حدودی در حال اجرا می‌باشد.

بر این اساس نظام جمع‌آوری آمار و اطلاعات مکانی و روندهای توسعه استان در حول و حوش گردآوری اطلاعات از عملکرد برنامه‌ها توسط دستگاه‌های اجرایی استانی شکل می‌گیرد و علاوه بر آن اطلاع‌گیری از سایر دستگاه‌های دولتی و از جمله دستگاه‌های اجرایی ملی و اطلاع‌گیری از عملکرد بخش خصوصی از طریق بانک‌های تخصصی و شرکت‌های سرمایه‌گذاری نیز در این نظام جای دارند، ضمن آنکه طرح‌های جاری آماری دفتر آمار و اطلاعات معاونت برنامه‌ریزی استانداری نیز به طور عمومی در این نظام فعال خواهد بود.

با این مقدمه نظام جمع‌آوری آمار و اطلاعات مکانی و روندهای توسعه استان بسیار به نظام مدیریت آمایش استان به شرح بند ۲-۱-۸ و تصویر ۸-۱ نزدیک خواهد بود. این نظام با توجه به بند و تصویر مذکور و تصویر ۲-۸ تشریح می‌شود.

ارکان نظام

- دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان،
- دفتر برنامه‌ریزی و بودجه معاونت برنامه‌ریزی استانداری،
- دفتر آمار و اطلاعات معاونت برنامه‌ریزی استانداری،

- دستگاه‌های اجرایی استانی مجری طرح‌ها از محل اعتبارات استانی،
- بانک‌های تخصصی در زمینه پرداخت وام‌های کشاورزی و صنعتی و سرمایه‌گذاری در طرح‌های عمرانی،
- دستگاه‌های اجرایی استانی مجری طرح‌هایی که از محل اعتبارات ملی تأمین اعتبار می‌شوند،
- دستگاه‌های اجرایی ملی مجری طرح‌هایی از محل اعتبارات ملی تأمین اعتبار می‌شوند،
- بخش خصوصی، بانک‌های تخصصی و شرکت‌های سرمایه‌گذاری،

گردش اطلاعات

- (۱) دستگاه‌های اجرایی در مواعید سه ماهه گزارش پیشرفت طرح و پروژه‌هایی را که از محل اعتبارات بخش عمومی اجرا می‌شوند را همراه با نقشه‌های GIS به معاونت برنامه‌ریزی استانداری ارسال می‌نمایند. هماهنگی در این زمینه توسط دفتر برنامه‌ریزی و بودجه صورت می‌گیرد.
- (۲) دستگاه‌های اجرایی اطلاعات صدور مجوز سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی در زمینه‌هایی که با برنامه آمایش مرتبط می‌باشد را همراه با نقشه‌های GIS در مواعید سه ماهه به معاونت برنامه‌ریزی استانداری ارسال می‌نمایند. هماهنگی در این زمینه توسط دفتر برنامه‌ریزی و بودجه صورت می‌گیرد.
- (۳) بانک‌های تخصصی و شرکت‌های سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری در زمینه‌هایی که با برنامه آمایش مرتبط می‌باشد را به معاونت برنامه‌ریزی استانداری ارسال می‌نمایند. هماهنگی در این زمینه بین دفتر برنامه‌ریزی و بودجه و دفتر آمار و اطلاعات در معاونت برنامه‌ریزی استانداری صورت می‌گیرد و جمع‌آوری اطلاعات نیز توسط دفتر آمار و اطلاعات صورت می‌گیرد.
- (۴) دفتر آمار و اطلاعات نتایج طرح‌های جاری آماری را به دفتر برنامه‌ریزی و بودجه انتقال می‌دهد، (ارتباط درون سازمانی)،

پردازش و جریان نتایج اطلاعات

- (۱) چنانکه گفته شد معاونت برنامه‌ریزی استانداری (دبیرخانه شورای آمایش استان) مقصد همه اطلاعات بالا می‌باشد. به طور کلی نتایج طرح‌های آمارگیری در دفتر آمار و اطلاعات و دفتر برنامه‌ریزی و بودجه استانداری استخراج می‌شود و پردازش و تجمیع نقشه‌های GIS نیز در واحد GIS این دفتر صورت می‌گیرد و نتایج این دو دسته فرآیند به دفتر برنامه‌ریزی و بودجه ارائه می‌شود (ارتباط درون سازمانی)،

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۶۳.۸

۲) نتیجه‌گیری از این اطلاعات و تجمیع آن به همراه تحلیل و نتیجه‌گیری از اطلاعات عددی دیگری که به طور مستقیم از دستگاه‌های اجرایی اخذ می‌شود به عهده "گروه آمایش" دفتر برنامه‌ریزی و بودجه خواهد بود.

۳) نتایج پردازش اطلاعات همراه با نتیجه‌گیری از ارزیابی پیشرفت و انطباق عملکرد با برنامه آمایش توسط گروه آمایش توسط "گروه آمایش" در دفتر برنامه‌ریزی و بودجه انجام می‌شود.

۴) نتایج این بررسی‌ها توسط معاونت برنامه‌ریزی استانداری در مواعد سه‌ماهه در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کارگروه آمایش استان مطرح می‌شود و در صورت لزوم تصمیمات لازم برای اصلاح مسیر گرفته می‌شود.

۵) نتایج این بررسی‌ها به همراه نقشه‌های GIS به طور مرتب در مواعد سه‌ماهه توسط دفتر برنامه‌ریزی و بودجه به دبیرخانه کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها منتقل می‌شود.

۸-۲-۴- تدوین چارچوب گزارش‌های نظارتی برنامه آمایش استان

گزارش‌های نظارتی برنامه آمایش استان از چند جنبه معاونت برنامه‌ریزی استانداری و شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان را در جریان پیشرفت برنامه آمایش استان و یا انحراف از آن قرار خواهد داد:

- انطباق پیشرفت مالی و عملیاتی با برنامه پیش‌بینی شده در موافقت‌نامه‌های اجرایی (که برنامه آمایش نیز در آن تلفیق شده است)،
- انطباق مکانی اجرای طرح‌ها و پروژه‌های در دست اجرا توسط دستگاه‌های اجرایی و بخش خصوصی با حریم‌های برنامه آمایش،
- انطباق پیشرفت برنامه در پهنه جغرافیایی استان مطابق جهت‌گیری‌های آمایش در زمینه کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای،

بر این اساس ضرورت دارد چارچوب گزارش‌های نظارتی برنامه آمایش استان جنبه‌های یادشده را در بر داشته باشد.

همچنین به منظور تسهیل در ارزیابی و نتیجه‌گیری ضرورت خواهد داشت که گزارش‌های نظارتی در سطح‌بندی‌های جداگانه زیر ارائه شوند:

- بر حسب دستگاه
- بر حسب شهرستان و بر حسب مناطق حاشیه‌ای شرق استان و مناطق حاشیه‌ای نوار مرزی غرب استان

ضمیمه یکم

سابقه برنامه‌ریزی در ایران با توجه ویژه به برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش

۸-۳- سابقه برنامه‌ریزی در ایران^۱

۸-۳-۱- روند برنامه‌های عمرانی از سال ۱۳۲۷ تا وقوع انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷

۸-۳-۱-۱- آغاز برنامه‌ریزی و اولین برنامه عمرانی کشور

اولین برنامه عمرانی کشور ما در سال ۱۳۲۷ به تصویب مجلس وقت رسید و بر این اساس کشور دارای حدود ۶۵ سال سابقه برنامه‌ریزی رسمی عمرانی و توسعه‌ای است و برنامه‌ریزی در این دوران متناسب با شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی با تغییراتی همراه بوده است. درباره دلایل آغاز برنامه‌ریزی در ایران نظرهای متفاوتی وجود دارد. برخی آن را یک فرآیند منطقی می‌دانند و بعضی تحت تأثیر تحولات جهانی و رواج تفکر برنامه‌ریزی در کشورهای تازه استقلال یافته بعد از جنگ جهانی دوم و به پیروی از روسیه شوروی وقت که به یک ابر قدرت تبدیل شده بود. ابوالحسن ابتهاج^۲ عقیده دارد "فکر برنامه‌ریزی در ایران یک فکر خودی و ایرانی بود زیرا کشوری مانند ایران که با امکانات مالی و نیروی انسانی محدود و احتیاجات نامحدود مواجه بود نمی‌توانست از برنامه‌ریزی اجتناب کند و در سال ۱۳۱۶ با تشکیل شورای اقتصاد مسأله برنامه‌ریزی از حیث نظری مطرح شد ولی به دلایل سیاسی امکان‌پذیر نشد".

بنابر گزارش ارزیابی برنامه اول، آنچه به تحقق برنامه‌ریزی در ایران کمک کرد از یک طرف نابسامانی اقتصادی حاصل از جنگ جهانی دوم و از طرف دیگر اندوخته‌ای معادل ۱۸/۵ برابر ذخایر ارزی سال ۱۳۱۹ کشور در اثر مخارج متفقین در زمان تهیه اولین برنامه عمرانی کشور بود.

به این ترتیب در اوایل سال ۱۳۲۵ دولت برای مقابله با بحران اقتصادی، بانک صنعتی و معدنی را ایجاد کرد و از طرف دیگر هیأتی را به نام "کمیسیون برنامه" مأمور تهیه یک برنامه عمرانی ۷ ساله نمود. پیش‌نویس برنامه اول در تابستان ۱۳۲۵ تهیه شد ولی به علت بزرگ بودن حجم برنامه نسبت به امکانات

۱- مطالب بخش ۳-۸ برداشتهایی از چند گزارش نگارنده است که شامل "گزارش بررسی عملکرد برنامه دوم توسعه کشور در آستانه تهیه برنامه سوم توسعه کشور"، گزارش "اولین گزارش توسعه انسانی جمهوری اسلامی ایران"، پروژه مشترک سازمان برنامه و UNDP و گزارش‌های وزارت کار در سال ۱۳۸۹ آمده است. نقل با ذکر ماخذ مجاز می‌باشد.

۲- خاطرات ابوالحسن ابتهاج

دو بار مورد تجدید نظر قرار گرفت و بالاخره در بهمن ۱۳۲۷ به تصویب مجلس وقت رسید. برنامه اول بعد از دو سال از اجرا به دلیل بحران ناشی از ملی کردن صنعت نفت عملاً راکد شد.

اقدام مهم دیگری که در سال ۱۳۲۵ صورت گرفت آن بود که دولت بر اساس پیشنهاد کمیسیون برنامه، "شورای عالی برنامه‌ریزی" را تعیین کرد که وظیفه آن تهیه "برنامه" بود و از متن شورای عالی برنامه‌ریزی یک سازمان مستقل برنامه‌ریزی به نام "سازمان برنامه" به وجود آمد که وظیفه آن تهیه پیش نویس برنامه و کنترل و نظارت بر اجرای طرح‌ها بود^۱.

۸-۳-۱-۲- برنامه عمرانی دوم تا ششم

برنامه هفت ساله دوم بر اساس تجارب برنامه اول در نیمه سال ۱۳۳۴ در شرایطی توسط سازمان برنامه تهیه شد، که ثبات نسبی سیاسی همراه با اوضاع نابسامان اقتصادی در کشور حاکم بود- هدف‌های کلی برنامه دوم عبارت بودند از "افزایش تولید و بهبود و تکثیر صادرات و تهیه مایحتاج مردم در داخله کشور و ترقی کشاورزی و صنایع و اکتشاف و بهره‌برداری از معادن و ثروت‌های زیر زمینی و اصلاح و تکمیل وسایل ارتباط و اصلاح امور بهداشت عمومی و انجام هر نوع عملیاتی برای عمران کشور و بالا بردن سطح فرهنگ و زندگی و بهبود وضع معیشت عمومی".

۸-۳-۱-۳- روند کلی برنامه‌های عمرانی دوم تا ششم

از شروع برنامه دوم تا اواخر پایان برنامه پنجم عمرانی^۲، در یک دوره ۲۲ ساله، اقتصاد کشور با نرخ متوسط نزدیک به ۴ درصد در سال به قیمت‌های ثابت‌تر شد کرد. نفت به عنوان یک عامل برون‌زا نسبت به اقتصاد داخلی با جریانی مطمئن و فزاینده، امکان سرمایه‌گذاری دولت در زیر بناها بدون اعمال فشار به بخش خصوصی را فراهم کرد. این امکان سبب شد سرمایه‌گذاری دولت در زیربناها (در برنامه دوم)،

۱- دکتر مشرف نفیسی اولین مدیر عامل سازمان برنامه تعدادی از برنامه‌ریزان را به کار گمارد که گزارشی تهیه کردند که پایه قانون برنامه هفت ساله اول عمرانی شد و در آن تأکیداتی بر سازماندهی سازمان برنامه بود که خلاصه آن به این شرح است:

(۱) سازمان برنامه باید نماینده یا متولی توسعه در کشور باشد و از بی‌ثباتی همیشگی حکومت و سیاست‌های آن مستقل باشد،

(۲) از جایگاه قانونی و استقلال مالی برخوردار باشد،

(۳) نباید به کار اجرایی بپردازد بلکه به مطالعه بپردازد، نظر مشورتی بدهد و همکاری و نظارت کند،

(۴) برنامه باید با مسئولیت وزرا و سایر اعضای رسمی حکومت و مستقل از نماینده توسعه کشور به اجرا درآید،

(۵) نماینده توسعه (سازمان برنامه) و دستگاه‌های اجرایی باید به دفاتر فنی و مهندسی مجهز شوند.

۲- برنامه هفت ساله دوم، ۴۱-۱۳۳۵

برنامه پنجساله سوم، ۴۶-۱۳۴۱

برنامه پنجساله چهارم، ۵۱-۱۳۴۷

برنامه پنجساله پنجم، ۵۶-۱۳۵۲

صنایع سنگین (در برنامه سوم و پس از آن) و به علاوه در زمینه‌های اجتماعی (در برنامه‌های چهارم و پنجم) بیشتر مورد تأکید قرار گیرد و بخش خصوصی نیز بتواند در صنایع سبک‌تر و ساختمان سرمایه‌گذاری کند.

۸-۳-۲- تحول محتوای برنامه‌ها

محتوای برنامه دوم از یک مجموعه طرح‌های فیزیکی زیربنایی تشکیل می‌شد. در سال‌های اولیه برنامه دوم این تفکر در سازمان برنامه حاکم بود که اجرای طرح‌های عمرانی در چند بخش استراتژیک، اقتصاد کشور را به توسعه می‌رساند، حتی اگر همه اقشار از آن بهره‌مند نشوند. در مقابل این دیدگاه در برنامه دوم تفکر دیگری در سازمان برنامه در حال شکل‌گیری بود که به یک برنامه‌ریزی جامع شامل بخش‌های اجتماعی می‌انداشید.

در برنامه سوم با توجه به درآمد بیشتر نفت، جامعیت برنامه افزایش یافت و همراه با ادامه ساخت زیربناها و قطب‌های صنعتی، توجه به سطوح مختلف آموزشی مورد تأکید قرار گرفت. پیش‌بینی‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در برنامه وارد شد و امکان فعالیت بخش خصوصی در صنایع اتومبیل‌سازی فراهم شد. به تدریج که برنامه از یک مجموعه طرح‌های زیر ساختی به سمت یک برنامه اقتصادی تحول می‌یافت در برنامه سوم، دفتر امور اقتصادی در سازمان برنامه برای ارتباط دادن اعتبارات توسعه بخش‌های مختلف و از جمله بخش‌های اجتماعی تشکیل شد. ولی براساس بعضی از بررسی‌ها هنوز ظرفیت کارشناسی و فنی برای این‌گونه تحلیل‌ها در سازمان برنامه فراهم نبود.

در برنامه چهارم، هنوز توسعه صنعت، زیربناها و رشد اقتصادی هدف اصلی برنامه را تشکیل می‌داد، اما تحول جدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای در طول این برنامه پایه‌ریزی شد. نظر به اهمیت موضوع، خلاصه‌ای از تفکر، نگرش و تأکیدها و اقدامات در این زمینه به شرح زیر ارائه می‌شود:

توسعه اقتصادی کشور در دهه ۱۳۴۰، بر پایه نظریات رشد شتابان بخشی-زیربنایی و ایجاد قطب‌های رشد، عمدتاً صنعتی، دو کمبود اساسی را به همراه داشت. نخست آنکه به مسایل توزیع درآمد و ثروت در برنامه‌های توسعه توجه جدی نشده بود و دیگر آنکه به علت فراگیر نبودن پوشش این برنامه‌ها، بخش‌هایی از فعالیت‌های اقتصادی، افشاری از مردم و مناطقی از پهنه سرزمین از گردونه رشد و توسعه بی‌بهره ماند (با عنوان آن زمان: بخش‌ها، گروه‌ها و مناطق حاشیه‌ای، یا کم‌بهره).

قطبی شدن جامعه از نظر اقتصادی - اجتماعی در موارد بالا، بازتاب‌هایی را در درون سازمان برنامه برانگیخت. در اواخر دهه ۱۳۴۰، مدیریت بهداشت و رفاه اجتماعی (به مدیریت آقای محمد باقر نمازی) از طریق کنفرانس‌های رفاه اجتماعی تفاوت‌های شدید سطوح برخورداری اقشار جامعه، و دفتر هماهنگی

عمران ناحیه‌ای (به ریاست آقای منوچهر وحیدی) با طرح عدم تعادل‌های بین استانی لزوم بازنگری در توزیع جغرافیایی برنامه‌ها برای رفع اشکالات بالا را مطرح می‌کردند. معاونت طرح و برنامه سازمان برنامه نیز بر استفاده مناسب از امکانات منطقه‌ای (از دیدگاه اقتصاد ملی) و نوعی برقراری سلسله مراتب خدمت‌رسانی (از دیدگاه اجتماعی - اقتصادی درون منطقه) تأکید داشتند و همچنین تشکیل بازوی مطالعاتی و تهیه برنامه در استان را خواستار بودند.

با توجه به روند بالا در گزارش ارزیابی نیمه برنامه چهارم بر موارد زیر تأکید شد:

- در گزارش ارزیابی برنامه چهارم برای اولین بار به برنامه‌ریزی منطقه‌ای به عنوان یک فرآیند ملی نگاه شد و تنظیم برنامه‌های مبتنی بر امکانات طبیعی و احتیاجات مناطق در برنامه‌های بعدی مورد تأکید قرار گرفت.
- همچنین در این گزارش آمده بود که به علت زیاد شدن حجم برنامه‌ها و فعالیت‌ها باید قسمتی از وظایف به استان‌ها واگذار شود و تأسیس واحدی در استان‌ها برای انجام تحقیقات برای ارائه نتایج به انجمن‌های تازه تأسیس شده شهرستان و استان برای زمینه‌سازی تهیه برنامه‌های استانی توصیه شده بود، ضمن آنکه در متن برنامه چهارم آمده بود که محتوای برنامه استان‌ها با توجه به نظر نمایندگان استان‌ها در مجلس و نظر استانداران تهیه شود و همچنین تکمیل کادر استانداری‌ها برای بررسی و تعیین نیازهای منطقه‌ای پیش بینی شده بود و توزیع عادلانه‌تر درآمد برای همه افراد و افزایش آبادانی در روستاها نیز به اهداف برنامه اضافه شده بود.

همراه با نظرات بالا، به سفارش سازمان برنامه مطالعه‌ای تحت عنوان "طرح جامع مطالعات توسعه اقتصادی- اجتماعی منطقه‌ای کشور"، در سال‌های ۵۱-۱۳۵۰ توسط مهندسین مشاور بتل^۱ صورت گرفت و بر آن اساس پیشنهادهایی برای تجدید سازمان برنامه‌ریزی و اجرایی کشور ارائه نمود. بر اساس پیشنهاد این مشاور و دیدگاه‌های موجود در سازمان برنامه، در آستانه شروع برنامه عمرانی پنجم، معاونت امور مناطق در سازمان برنامه تشکیل شد که مهم‌ترین وظایف آن عبارت بودند از:

(۱) غیر متمرکز ساختن نظام تصمیم‌گیری (برنامه‌ریزی و اجرا) در طرح‌هایی که دارای اثرات محلی و ناحیه‌ای بودند،

(۲) ایجاد تعادل‌های بین منطقه‌ای از طریق توزیع متناسب بودجه‌های استانی یاد شده،

به این ترتیب سنگ بنای برنامه‌ریزی منطقه‌ای گذاشته شد و وظیفه نخست با تشکیل "دفتر برنامه‌ریزی و بودجه" در استان‌ها و سپردن اختیارات تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌های کوچک به استان‌ها آغاز شد و حجم اعتبارات و حیطه طرح‌های آن به تدریج توسعه یافت. وظیفه دوم یعنی ایجاد تعادل‌های بین استانی تاکنون از طریق مکانیسم توزیع اعتبارات استانی پیگیری شده است، اما

^۱-Battel Memorial Institute, Colombus, Ohio

برنامه‌ریزی منطقه‌ای به عنوان یک فرآیند ملی که در برنامه چهارم مطرح شده بود به دلایلی که در بخش‌های بعدی اشاره می‌شود هیچ‌گاه در کشور انجام نشد.

در برنامه پنجم نیز علاوه بر ادامه روند برنامه‌های قبلی، بر توزیع عادلانه درآمد ملی و توجه خاص به افزایش سریع سطح زندگی و رفاه گروه‌های و ایجاد تعادل بیشتر بین مناطق مختلف کشور از نظر اقتصادی و اجتماعی به عنوان اهداف برنامه تأکید شده بود.

یکی از رویکردهای مهم برنامه پنجم آن بود که از شرکت "ست کوپ" که اولین مطالعه آمایش فرانسه را انجام داده بود خواسته شد مطالعه مشابهی برای ایران انجام دهد. لذا "ستیران" (کنسرسیون "ست" فرانسه با شریک ایرانی) مطالعات آمایش ایران را در سال‌های ۱۳۵۴ - ۱۳۵۵ بر اساس مدل چشم‌اندازی با نگرش به عوامل اقتصادی انجام داد و یک طراحی پیشنهادی برای توسعه اقتصادی در فضای کشور ارائه کرد. این ارائه مصادف بود با سال سوم برنامه پنجم. این مطالعه با برنامه‌های عمرانی کشور تلفیق نشد، اولین دلیل مسأله زمان بود، و عملاً به برنامه ششم محول شد و برنامه ششم نیز در مراحل اولیه تهیه در سال ۱۳۵۶ با شروع اعتصابات مردمی ناتمام ماند. دلایل دیگر در ادامه مرور می‌شوند.

۸-۳-۳- برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

۸-۳-۳-۱- شرایط اقتصادی دهه نخست

در دهه نخست پس از وقوع انقلاب اسلامی، جنگ ۸ ساله توسط عراق فشار سنگینی بر منابع کشور وارد کرد، نابسامانی‌های پس از انقلاب و اثرات جنگ و شرایط حاکم به دولتی کردن بسیاری از عرصه‌ها از بازار ارز خارجی، تجارت خارجی، بانک، بیمه و بخش عمده‌ای از تولید انجامید، لذا حجم دستگاه دولت به شدت افزایش یافت و عرصه فعالیت بخش خصوصی محدود و در رقابت با بخش دولتی که امکانات وسیع‌تری داشت محدودتر شد. محدودیت‌های مالی ناشی از فشار هزینه‌های جنگ، سرمایه‌گذاری‌های عمرانی را کاهش داد و در مجموع رشد اقتصادی و تولید ناخالص داخلی تنزل کرد و رشد سریع جمعیت نیز مزید بر علت شد. در این شرایط دولت وقت در سال‌های ۶۲-۱۳۶۱ یک برنامه پنجساله برای سامان دادن به این شرایط تدوین و تصویب و به مجلس تقدیم کرد. اما شرایط نااطمینانی از زمان پایان جنگ و هزینه‌های آن و نااطمینانی نسبت به درآمد نفت و دلایل دیگر باعث شد این برنامه به تصویب مجلس شورای اسلامی نرسد.

۸-۳-۲- برنامه اول توسعه اقتصادی-اجتماعی- فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

بلافاصله پس از پایان جنگ، یک برنامه جدید پنجساله، با نام "برنامه اول توسعه اقتصادی- اجتماعی - فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۷۲-۱۳۶۸" با رویکرد کاملاً متفاوت نسبت به نگرش و شرایط دهه اول به تصویب و به مرحله اجرا درآمد. در این برنامه بازسازی اقتصادی، بازسازی خسارات جنگ، استراتژی‌ها و سیاست‌های آزادسازی اقتصادی و خصوصی‌سازی اعلام شد. اعلام این مواضع و تخصیص ارز به منظور راه‌اندازی ظرفیت‌های موجود و راکد، بخش خصوصی را نیز برانگیخت و سبب یک جهش اقتصادی شد. رشد اقتصادی و رشد تولید در سه سال اول برنامه به علت وجود ظرفیت‌های استفاده نشده بالا بود ولی به تدریج که ظرفیت‌سازی جدید ضرورت می‌یافت هزینه‌ها سنگین‌تر می‌شد و از طرف دیگر افزایش حجم نقدینگی و سیاست‌های انبساطی موجب شد که در اواخر برنامه اول و اوایل برنامه دوم نرخ تورم به شدت افزایش یابد.

۸-۳-۳- برنامه دوم توسعه اقتصادی-اجتماعی- فرهنگی

دومین برنامه پنجساله توسعه اقتصادی-اجتماعی - فرهنگی ۷۸-۱۳۷۴ در ادامه برنامه قبل و با همان رویکرد و به علاوه با اعلام مواضع جذب سرمایه‌گذاری خارجی و اصلاح نظام چند نرخ ارز و گسترش خصوصی‌سازی در آذر ماه ۱۳۷۳ به تصویب رسید و هدف آن ایجاد نرخ رشد اقتصادی به قیمت ثابت معادل ۵/۱ درصد در سال، اندکی بیش از برآورد عملکرد برنامه اول توسعه به تصویب رسید. اما فشار تورمی ناشی از سیاست‌های انبساطی برنامه اول که در ابتدای برنامه دوم به اوج ظهور رسید، سبب فشارهای سیاسی - اجتماعی شد و از سال دوم برنامه دوم مجدداً سیاست‌های انقباضی و کنترل قیمت‌ها شروع شد.

۸-۳-۴- برنامه سوم و چهارم توسعه اقتصادی- اجتماعی - فرهنگی

سومین و چهارمین برنامه توسعه، در واقع در امتداد همان برنامه اول و دوم، با تأکید بیشتری بر اهداف آزادسازی، خصوصی‌سازی، عادی کردن شرایط اقتصادی، حذف تبعیض در رقابت بخش خصوصی با بخش دولتی، فراهم کردن زمینه سرمایه‌گذاری خارجی به ترتیب برای سال‌های ۸۴-۱۳۷۹ و ۸۸-۱۳۸۴ به تصویب رسید.

در برنامه سوم عدم تمرکز در ساختار مالی استانی با تصویب طرح هزینه- درآمد استانی و تشکیل خزانه معین استانی ارتقا یافت. در برنامه سوم همچنین فصلی به اهداف آمایش سرزمین اختصاص داشت که در واقع شامل خواستگاه و ادبیات آمایش بود تا دستاوردهای آن و در قانون برنامه چهارم به برنامه آمایش سرزمین توجه بیشتری شد، اما متدولوژی تهیه برنامه آمایش و غرابت آن با نظام‌های مرسوم برنامه‌ریزی

ملی-بخشی (بخشی-سرزمینی) و ملی-استانی و نبود ساز و کار قانونی و تکنیکی مانع از راه یافتن برنامه آمایش بر برنامه‌های پنجساله و بودجه‌های سالانه شد.

۸-۳-۴- برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی فضایی و آمایش در ایران

۸-۳-۴-۱- عملکرد برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی فضایی و آمایش

تشکیلات سازمانی معاونت امور مناطق در فاصله ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۷ علاوه بر واحدهای استانی، شامل ۳ دفتر بود (۱) "دفتر مطالعات ناحیه‌ای"، به انجام پاره‌ای از مطالعات جوامع خاص مانند جوامع عشایری و روستایی یا پاره‌ای از مطالعات تک بخشی در بعضی از مناطق حاشیه‌ای یا مسأله‌دار می‌پرداخت و اصولاً تفکر حاکم بر این دفتر و مطالعات آن تفکر علوم اجتماعی و مطالعات توصیفی بود که تنها می‌توانست زمینه‌هایی را برای کمک به تصمیم‌گیری در بعضی از امور اجرایی فراهم نماید. (۲) دفتر امور استان‌ها که تجهیز پرسنل و توزیع سهم اعتبارات استانی بین استان‌ها را هدایت می‌کرد (۳) دفتر روش‌ها که قرار بود هدایت علمی در مورد روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای را انجام دهد که در عمل حاصل چشمگیری نداشت.

به این ترتیب برنامه‌ریزی منطقه‌ای که به "روش‌شناسی" جدید و هماهنگی بیشتر درون سازمانی نیاز داشت هدایت نشد و به همین دلیل نقش استان‌ها در تهیه برنامه استانی، دامنه و ارتباط آن با برنامه‌های ملی و ملی-بخشی در آستانه تهیه برنامه ششم هنوز مشخص نشده بود.

چنانکه گفته شد پیوند مطالعات آمایش ستیران (که در سال ۱۳۵۵ در وسط برنامه پنجم ارائه شد) با برنامه‌های عمرانی به برنامه ششم موکول شده بود. پذیرفته نشدن مطالعات آمایش علاوه بر مسأله زمان ارائه، تفاوت ساختاری آن با ساختار ملی-بخشی برنامه‌ریزی ایران بود. این مطالعات علیرغم ارایه مجموعه‌ای از دستورالعمل‌های نرماتیو در زمینه توزیع فعالیت‌ها و توسعه اقتصادی در پهنه سرزمین، به علت نداشتن مفاهیم و زبان مشترک در خصوص منابع و مصارف و زمان‌بندی، با برنامه‌های میان‌مدت قابل تلقیق نبود.

پس از انقلاب دفتر امور استان‌ها به دفتر "امور مناطق" در راستای همان وظایف قبلی و با توسعه بیشتر اعتبارات استانی تغییر نام یافت. دفتر مطالعات ناحیه‌ای و دفتر روش‌ها تعطیل شد و در سال ۱۳۶۲ "دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای" در معاونت امور مناطق ایجاد شد.

دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای در فاصله ۱۳۶۲ تا ۱۳۷۴ از بین دو وظیفه "برنامه‌ریزی منطقه‌ای" و آمایش، وظیفه دوم یعنی "آمایش" را انتخاب کرد و در این راستا چندین سال به منظور دستیابی به

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۷۱.۸

یک روش‌شناسی قابل قبول تلاش کرد و مدارکی را نیز در این زمینه فراهم کرد ولی به محصول مشخصی برای ادغام در برنامه اول و دوم توسعه اقتصادی اجتماعی جمهوری اسلامی دست نیافت. این روند تا تهیه برنامه سوم نیز ادامه داشت و مدارک برنامه سوم نشان می‌دهد آنچه از آمایش در این برنامه ارائه شده است بیشتر از روش‌شناسی عمومی تشکیل می‌شود تا دستاورد مطالعه.

مطالعات آمایش در راستای مطالعات ستیران و تحت تأثیر تخصصی مدیران آن که بیشتر با دیدگاه نظام معماری و برنامه‌ریزی شهری به مسأله نگاه می‌کردند به روش‌شناسی پرداخت و آن بخش از مطالعه انجام شده در مورد چارچوب نظری توسعه استان‌ها و الگوی استقرار فضایی کشور مورد قبول بدنه سازمان برنامه و به خصوص معاونت برنامه‌ریزی و دفتر اقتصاد کلان قرار نمی‌گرفت زیرا مطالعات آمایش به علت ضعف بنیادی روش‌ها، از یکسو با برنامه‌ریزی منطقه‌ای بیگانه بود و از سوی دیگر همان دستاوردها نیز با مسایل اقتصادی و منابع و مصارف پیوند نداشت و طرح ارائه شده یک طرح چشم‌اندازی بدون ارتباط با منابع و مصارف و بدون زمان‌بندی بود که نمی‌توانست به برنامه‌های پنج‌ساله و بودجه‌های سالانه پیوند شود، تا حدودی مشابه مشکلات پذیرش مطالعات ستیران.

در روند مطالعات آمایش مسأله دیگری نیز وجود داشت و آن روشن نبودن حد و مرز وظایف سازمان برنامه و وزارت مسکن و شهرسازی بود که چند سال مباحثه بین این دو دستگاه را با خود داشت. به اختصار اشاره می‌شود که موضوع در هیأت دولت مطرح شد و پس از بررسی‌های زیاد مقرر شد در یکی از جلسات خرداد ماه سال ۱۳۶۹ تکلیف نهایی تعیین شود که با وقوع زلزله ۳۱ خرداد ۱۳۶۹ رودبار به تعویق افتاد و چندی بعد وظایف به این شرح تفکیک شد: "سازمان برنامه موظف به انجام بررسی در مورد فعالیت‌ها و پیش‌بینی اثرات آن بر جمعیت و تعیین حد جمعیت‌پذیری مناطق است و وزارت مسکن و شهرسازی مسئول تهیه طرح‌های کالبدی برای پیش‌بینی و هدایت و شکل‌دهی فضایی استقرار فعالیت‌ها و جمعیت در مناطق می‌باشد".

برای توضیح بیشتر در باره ارتباط بین طرح‌های کالبدی و طرح
آمایش به بند ۸-۳-۵ این ضمیمه مراجعه فرمایید.

در حدود سال ۱۳۷۷ دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای به "دفتر آمایش" تغییر نام یافت و به معاونت برنامه‌ریزی سازمان برنامه منتقل شد و جایگاهی برای برنامه‌ریزی منطقه‌ای نماند. به این ترتیب در عمل هیچگاه برنامه‌ریزی منطقه‌ای از دیدگاه اقتصاد ملی، از دیدگاه پایه‌گذاران اولیه، در ایران انجام نشد.

مطالعات آمایش نیز با روند بالا ادامه یافت و چنانکه گفته شد در دوره ۱۳۶۲ تا ۱۳۷۴ دستاورد قابل

قبولی نداشت، اما از برنامه سوم به بعد که انجام مطالعات آمایش به سازمان‌های برنامه و بودجه استان‌ها واگذار شد، در تعدادی از استان‌ها مطالعات مفصلی بیشتر در جهت شناسایی وضع موجود انجام شده است، از جمله در استان‌های جنوبی کشور، خوزستان، بوشهر، هرمزگان و سیستان و بلوچستان.

۸-۳-۴-۲- نقد عملکرد برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی فضایی و آمایش

از رسالت‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران، "رسالت عدم تمرکز در برنامه‌ریزی و اجرا"، از سال ۱۳۵۱ با تشکیل سازمان برنامه و بودجه استان، تفکیک اعتبارات عمرانی استانی از اعتبارات عمرانی ملی و سپردن امور اعتبارات عمرانی و بودجه جاری استانی به این سازمان‌ها و کمیته‌های برنامه‌ریزی استان و به‌خصوص پس از سال ۱۳۷۹ با تشکیل خزانه استانی و اجرای طرح "هزینه درآمد استانی" از پیشرفت بسیار خوبی برخوردار شده است. "رسالت استفاده مناسب از امکانات و پتانسیل‌های استان در برنامه‌های استانی" نیز با تقویت سازمان برنامه استان‌ها و مطالعات استانی و با استقلال نسبی بیشتری که در زمینه اعتبارات استانی به آن‌ها داده شده است، رو به بهبود است.^۱

اما دو رسالت دیگر شامل (۱) رفع عدم تعادل‌های بین مناطق و (۲) استفاده مناسب از امکانات منطقه‌ای در جهت بهینه کردن اقتصاد ملی، از عهده استان خارج است و در مرکز نیز متولی خاصی ندارد. از سال ۱۳۵۱ تا کنون نیز در جهت اصلاح نظام برنامه‌ریزی به این منظور اقدام اساسی صورت نگرفته است. علل این ناکامی را می‌توان در مسایل زیر جستجو کرد:

(۱) شناخت رسالت واقعی برنامه‌ریزی فضایی و جایگاه برنامه‌ریزی فضایی

(۲) تشکیلات برنامه‌ریزی فضایی

(۳) روش‌ها، فنون و ابزار برنامه‌ریزی فضایی

(۴) و به طور کلی مدیریت و هدایت برنامه‌ریزی فضایی

به طور کلی مفاهیمی نظیر: برنامه‌ریزی منطقه‌ای از دیدگاه اقتصاد ملی، استفاده بهینه از منابع منطقه‌ای در چارچوب اقتصاد ملی به معنای اضافه کردن بعد فضایی به برنامه‌ریزی متداول ملی - بخشی است.

توضیح بیشتر آنکه در ادبیات موضوع دو برداشت از برنامه‌ریزی منطقه‌ای وجود دارد:

(۱) برنامه‌ریزی درون منطقه‌ای (**Inter-regional Planning**) که هر منطقه می‌تواند با توجه به برآوردی از امکانات و پتانسیل‌های خود و یک اطلاع نسبی و تقریبی از آنچه که دیگر مناطق انجام

۱- در حال حاضر هماهنگی برنامه‌ریزی ملی - بخشی در استان با برنامه‌ریزی درون استانی یکی از مشکلات مهم است.

خواهند داد برای خود برنامه‌ریزی کند. ضمن آنکه این روش نسبتاً ساده است اشکالات زیادی هم دارد نخست آنکه هیچ تضمینی وجود ندارد که جمع برنامه استان‌ها با سرجمع برنامه ملی و ملی - بخشی هماهنگ باشد، دوم آنکه هیچ تضمینی وجود ندارد که رابطه عدم تعادل بین استان‌ها در هر زمینه‌ای رفع شود و سوم و مهم‌تر از همه هیچ تضمینی وجود ندارد که برنامه استان‌ها بر روی هم اقتصاد ملی را بهینه کنند.

(۲) اما مفهوم دیگر برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزی بین منطقه‌ای (Intra-Regional Planning) است که از دیدگاه پایه‌گذاران برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران و از دیدگاه تفکر علمی از آغاز این دیدگاه مطرح بوده است.

این دیدگاه هنگامی حاصل می‌شود که سازمان برنامه در یک برنامه‌ریزی به نمایندگی از همه استان‌ها، امکانات همه استان‌ها را با هم ببیند، وضعیت فعلی استان‌ها را با هم ببیند، اثر بخشی سرمایه‌گذاری در همه استان‌ها را با هم ببیند و هزینه ملی عدم تعادل‌ها و منافع ملی رفع عدم تعادل‌ها را هم با هم ببیند و از دل یک برنامه‌ریزی مشترک ملی - منطقه‌ای، به تخصیص منابع بین استان‌ها پردازد. این دیدگاه در هر ۳ مورد برنامه‌ریزی بین - منطقه‌ای، برنامه‌ریزی آمایشی و برنامه‌ریزی چشم‌اندازی صدق می‌کند. در هر سه روابط باید با هم دیده شوند، تفاوت این ۳ روش برنامه‌ریزی تنها در حد تفصیل برنامه‌ریزی همزمان می‌باشد.

انجام این کار در عمل مستلزم توسعه دانش فنی و کاربرد آن، به همراه هماهنگی بین نظام برنامه‌ریزی بخشی - ملی - منطقه‌ای بود که فرصت آن از سال ۱۳۵۱ تا کنون فراهم نشده است. اکنون در آستانه تهیه برنامه توسعه چهارم توسعه اقتصادی - اجتماعی - سیاسی جمهوری اسلامی انتظار می‌رود برای رفع عدم تعادل‌ها از یک طرف و بهینه کردن اقتصاد ملی از طرف دیگر به این موضوع که ۳۷ سال از عنایت دور بوده است توجه شود.

۸-۳-۵- ارتباط طرح‌های کالبدی و آمایشی در ایران^۱

نقطه شروع طرح‌های کالبدی و آمایشی فراشه‌ری تقریباً از میانه دهه ۱۳۵۰ آغاز شده است. با افزایش مهاجرت به شهرها از دهه ۱۳۴۰ و آهنگ رشد آن در دهه ۱۳۵۰ به ویژه با افزایش قیمت نفت، تمهیدات بیشتری در جهت نظم و نسق بخشیدن به سرزمین و فضا از طریق طرح‌های فرابخشی در دستور کار دولت قرار گرفت. قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن به وزارت مسکن و شهرسازی و تعیین وظایف آن که در تیرماه ۱۳۵۳ به تصویب مجلس شورای ملی وقت رسید به لحاظ قانونی آغازی بر

این راه بود. در این قانون تهیه طرحی با عنوان طرح جامع سرزمین جزو وظایف وزارت مسکن و شهرسازی تعیین شده بود که می‌بایست به همراه وزارت کشاورزی و منابع طبیعی تهیه شود. در ماده-۱ این قانون آمده بود: «طرح جامع سرزمین طرحی است که شامل استفاده از سرزمین در قالب مراکز جمعیت شهری، روستایی کشور و حدود توسعه و گسترش شهرها، شهرک‌های فعلی و آینده، قطب‌های صنعتی و کشاورزی، مراکز جهانگردی و خدماتی بوده و در اجرای برنامه‌های عمرانی بخش‌های عمومی و خصوصی ایجاد نظم و هماهنگی می‌نماید.»^۱ در ماده-۳ همین قانون همچنین تصریح شده بود که: «تعیین محل شهرها و مراکز جمعیت آینده با توجه به عوامل محدود کننده از قبیل منابع آب و استفاده‌های مختلف از زمین با اولویت برای مصارف کشاورزی از طریق تهیه طرح جامع سرزمین که مشترکاً بوسیله وزارت مسکن و شهرسازی و وزارت کشاورزی و منابع طبیعی تهیه می‌گردد.» در تبصره‌ی همین ماده نیز گفته شده بود که «طرح جامع سرزمین پس از تصویب در شورای عالی شهرسازی برای کلیه وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی در امور مربوط به آنها لازم‌الاجرا بوده و در تهیه و تنظیم طرح‌های شهری باید از آن متابعت شود.» در ماده-۷ این قانون تأسیس تمام شهرها و شهرک‌ها منوط به تأیید و تصویب وزارت مسکن و شهرسازی خواهد بود: «ایجاد شهر و شهرک غیر روستایی در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها موکول به پیشنهاد وزارت مسکن و شهرسازی و تصویب شورای عالی شهرسازی خواهد بود.»^۲

همزمان و حتی پیش از آن سازمان برنامه و بودجه (وقت) نیز در تدارک تهیه طرح‌هایی که در ابتدا «بهره‌وری سرزمین» و یا «تنسيق سرزمین» نامیده می‌شد را آغاز کرده بود. سرانجام مرکز آمایش سرزمین وابسته به سازمان برنامه و بودجه چند ماه بعد از قانون تغییر نام تأسیس شد و چنان که می‌دانیم طرح معروف به آمایش سرزمین ستیران در سال ۱۳۵۴ آغاز شد.

ظاهراً هم وزارت مسکن و شهرسازی و هم سازمان برنامه و بودجه محتوای تقریباً واحدی را در عنوان‌های متفاوتی چون طرح جامع سرزمین و آمایش سرزمین جستجو می‌کردند و آن ساماندهی خردمندانه فضای سرزمین بوده است.

انطباق و افتراق طرح‌های کالبدی و آمایشی

در هر حال با وقوع انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ و شروع جنگ عراق علیه ایران همه چیز موقتاً به بوته فراموشی سپرده شد. هر چند سازمان برنامه و بودجه از اوایل دهه ۱۳۶۰ آمایش سرزمین اسلامی را

۱- قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن به وزارت مسکن و شهرسازی و تعیین وظایف آن، تیرماه ۱۳۵۳

تقریباً با همان الگو و سبک آمایش ستیران ادامه داد لیکن تلاش‌های جدی پس از پایان جنگ و با آغاز بازسازی به طور جدی در دستور سازمان برنامه و بودجه و وزارت مسکن و شهرسازی قرار گرفت. وزارت مسکن با استناد به قانون تغییر نام و طرح جامع سرزمینی که در آن پیشنهاد شده بود طرح‌های کالبدی ملی و منطقه‌ای و سازمان برنامه و بودجه نیز طرح‌های آمایشی را که در آن سابقه و تجربه داشت و به طور اصولی جزو وظایف خود به حساب می‌آورد، در دستور کار تهیه قرار دادند. با این حال اختلاف در حدود وظایف و محتوای کار هریک هنوز به قوت خود باقی بود. سرانجام شورایعالی اداری مداخله کرد و برای هر دو نهاد دولتی تعیین تکلیف نمود. این شورا در جلسه مورخ ۱۳۷۱/۲/۹ خود با توجه به سیاست عمومی برنامه‌ی اول توسعه مبنی بر تجدید تشکیلات دولت با رعایت تجانس وظایف بنابه پیشنهاد سازمان امور اداری و استخدامی کشور تصویب نمود که « طرح آمایش سرزمین به معنای تعیین استراتژی‌های توزیع فضایی جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین توسط سازمان برنامه و بودجه با همکاری دستگاه‌های ذیربط تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید». و تأکید کرد که «سازمان برنامه و بودجه موظف است در جهت تدوین برنامه آتی توسعه اقتصادی و اجتماعی با نگرش آمایشی استراتژی‌های توزیع فضایی جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین را به همراه برنامه‌های اجرایی زیر تهیه و به تصویب هیأت وزیران برساند:

- تعیین مناطق اولویت‌دار در توسعه از نظر پذیرش جمعیت و فعالیت.
- تعیین نقش نواحی مختلف از نظر تقسیم کار ملی و استقرار فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، خدماتی و امکانات زیربنایی.
- تعیین چشم‌انداز اشتغال و توزیع آن در بخش‌های مختلف اقتصادی در سطوح ملی.

تبصره- کلیه دستگاه‌های اجرایی کشور موظف به رعایت مصوبات طرح آمایش سرزمین می‌باشند».

در ماده- ۵ همین مصوبه گفته شد که « وظیفه آمایش سرزمین با تعریف و فعالیت‌هایی که در این مصوبه عنوان شده توسط سازمان برنامه و بودجه [بعدها سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی] انجام می‌گردد. دیگر وظایف و فعالیت‌های قانونی وزارت مسکن و شهرسازی به قوت خود باقی بوده و بر این اساس طرح کالبدی ملی- منطقه‌ای به وسیله وزارت مسکن و شهرسازی تهیه شده و به تصویب شورایعالی شهرسازی و معماری ایران خواهد رسید».

بدین ترتیب هر دو نهاد دولتی در حیطه‌ای که شورایعالی اداری تعیین کرده بود به کار خود ادامه دادند. طرح کالبدی ملی و منطقه‌ای سه هدف اصلی زیر را در پاسخ به سه پرسش به شرح زیر در دستور کار تهیه طرح‌های کالبدی ملی و منطقه‌ای قرار داد:

۱. کدام زمین‌های منطقه برای گسترش سکونتگاه‌های شهری و صنایع مناسبند؟
 ۲. کاربری‌های مناسب برای زمین‌های سراسر منطقه چیست و چه مقرراتی باید ناظر بر ساخت‌وسازهای هریک از کاربری‌ها باشند؟
 ۳. کدام شبکه‌ی شهری و روستایی برای انگیزش توسعه‌ی مناطق، آسان کردن خدمات‌رسانی به مردم و در عین حال تمرکززدایی نسبی از مراکز بزرگ‌تر منطقه مناسب‌ترند؟
- سازمان برنامه و بودجه نیز هدف آمایشی خود را همان طور که مصوبه شورایی عالی اداری تعیین کرده بود به طور اساسی در تعیین استراتژی‌های توزیع فضایی جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین به همراه برنامه‌های اجرایی آن قرار داد.

بررسی‌های تطبیقی طرح‌های تهیه شده توسط دو نهاد دولتی تا کنون نشان داده است که وجوه اشتراک و افتراق این طرح‌ها در دو مورد قابل تفکیک است. وجه اشتراک اصلی هر دو طرح در این است که در این طرح‌ها کوشش شده از طریق ابزارهایی به تعادل سرزمین در پرتو خط مشی‌های شبکه شهری جامه تحقق بخشند. در طرح‌های کالبدی منطقه‌ای مطابق با هدف سوم این طرح‌ها یعنی تعیین شبکه شهری آینده کشور با ایجاد ده منطقه کالبدی و ۸۵ ناحیه برنامه‌ریزی و شبکه شهری که در آن در سطح سرزمین ده مرکز فرمانطقه‌ای و بیش از ۵۰ مرکز ناحیه‌ای پیشنهادی به تمرکز زدایی از سرزمین کمک شود. طرح آمایش سرزمین نیز یکی از اهداف اصلی‌اش با تقویت مراکز استانی و شهرهای مستعد توسعه و رشد همین هدف یعنی تعادل بخشی در سرزمین را در سیاست‌های جامعه شهری خود دنبال کرده است.

اما در همین حال وجوه افتراقی نیز به لحاظ اهداف بخشی و سازمانی در این طرح‌های دیده می‌شود. طرح‌های کالبدی ملی و منطقه‌ای به لحاظ هدفی که در دستور کار خود داشته و در اهداف اول و دوم آن گفته شده، تهیه کاربری مطلوب و سرزمین‌ها یا همان منطقه‌بندی کاربری‌ها و تناسب زمین برای توسعه شهری و فعالیت‌های وابسته به آن را دنبال کرده است و در این زمینه بر تهیه نقشه‌های کاربری زمین تأکید ویژه داشته است. در حالی که سازمان برنامه و بودجه یا سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور کمتر به کاربری زمین و بیشتر به دنبال تعادل بخشی به سرزمین و توزیع فضایی جمعیت و فعالیت و توسعه متعادل اقتصادی توجه ویژه داشته است.

در ارتباط با استان خوزستان نیز همین دو وجه افتراق و اشتراک این دو مطالعه مشاهده می‌شود: در طرح کالبدی خوزستان ۶ ناحیه (با ۶ شهر مرکز ناحیه، شامل مرکز استان) به شرح: اهواز، آبادان - خرمشهر، ماهشهر، بهبهان، مسجد سلیمان، دزفول به عنوان مرکز ناحیه تعیین شده‌اند. اما در طرح

طرح آمایش استان خوزستان ■ ۷۷.۸

آمایش با بررسی آمایشی تعداد ۹ شهر (به عنوان مرکز منطقه برنامه‌ریزی) انتخاب شده‌اند که در ۶ شهر یادشده با طرح کالبدی یکسان هستند، و سه شهر ایذه، رامهرمز در شرق استان و سوسنگرد در نوار مرزی غرب نیز به عنوان مرکز منطقه انتخاب شده‌اند و از این طریق پوشش مرکز مناطق مرکزی از آنتروپی بیشتری برخوردار می‌شوند و فاصله خدمت‌گیری و خدمت‌رسانی کوتاه‌تر می‌شود به ویژه آنکه این سه منطقه در قلمرو حاشیه‌ای استان در شرق و غرب قرار دارند و توسعه آن‌ها علاوه بر کارایی اقتصادی در راستای کاهش عدم تعادل‌ها نیز می‌باشد.

پیدااست که طرح‌های کالبدی میکرو نظیر طرح جامع و تفصیلی شهرها و همین‌طور طرح‌های توسعه و عمران ناحیه جزو طرح‌های پایین دستی طرح‌های کالبدی ملی و منطقه‌ای محسوب می‌شوند و لازم است که اهداف کلی این طرح‌ها را نیز مد نظر قرار داده و نصب‌العین خود نمایند.

در این حال به نظر می‌رسد با تهیه طرح‌های آمایش استان‌ها و تصویب آن‌ها اکنون لازم است تأکید شود که این طرح‌های در مقیاس خرد یعنی طرح‌های توسعه و عمران ناحیه، طرح جامع شهر، طرح‌های مجموعه شهری و یا طرح‌هایی نظیر CDS، طرح‌های آمایش استانی را نیز که وجه اجرایی آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است به عنوان طرح‌های بالادستی بیش از پیش لحاظ کنند. در واقع بدون در نظر داشتن طرح‌های آمایشی و احکام مندرج در آن، طرح‌های پایین دستی مورد اشاره به اهداف قابل حصول خود دست نخواهند یافت.

۸-۴- اسناد مرتبط با توسعه اقتصادی کشور و استان

۸-۴-۱- اسناد برنامه سوم و چهارم توسعه

اسناد برنامه سوم و چهارم توسعه در ارتباط با توسعه اقتصادی و توسعه استان‌ها شامل برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش به شرح زیر ارائه می‌شود:

- بعضی از مواد قانونی ناظر به برنامه‌های استانی در برنامه سوم توسعه، جدول ۸-۱۳
- سیاست‌های اقتصادی برنامه چهارم توسعه توسعه ذیل امور اقتصادی، جدول ۸-۱۴
- مواد قانونی ناظر به آمایش در برنامه چهارم توسعه، جدول ۸-۱۵

جدول ۸-۱۳- مواد قانونی ناظر به برنامه‌های استانی در برنامه سوم توسعه

ماده ۷۰

به منظور تصمیم‌گیری، تصویب، هدایت، هماهنگی و نظارت در امور برنامه‌ریزی و توسعه و عمران استان‌ها، در چارچوب برنامه‌ها و سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلان کشور، شورای برنامه‌ریزی و توسعه هر استان به ریاست استاندار تشکیل می‌شود.

تبصره ۱- به منظور پیشبرد اهداف و انجام وظایف شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان، کمیته‌های تخصصی متشکل از مدیران و رؤسای ادارات کل، شعب و نمایندگی سازمان‌های دولتی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیر دولتی در استان که مشمول نظام بودجه استانی بوده و یا قسمتی از وظایف عمرانی استانی را عهده‌دار هستند (دستگاه‌های اجرایی استانی) تشکیل می‌گردد. آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی استان و کمیته‌های تخصصی توسط سازمان برنامه و بودجه تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

تبصره ۲- پس از تشکیل کمیته‌های تخصصی موضوع این ماده سایر شوراها، کمیته‌ها و ستادهای مرتبط موجود استان به استثنای کمیته برنامه‌ریزی شهرستان منحل و وظایف آنها در قالب وظایف این کمیته‌ها ساماندهی و تنظیم می‌شود.

- کمیته برنامه‌ریزی شهرستان متشکل از فرماندار (ریاست کمیته)، نماینده سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (دبیر کمیته) و عضویت رؤسای دستگاه‌های اجرایی که مدیران کل آنها عضو شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان هستند، خواهد بود. فرمانداران موظف هستند یک هفته قبل از تشکیل جلسات کمیته از نمایندگان شهرستان در مجلس شورای اسلامی به عنوان ناظر در جلسات دعوت به عمل آورند.

- پروژه‌های عمرانی شهرستان‌ها پس از تصویب در کمیته برنامه‌ریزی شهرستان جهت مبادله موافقت‌نامه با دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اعلام خواهد شد.

تبصره ۳- وظیفه دبیرخانه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان به عهده سازمان برنامه و بودجه استان است.

شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان وظایف زیر را به عهده دارد:

الف: بررسی و تأیید برنامه‌های بلندمدت توسعه استان شامل جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت استان، در چارچوب نظام برنامه‌ریزی کشور و در راستای جهت‌گیری‌های بلندمدت کشور و طرح آمایش ملی.

ب: بررسی و تأیید برنامه‌های میان‌مدت توسعه استان شامل هدف‌ها، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در توسعه استان که در چارچوب رهنمودهای کلی و سیاست‌های کلان و بخشی و سازگار با برنامه میان‌مدت ملی برای دوره برنامه توسعه تهیه می‌شود.

ج: تصویب طرح‌های توسعه و عمران و سلسله مراتب خدمات شهری و روستایی در قالب برنامه‌های توسعه استان، بارعایت سیاست‌های مصوب شورای عالی معماری و شهرسازی.

د: اتخاذ تدابیر لازم برای تحقق آن قسمت از درآمدهای عمومی و اختصاصی دولت در استان که توسط دستگاه اجرایی استانی وصول و به خزانه استان واریز می‌گردد (درآمد استانی) و پیشنهاد کسب منابع جدید درآمد در چارچوب سیاست‌های مصوب دولت.

ه: اتخاذ تدابیر لازم برای صرفه‌جویی در هزینه‌ها و پیشنهاد راه‌های کاهش هزینه در چارچوب سیاست‌های مصوب دولت.

و: بررسی و تأیید بودجه پیشنهادی سالانه استان شامل منابع مالی لازم از محل درآمدهای استان و سهمی از منابع ملی و اعتبارات جاری و عمرانی دستگاه‌های اجرایی استان از محل درآمد عمومی و اعتبارات از محل درآمد اختصاصی، در چارچوب بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های تهیه و تنظیم بودجه کل کشور، برای ارائه به سازمان برنامه و بودجه

ز: بررسی و توزیع اعتبارات عمرانی استانی مصوب بین فصول و برنامه‌ها و طرح‌های عمرانی و دستگاه‌های اجرایی استانی به تفکیک شهرستان بر اساس پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه استان.

ادامه جدول ۸-۱۳- مواد قانونی ناظر به برنامه‌های استانی در برنامه سوم توسعه

ح: بررسی و توزیع اعتبارات جاری دستگاه‌های اجرایی استانی به تفکیک برنامه و فصول هزینه براساس پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه استان

ط: بررسی و تصمیم‌گیری در مورد توسعه صادرات غیر نفتی استان و در صورت لزوم خط‌مشی‌های اجرایی مبادلات مرزی اعم از بازارچه‌ها، تعاونی‌های مرزنشینی در چارچوب سیاست‌های کلی تجارت خارجی کشور.

ی: بررسی برنامه‌های سالانه و میان‌مدت اصلاح و تحول اداری متناظر با برنامه‌های توسعه مصوب و پیشنهاد آن به مراجع ذی‌ربط.

ک: شناخت قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی استان و ایجاد زمینه‌های لازم برای تشویق و توسعه سرمایه‌گذاری‌های مردمی در امور اقتصادی، تولیدی و اجتماعی.

ل: ساماندهی کمک‌ها و توسعه مشارکت‌های مردمی در اقدامات عمرانی و امور عام‌المنفعه.

م: بررسی راه‌های تجهیز و جذب پس‌اندازهای مردم و به‌کارگیری آنها در امور توسعه استان در چارچوب سیاست‌ها و خط‌مشی‌های پولی کشور.

ن: پیشنهاد برنامه‌های توسعه مشارکت زنان و جوانان به ویژه بسیجیان در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان به مراجع ذی‌ربط و تنظیم سیاست‌های اجرایی مربوطه.

س: پیشنهاد برنامه‌های توسعه منابع انسانی به مراجع ذی‌ربط و تنظیم سیاست‌های اجرایی مربوطه.

ع: پیشنهاد برنامه‌های استقرار نظام تأمین اجتماعی ملی در سطح استان به مراجع ذی‌ربط و تنظیم سیاست‌های اجرایی مربوطه.

ف: بررسی وضعیت اشتغال در سطح استان و پیش‌بینی روش‌های تشویقی برای سرمایه‌گذاری در امور اشتغال‌زا.

ص: پیشنهاد برنامه‌ها و تأمین منابع تقویت و توسعه بسیج استان.

ماده ۷۷

کمیته تخصیص اعتبار استانی مرکب از معاون عمرانی استاندار، رئیس سازمان برنامه و بودجه استان و مدیرکل امور اقتصادی و دارایی استان تشکیل می‌شود و بر اساس گزارش خزانه معین استان نسبت به تعیین سقف تخصیص اعتبارات جاری دستگاه‌های اجرایی استان و اعتبارات عمرانی بر حسب فصول تصمیم‌گیری می‌کند.

تبصره- وظیفه دبیرخانه کمیته تخصیص اعتبار استانی بر ماده ۱۸۱

الف: دولت موظف است به منظور پیشگیری، امداد رسانی، بازسازی و نوسازی مناطق آسیب دیده در حوادث غیر مترقبه در طی برنامه سوم، اعتبارات لازم را در لوایح بودجه سنواتی پیش‌بینی کند و در اختیار ستاد حوادث غیر مترقبه کشور قرار دهد. درصورتی که اعتبارات فوق جهت مطالعات آسیب‌پذیری به منظور کاهش اثرات بلایای طبیعی و اجرای پروژه‌های پیشگیری از حوادث غیر مترقبه از قبیل سیل و زلزله، خشکسالی، آتش‌سوزی، طوفان و یا پیشروی آب دریا هزینه خواهد شد.

ب: وزارت کشور می‌تواند از محل منابع قرض‌الحسنه سیستم بانکی، وام و در صورت عدم تکافو از محل سایر منابع بانکی تسهیلات مورد نیاز را به مالکان واحدهای مسکونی، تجاری، صنعتی، معدنی و کشاورزی خسارت دیده در مناطق سابق‌الذکر اعطاء کند. مابه‌التفاوت سود و کار مزد تسهیلات اعطایی در لوایح بودجه سالانه منظور خواهد شد. دولت موظف است بازپرداخت تسهیلات اعطایی توسط سیستم بانکی را که در این بند پیش‌بینی شده است تضمین کند.

ج: به منظور افزایش سهم صنعت بیمه در جبران خسارت ناشی از حوادث غیر مترقبه، دولت مجاز است شرایط لازم را به نحوی فراهم کند که در دوران برنامه سوم حداقل پنجاه درصد (۵۰٪) محصولات کشاورزی، دامداری، صنایع دستی، شیلات، ابنیه عمومی، تأسیسات شهری و روستایی، ساختمان‌های مسکونی، تجاری و صنعتی تحت پوشش بیمه قرار گیرند.

جدول ۸-۱۴- سیاست‌های اقتصادی در برنامه چهارم توسعه

امور اقتصادی

۳۸- تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی و تأکید بر خودکفایی در تولید محصولات اساسی کشاورزی

۴۰- توجه به ارزش اقتصادی، امنیتی، سیاسی و زیست‌محیطی آب در استحصال، عرضه، نگهداری و مصرف آن - مهار آبهایی که از کشور خارج می‌شود و اولویت استفاده از منابع آب‌های مشترک

۴۳- توسعه روستاها

- ارتقای سطح درآمد و زندگی روستائیان و کشاورزان و رفع فقر، با تقویت زیرساخت‌های مناسب تولید و تنوع‌بخشی و گسترش فعالیت‌های مکمل، به ویژه صنایع تبدیلی و کوچک و خدمات نوین، با تأکید بر اصلاح نظام قیمت‌گذاری محصولات

ملاحظه:

شاخص‌های کمی و نحوه انطباق محتوای برنامه‌ها و بودجه‌های سالانه، متناسب با سیاست‌های کلی برنامه چهارم تهیه و ارائه شود.

تبصره- سندهای ملی توسعه بخش و سندهای ملی توسعه استان، موضوع فصل سیزدهم این قانون، بر اساس جهت‌گیری‌های سند ملی آمایش سرزمین و متناسب با ویژگی‌های هر یک تنظیم و پس از تصویب هیئت وزیران، مبنای تنظیم عملیات اجرایی برنامه چهارم قرار می‌گیرد. دولت مکلف است، لوایح بودجه‌های سنواتی را، بر اساس اسناد فوق تنظیم و تقدیم مجلس شورای اسلامی نماید.

سند ملی سندی است راهبردی که جهت‌گیری‌های اصلی بخش، استان و یا طرح‌های ویژه را در چارچوب تحقق چشم‌انداز بیست ساله توسعه، تبیین و حسب مورد به تصویب مجلس شورای اسلامی و یا هیئت وزیران می‌رسد.

عملیات اجرایی این اسناد در چارچوب مصوبات بودجه‌های سنواتی و سایر قوانین موضوعه صورت می‌پذیرد.

جدول ۸-۱۵- بعضی از مواد قانونی ناظر به آمایش در برنامه چهارم توسعه

ماده ۷۲

دولت مکلف است، به منظور توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین، با هدف استفاده کارآمد از قابلیت‌ها و مزیت‌های کشور، با استفاده از مطالعات انجام شده، سند ملی آمایش سرزمین مشتمل بر سطوح ذیل را از ابتدای برنامه چهارم به مرحله اجرا درآورد:

الف: سطح کلان شامل:

- ۱- چشم‌انداز بلندمدت توسعه فضایی کشور، در چارچوب سیاست‌های کلی نظام، تحلیل شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی و امکانات، محدودیت‌ها و مزیت‌های سرزمین
- ۲- راهبردهای کلی توزیع جمعیت در سرزمین، الگوی اسکان و نظام شهری و روستایی کشور
- ۳- راهبردهای خاص مناطق و عرصه‌هایی که به لحاظ "امنیتی و دفاعی"، "حفاظت از منابع طبیعی، محیط زیست و میراث فرهنگی" دارای موقعیت ویژه می‌باشند.
- ۴- پایگاه اطلاعات مکانی و جغرافیایی و اسناد تصویری مرتبط

ب: سطح بخشی شامل:

- ۱- راهبردهای هماهنگ و سازگار بلندمدت توسعه و توزیع فضایی بخش‌های مختلف اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی منطبق با ویژگی‌های سرزمین
- ۲- سیاست‌ها و توصیه‌های منطقه‌ای و سرزمینی بخش‌ها
- ۳- اقدام‌ها و عملیات اولویت‌دار در توسعه بخش

ج: سطح استانی شامل:

- ۱- نظریه پایه توسعه استان‌ها، حاوی بخش‌های محوری و اولویت‌دار در توسعه استان و تعیین نقش هر استان در تقسیم کار ملی
- ۲- سازمان فضایی توسعه استان (محورها و مراکز عمده در توسعه استان)

اقدام‌ها و عملیات اولویت‌دار در توسعه استان

تبصره- سند‌های ملی توسعه بخش و سند‌های ملی توسعه استان، موضوع فصل سیزدهم این قانون، بر اساس جهت‌گیری‌های سند ملی آمایش سرزمین و متناسب با ویژگی‌های هر یک تنظیم و پس از تصویب هیئت وزیران، مبنای تنظیم عملیات اجرایی برنامه چهارم قرار می‌گیرد. دولت مکلف است، لوایح بودجه‌های سنواتی را، بر اساس اسناد فوق تنظیم و تقدیم مجلس شورای اسلامی نماید.

سند ملی سندی است راهبردی که جهت‌گیری‌های اصلی بخش، استان و یا طرح‌های ویژه را در چارچوب تحقق چشم‌انداز بیست ساله توسعه، تبیین و حسب مورد به تصویب مجلس شورای اسلامی و یا هیئت وزیران می‌رسد. عملیات اجرایی این اسناد در چارچوب مصوبات بودجه‌های سنواتی و سایر قوانین موضوعه صورت می‌پذیرد.

ماده ۷۳

دولت موظف است ظرف سال اول برنامه طرح جامع تقسیمات کشوری را که در بردارنده شاخص‌های ناظر بر بازنگری واحدهای تقسیماتی موجود برای ایجاد سطوح تقسیماتی جدید و با جهت‌گیری عدم تمرکز و تفویض اختیار به مدیران محلی و تقویت نقش استانداران به عنوان نمایندگان عالی دولت تهیه و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید. هرگونه ایجاد سطوح جدید باید با رعایت مفاد این ماده صورت گیرد.

ادامه جدول ۸-۱۵- بعضی از مواد قانونی ناظر به آمایش در برنامه چهارم توسعه

ماده ۷۵

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مکلف است، با همکاری سایر دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط، به‌منظور بهره‌گیری از قابلیت‌ها و مزیت‌های سرزمین در راستای ارتقای نقش و جایگاه بین‌المللی کشور و تعامل مؤثر در اقتصاد بین‌المللی، راهبردها و اولویت‌های آمایشی ذیل را در قالب برنامه‌های اجرایی از ابتدای برنامه چهارم، به مرحله اجرا درآورد:

الف: بهره‌گیری مناسب از موقعیت و توانمندی‌های عرصه‌های مختلف سرزمین، برای توسعه علم و فن‌آوری و تعامل فعال با اقتصاد جهانی، از طرق مختلف از جمله تعیین مراکز و پارک‌های فناوری علمی، تحقیقاتی تخصصی و همچنین تعیین نقش و عملکرد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی.

ب: استفاده مناسب از قابلیت و توان کلان شهرها، در جهت تقویت نقش فراملی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور، از طریق تقویت مدیریت توسعه، برنامه‌ریزی و اجرا در این شهرها، تعیین حوزه عملکرد فراملی و بین‌المللی هر یک و انتقال همزمان وظایف ملی و منطقه‌ای آنها به سایر شهرها.

ج: بهره‌گیری مناسب، از قابلیت‌های ترانزیتی کشور، از طریق اولویت‌بندی محورهای خاص در دالان‌های ارتباطی شرقی - غربی و شمالی - جنوبی کشور و تدوین برنامه توسعه مبادی، شبکه‌ها و نقاط خاص واقع بر این محورها.

د: آماده‌سازی عرصه‌های مختلف سرزمین، برای پذیرش فعالیت‌های جدید و ایجاد فرصت‌های شغلی متناسب با قابلیت هر منطقه، از طریق تکمیل، توسعه و تجهیز شبکه‌های زیربنایی.

ه: بهره‌گیری از آثار انتشاری سرمایه‌گذاری‌های ملی و فراملی، در توسعه مناطق پیرامونی (به ویژه دشت‌ها و پیرامون سدها)، از طریق تهیه برنامه‌های چند بخشی و گسترش شیوه‌های نوین معیشت و فعالیت و ساماندهی استقرار جمعیت و فعالیت‌ها.

و: بهره‌گیری از منابع غنی نفت و گاز (به ویژه مناطق گازی پارس جنوبی)، در توسعه فعالیت‌های مرتبط و صنایع انرژی‌بر و ساماندهی جدید استقرار جمعیت و فعالیت‌ها در حاشیه جنوبی کشور، بر مبنای آن.

ز: توسعه مناطق مرزی با هدف تقویت همگرایی‌های ملی و پیوند مناطق مرزی با اقتصاد ملی و فراملی.

ح: بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق روستایی کشور، از طریق توسعه منابع انسانی، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی، ساماندهی نظام ارائه خدمات سطح‌بندی شده و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی، با تأکید بر افزایش هماهنگی و محلی نمودن فرآیند آن.

ماده ۷۶

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور موظف است، در راستای ایجاد هماهنگی بین فعالیت‌های دستگاه‌های اجرایی، آن دسته از اهداف و مضامین برنامه چهارم که تحقق آنها مستلزم مشارکت چند بخش و چند استان می‌باشد را در قالب برنامه‌های ویژه (فرابخشی) تدوین و نقش هر یک از دستگاه‌های اجرایی را در چارچوب وظایف قانونی هر دستگاه مشخص نماید. کلیه دستگاه‌های اجرایی بخشی و استانی موظف‌اند، عملیات و اقدام‌های این‌گونه برنامه‌ها را که توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تعیین می‌گردد، در برنامه اجرایی خود منظور و اجرا نمایند.

ماده ۷۷

به دولت اجازه داده می‌شود، به منظور هماهنگی در امور عمرانی و توسعه‌ای بین استانی، نسبت به منطقه‌بندی کشور از دیدگاه آمایش سرزمین و ایجاد نهادهای هماهنگ کننده و تعیین وظایف آنها در سطح فرا استانی اقدام نماید. آیین‌نامه اجرایی این ماده، با پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

ادامه جدول ۸-۱۵- بعضی از مواد قانونی ناظر به آمایش در برنامه چهارم توسعه

ماده ۷۸

نسبت معینی از درآمدهای واریز شده به خزانه معین هر استان، در قالب بودجه سالانه به تأمین بودجه استان (هزینه‌ای و سرمایه‌ای) همان استان اختصاص می‌یابد. نسبت‌های مذکور به پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور توسط هیئت وزیران تعیین می‌گردد.

ماده ۷۹

عناوین برنامه‌های عمرانی و آن دسته از وظایف دولت که نتایج کاربردی آن از محدوده استان فراتر نباشد (وظایف استانی) و می‌بایست در قالب بودجه استانی تأمین اعتبار شود، به پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده ۸۰

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مکلف است، به هنگام تنظیم بودجه سالانه، درآمدها و واگذاری دارایی‌های استانی پیش‌بینی شده توسط شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان‌ها، که سرجمع آن در قانون بودجه مشخص شده است، را در قالب ردیف‌ها و عناوین مستقل مشخص کرده و به تفکیک هر استان ابلاغ نماید.

ماده ۸۱

الف: از ابتدای برنامه چهارم، بودجه سالانه استان‌ها، بر اساس سند ملی توسعه استان به مرحله اجرا در می‌آید. بودجه سالانه استان شامل: درآمدها و سایر منابع استان، سهم اختصاص یافته از منابع ملی و سرجمع اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در قانون بودجه کل کشور می‌باشد و (به صورت "سند بودجه سالانه استان" در قالب قراردادی تنظیم و بین رئیس شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور) مبادله می‌گردد.

ب: "سند بودجه سالانه استان" که تعهدات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، برای اجرای برنامه توسعه استان را مشخص می‌نماید، مشتمل بر اهداف کمی استان، شاخص‌های هدف هر بخش، اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و اعتبارات هزینه‌ای استان می‌باشد.

ج: طرح‌های ملی که منافع آن شامل: چند استان و یا کل کشور می‌گردد، توسط دستگاه‌های اجرایی ملی اجرا خواهد شد.

د: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور مکلف است، نظام تنظیم بودجه استان را در چارچوب "سند ملی توسعه استان" ظرف مدت شش ماه از تصویب این قانون تهیه و به تصویب هیئت وزیران برساند.

ماده ۸۲

دولت مکلف است، در اجرای کامل نظام درآمد - هزینه استان، اقلام درآمدی زیر را به عنوان درآمد استانی وصول و از طریق خزانه‌داری کل به خزانه معین استان واریز و در اجرای وظایف جاری و عمرانی استانی، هزینه نماید:

الف: کلیه مالیات‌های مستقیم (به استثنای مالیات بر شرکت‌های دولتی).

ب: مالیات بر کالاها و خدمات به استثنای حقوق ورودی.

ج: آن دسته از درآمدهای حاصل از مالکیت دولت که وصول آنها در همه استان‌های کشور عمومیت دارد.

د: درآمدهای حاصل از خدمات که در استان‌ها عرضه می‌شود و توسط دستگاه‌های استانی وصول می‌گردد، به استثنای درآمد ناشی از انفال و خدمات قضایی دادگستری جمهوری اسلامی.

ه: درآمدهای حاصل از جرایم و خسارات که در استان‌ها وصول می‌شود به استثنای درآمد ناشی از جرایم مبارزه با قاچاق و مواد مخدر.

ماده ۸۳

مواد (۷۰)، (۷۱)، (۷۷) و (۱۸۱) "قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ و اصلاحیه‌های آن" برای دوره برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۸-۱۳۸۴) تنفیذ می‌گردد.

ضمیمه دوم: متن آیین نامه اجرایی شورای برنامه ریزی و توسعه استان و اصلاحات بعدی

جدول ۸-۱۶- متن آیین نامه اجرایی شورای برنامه ریزی و توسعه استان

شماره ۱۶۲۱۷۸/ت/۴۷۲۲۱ هـ ۱۳۹۰/۸/۱۴

معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور

هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۹۰/۷/۲۰ بنا به پیشنهاد معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور و به استناد بند (ه) ماده (۱۷۸) قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران - مصوب سال ۱۳۸۹ «آیین نامه اجرایی شورای برنامه ریزی و توسعه استان» را به شرح زیر تصویب نمود:

آیین نامه اجرایی شورای برنامه ریزی و توسعه استان

فصل اول - تعاریف

ماده ۱- در این آیین نامه اصطلاحات زیر در معانی مشروح مربوط به کار می روند:

الف - قانون: قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۸۹

ب - معاونت: معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور

ج - وزارت: وزارت کشور

د - شورا: شورای برنامه ریزی و توسعه استان و کارگروه های تخصصی

ه - دبیرخانه: دبیرخانه شورای برنامه ریزی و توسعه استان

و - کارگروه: کارگروه های تخصصی شورای برنامه ریزی و توسعه استان

فصل دوم - ترکیب و وظایف شورا

ماده ۲- به منظور تصمیم گیری، تصویب، هدایت، هماهنگی و نظارت در امور برنامه ریزی و بودجه استان ها در چارچوب برنامه ها و سیاست ها و خط مشی های کلان کشور، شورا با اعضای مندرج در قانون به ریاست استاندار تشکیل می شود.

تبصره ۱- هنگام طرح مباحث مربوط به هر یک از دستگاه های اجرایی و کارگروه های تخصصی از مسئول آن دستگاه و رییس کارگروه مربوط برای شرکت در جلسه شورا بدون حق رأی دعوت به عمل می آید.

تبصره ۲- اعضای شورا و کارگروه های تخصصی شخصاً در جلسات شورا و کارگروه های تخصصی شرکت می نمایند. در صورت عدم امکان حضور اعضای کارگروه ها در جلسه، نماینده تام الاختیار آنها با هماهنگی رییس یا دبیر کارگروه با معرفی نامه کتبی در جلسه مذکور حضور می یابند.

تبصره ۳- رؤسای شورا و کارگروه می توانند حسب مورد از افراد صاحب نظر بدون حق رأی دعوت به عمل آورند.

ماده ۳- وظایف شورا با رعایت قانون به شرح زیر تعیین می شود:

الف - بررسی و تأیید برنامه های توسعه استان شامل جهت گیری های توسعه بلندمدت استان، در چارچوب نظام برنامه ریزی کشور و در راستای جهت گیری آمایش سرزمین.

ب - بررسی و تصویب برنامه های میان مدت توسعه استان و شهرستان شامل هدف ها، سیاست ها و خط مشی های توسعه استان و نظارت بر آنها.

ج - بررسی و تصویب سند توسعه اشتغال استان و شهرستان.

د - پیشنهاد برنامه های توسعه مشارکت زنان و جوانان به ویژه بسیجیان در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان به مراجع ذیربط و تنظیم سیاست های اجرایی مربوطه.

ادامه جدول ۸-۱۶- متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

- ه - تهیه، تدوین و نظارت بر برنامه عملیاتی پنجساله استان و شهرستان.
- و - تصویب طرح‌های توسعه و عمران و سلسله مراتب خدمات شهری و روستایی در قالب برنامه‌های توسعه استان، با رعایت سیاست‌های مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران.
- ز - اتخاذ تدابیر لازم برای تحقق درآمدهای عمومی و اختصاصی دولت در استان و پیشنهاد کسب منابع جدید درآمدی جهت درج در لوایح بودجه سنواتی.
- ح - بررسی و تأیید بودجه پیشنهادی سالانه استان، در چارچوب بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های تهیه و تنظیم بودجه کل کشور و آرایه به معاونت.
- ط - بررسی و توزیع سرجمع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استان به تفکیک شهرستان بر اساس پیشنهاد دبیر شورا.
- ی - بررسی، تصویب و بالغ ضوابط توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای شهرستان.
- ک - بررسی و توزیع اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های اجرایی استانی به تفکیک «دستگاه - برنامه» بر اساس پیشنهاد دبیر شورا، به گونه‌ای که توزیع نهایی منجر به عدم تعادل در پرداخت‌های دستگاه‌های اجرایی نگردد.
- ل - بررسی و تصمیم‌گیری در مورد توسعه صادرات غیرنفتی استان و در صورت لزوم خط‌مشی‌های اجرایی مبادلات مرزی اعم از بازارچه‌ها، تعاونی‌های مرزنشینی در چارچوب سیاست‌های کلی تجارت خارجی کشور.
- م - پیشنهاد برنامه‌های استقرار نظام تأمین اجتماعی ملی در سطح استان به مراجع ذیربط و تنظیم سیاست‌های اجرایی مربوط.
- ن - بررسی راه‌های تجهیز و جذب پس‌اندازهای بخش غیردولتی و نیز توسعه مشارکت‌های مردمی در امور استان.
- س - پیشنهاد برنامه‌های اجرایی توسعه منابع انسانی به مراجع ذیربط و تنظیم و ابلاغ سیاست‌های اجرای مربوط.
- ع - طرح و تصویب اختصاص اعتبار از محل اعتبارات استانی برای مصوبات شوراهایی که به حکم مقررات قانونی ایجاد گردیده و یا می‌گردند.
- ف - آرایه یک نسخه از قرارداد سند بودجه سالانه استان موضوع بند (ب) ماده (۱۷۹) قانون و برنامه‌های مصوب استانی و شهرستانی و گزارش عملکرد برنامه و پیشرفت سه ماهه بودجه به معاونت و وزارت.
- ص - تعامل فعال با شورای هماهنگی توسعه منطقه.
- ق - اتخاذ تدابیر لازم در خصوص سایر وظایف مرتبط با شورا.
- ماده ۴-** دبیرخانه شورا در حوزه معاونت برنامه‌ریزی استانداری مستقر می‌باشد و وظایف آن به شرح زیر تعیین می‌شود:
- الف - تهیه دستور کار جلسه‌های شورا، یک هفته قبل از برگزاری جلسه با هماهنگی رییس شورا و ارسال مستندات به همراه دعوتنامه برای اعضا.
- ب - ارسال تصمیمات شورا، ظرف یک هفته پس از تشکیل جلسه، برای اعضاء و دستگاه‌های اجرایی ذیربط.
- ج - پیگیری مصوبات شورا.
- د - ارسال یک نسخه از صورتجلسه تصمیمات شورا به معاونت‌های ذیربط در معاونت و وزارت.
- ه - تهیه برنامه زمان‌بندی تشکیل جلسات شورا و کارگروه‌های تخصصی آن و ارسال یک نسخه از آن به معاونت‌های ذیربط در معاونت و وزارت.
- و - بررسی پیشنهادها رسیده از کارگروه‌ها، کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها و دستگاه‌های اجرایی استان به منظور تطبیق با قوانین و مقررات و اسناد بالادستی.
- ز - آماده‌سازی پیشنهادها کارگروه‌های تخصصی جهت طرح و تصویب در شورا.
- فصل سوم - کارگروه‌های تخصصی**
- ماده ۵ -** به منظور پیشبرد اهداف و انجام وظایف شورا، هشت کارگروه تخصصی مشورتی به شرح زیر در همه استان‌های کشور تشکیل می‌شود:

ادامه جدول ۸-۱۶- متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

<p>الف - کارگروه تخصصی امور اقتصادی</p> <p>ب - کارگروه تخصصی امور زیربنایی و شهرسازی</p> <p>ج - کارگروه تخصصی امور اجتماعی، فرهنگی و خانواده</p> <p>د - کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار</p> <p>ه - کارگروه تخصصی پژوهش، فناوری و تحول اداری</p> <p>و - کارگروه تخصصی سلامت و امنیت غذایی</p> <p>ز - کارگروه تخصصی درآمدها و تجهیز منابع استانی</p> <p>ح - کارگروه تخصصی اشتغال</p> <p>تبصره - دبیرخانه کارگروه‌های تخصصی بندهای (ب) و (ح) به ترتیب در واحدهای استانی وزارتخانه‌های راه و شهرسازی و تعاون، کار و رفاه اجتماعی خواهد بود.</p> <p>ماده ۶ - اعضای کارگروه تخصصی امور اقتصادی به شرح زیر تعیین می‌شوند:</p> <p>الف - معاون برنامه‌ریزی استانداری (رییس)</p> <p>ب - مدیرکل دفتر هماهنگی امور اقتصادی استانداری (دبیر)</p> <p>ج - رییس واحد استانی وزارت جهاد کشاورزی</p> <p>د - رییس واحد استانی وزارت امور اقتصادی و دارایی</p> <p>ه - رییس واحد استانی وزارت صنعت، معدن و تجارت</p> <p>و - رییس واحد استانی وزارت راه و شهرسازی</p> <p>ز - رییس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان</p> <p>ح - رییس واحد استانی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی</p> <p>ط - مدیرکل منابع طبیعی استان (بدون حق رأی)</p> <p>ک - نماینده وزیر نیرو در استان به انتخاب وزیر</p> <p>ل - مدیرعامل شرکت شهرک‌های صنعتی استان (بدون حق رأی)</p> <p>م - مدیر کل گمرک استان (بدون حق رأی)</p> <p>ن - سرپرست یکی از بانک‌های استان به انتخاب و معرفی شورای هماهنگی بانک‌ها (در استان تهران به پیشنهاد استاندار و تأیید وزیر امور اقتصادی و دارایی)</p> <p>س - دو نفر از کارآفرینان برتر استان یا افراد صاحب نظر به پیشنهاد رییس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و رییس اتاق تعاون استان و تأیید رییس کارگروه</p> <p>ماده ۷ - وظایف کارگروه تخصصی امور اقتصادی، بررسی و ارایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:</p> <p>الف - جذب و تأمین منابع مالی از بازار سرمایه</p> <p>ب - سیاست‌های ترجیحی، جذب سرمایه و سرمایه در گردش واحدهای تولیدی</p> <p>ج - منابع و مصارف شبکه بانکی استان و اظهارنظر درخصوص اولویت اعطای تسهیلات و اعتبارات بانکی</p> <p>د - شیوه‌های حمایت از تولیدکنندگان بخش‌های مختلف اقتصادی</p> <p>ه - نحوه اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در استان و ارایه گزارش در مقاطع سه ماهه به شورا</p> <p>و - توسعه و پوشش بیمه‌ای محصولات کشاورزی و دامی</p> <p>ز - تنظیم خط‌مشی‌های صادرات استان و رفع مشکلات و موانع موجود</p> <p>ح - ارتقاء بهره‌وری از منابع و نهاده‌های بخش‌های ذیربط</p>
--

ادامه جدول ۸-۱۶- متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

- ط - استفاده از ظرفیت‌های قانونی و اجرایی مناطق آزاد تجاری، ویژه اقتصادی و بازارچه‌های مرزی در راستای سیاست‌های توسعه استان
- ک - جذب سرمایه‌گذاری خارجی در استان
- ل - شناسایی قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی گردشگری استان
- م - توسعه صنایع دستی و روستایی، تکمیلی و تبدیلی کشاورزی
- ن - اجرای قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی در استان
- ماده ۸ -** اعضای کارگروه تخصصی امور زیربنایی و شهرسازی به شرح زیر تعیین می‌شوند:
- الف - معاون هماهنگی امور عمرانی استانداری (رییس)
- ب - رییس واحد استانی وزارت راه و شهرسازی (دبیر)
- ج - نماینده معاون برنامه‌ریزی استانداری (در سطح مدیرکل)
- د - مدیرکل مدیریت بحران استان
- هـ - رییس واحد استانی وزارت جهاد کشاورزی
- و - رییس واحد استانی وزارت صنعت، معدن و تجارت
- ز - نماینده وزیر نیرو در استان به انتخاب وزیر
- ح - مدیرعامل شرکت مخابرات استان
- ط - مدیرکل بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان
- ی - مدیرکل حفاظت محیط زیست استان
- ک - یکی از شهرداران به انتخاب شهرداران استان
- ل - رییس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
- م - مدیرعامل شرکت ملی گاز استان
- ن - مدیرکل ثبت اسناد و املاک استان
- ماده ۹ -** وظایف کارگروه تخصصی امور زیربنایی و شهرسازی بررسی و ارایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:
- الف - طرح‌های توسعه عمران شهری، مجموعه‌های شهری، طرح‌های جامع ناحیه‌ای، طرح‌های بهسازی، نوسازی و مرمت بافت‌های قدیمی و فرسوده استان به استثنای وظایف کمیسیون ماده (۵) قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران.
- ب - وظایف مرتبط با اجرای آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها
- ج - طرح‌های هادی و جامع شهرها، طرح‌های فضاهای شهری (طراحی شهری) و روستایی
- د - برنامه‌های بهینه‌سازی مصرف انرژی در استان
- هـ - برنامه‌های توسعه حمل و نقل استان، کنترل و نظارت بر حمل کالا و مسافر و ارتقای بهره‌وری و افزایش ایمنی در فعالیت‌های مختلف حمل و نقل
- و - توسعه سیستم‌های انتقال در زمینه گاز طبیعی، آب، برق و فرآورده‌های نفتی
- ز - محافظت از بناها و فضاهای با ارزش فرهنگی و تاریخی در استان
- ح - طرح‌های پدافند غیرعامل در استان
- ط - برنامه‌های توسعه کمی و کیفی مسکن استان
- ی - ساماندهی فضاها و سکونتگاه‌های روستایی و پروژه‌های بزرگ عمرانی

ادامه جدول ۸-۱۶- متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

ماده ۱۰- اعضای کارگروه تخصصی امور اجتماعی، فرهنگی و خانواده به شرح زیر تعیین می‌شوند:

- الف - معاون سیاسی و امنیتی استانداری (رییس)
- ب - مدیرکل دفتر امور اجتماعی استانداری (دبیر)
- ج - نماینده معاون برنامه‌ریزی استاندار (در سطح مدیرکل)
- د - مدیرکل دفتر امور بانوان و خانواده
- ه - رییس واحد استانی وزارت آموزش و پرورش
- و - مدیرکل صدا و سیما مرکز استان
- ز - رییس واحد استانی وزارت اطلاعات
- ح - دادستان مرکز استان
- ط - فرمانده ناحیه انتظامی استان یا نماینده تام‌الاختیار وی
- ی - رییس واحد استانی وزارت ورزش و جوانان
- ک - رییس واحد استانی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
- ل - مدیرکل سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی
- م - رییس واحد استانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ن - رییس واحد استانی بنیاد شهید و امور ایثارگران
- س - رییس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
- ع - مدیرکل کمیته امداد امام خمینی (ره)
- ف - مدیرکل سازمان تبلیغات اسلامی
- ص - فرمانده منطقه مقاومت بسیج استان
- ق - مدیرکل ثبت احوال کشور
- ر - مدیرکل اوقاف و امور خیریه

ماده ۱۱- وظایف کارگروه تخصصی امور اجتماعی، فرهنگی و خانواده، بررسی و ارائه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:

- الف - مسایل، مشکلات و نیازهای بانوان، ایثارگران و جوانان استان در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و آموزشی و بهبود شاخص‌های ذیربط
- ب - کانون‌های آسیب‌پذیر اجتماعی و ارائه راهکارهای مناسب جهت بهبود شاخص‌های مرتبط به ویژه شاخص‌های زیر میانگین کشوری
- ج - کاهش اثرات ناشی از آسیب‌های اجتماعی مانند طلاق، اعتیاد، خودکشی، سرقت، فرار از خانه
- د - کمک به اقشار آسیب‌پذیر
- ه - هماهنگی نهادهای متولی امور فرهنگی در استان
- و - بازیابی هویت و ارتقای خودباوری در نسل جوان
- ز - تحکیم بنیاد نهاد خانواده
- ح - ارتقای شاخص‌های فرهنگی استان
- ط - طراحی و ساماندهی مراکز فرهنگی و گلزار شهدا

ماده ۱۲- اعضای کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار به شرح زیر تعیین می‌شوند:

- الف - معاون برنامه‌ریزی استانداری (رییس)
- ب - مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و بودجه استانداری (دبیر)
- ج - مدیرکل دفتر آمار و اطلاعات استانداری

ادامه جدول ۸-۱۶- متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

د - مدیر کل مدیریت بحران استان
ه - مدیر کل حفاظت محیط زیست استان
و - نماینده وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح به انتخاب وزیر
ز - رییس واحد استانی وزارت صنعت، معدن و تجارت
ح - رییس واحد استانی وزارت جهاد کشاورزی
ط - رییس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
ی - رییس واحد استانی وزارت راه و شهرسازی استان
ک - نماینده وزارت نیرو به انتخاب وزیر
ماده ۱۳- وظایف کارگروه تخصصی آمایش سرزمین، محیط زیست و توسعه پایدار بررسی و آرایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:
الف - سند چشم‌انداز توسعه استان
ب - برنامه آمایش و اجرای آن در استان
ج - برنامه‌های توسعه میان مدت استانی و شهرستانی
د - مکان‌یابی پروژه‌های بزرگ عمرانی با توجه به اسناد توسعه استان و ملاحظات زیست محیطی و آمایش سرزمین.
ه - طرح‌های توسعه ناحیه‌ای
و - تدابیر لازم جهت نقشه‌های اصلی (GIS) استان
ز - طرح‌های توسعه با ملاحظات زیست محیطی در استان
ح - سیاست‌های مصرف بهینه منابع پایه و محیط زیست برای اجرای برنامه مدیریت سبز در دستگاه‌های اجرایی استان
ط - تعامل فعال با شورای هماهنگی توسعه منطقه‌ای
ی - انتقال صنایع آلاینده و مزاحم به خارج از محدوده‌های جمعیتی با هماهنگی کارگروه تخصصی امور زیربنایی
ماده ۱۴- اعضای کارگروه تخصصی پژوهش، فناوری و تحول اداری به شرح زیر تعیین می‌شوند:
الف - معاون توسعه مدیریت و منابع انسانی استانداری (رییس)
ب - مدیر کل دفتر منابع انسانی و تحول اداری استانداری (دبیر)
ج - نماینده معاون برنامه‌ریزی استاندار (در سطح مدیر کل)
د - مدیر کل دفتر آموزش و پژوهش استانداری
ه - رییس واحد استانی وزارت جهاد کشاورزی
و - رییس واحد استانی وزارت صنعت، معدن و تجارت
ز - نماینده وزیر علوم، تحقیقات و فناوری در استان به انتخاب وزیر
ح - نماینده وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات در استان به انتخاب وزیر
ط - رییس واحد استانی وزارت آموزش و پرورش
ی - رییس واحد استانی وزارت راه و شهرسازی
ک - رییس پارک علم و فناوری استان
ل - رییس دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی مرکز استان
م - رییس جهاد دانشگاهی استان
ن - مدیر کل صدا و سیما استان
س - رییس دفتر نخبگان استان

ادامه جدول ۸-۱۶- متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

ماده ۱۵- وظایف کارگروه تخصصی پژوهش، فناوری و تحول اداری بررسی و ارایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:

- الف - راهکارهای تحول نظام اداری در استان
- ب - فعالیت‌های قابل واگذاری دستگاه‌های اجرایی به بخش غیردولتی
- ج - استانداردهای بانک‌های اطلاعاتی موجود و تشکیل بانک‌های اطلاعاتی جامع مورد نیاز دستگاه‌های اجرایی سازمان
- د - آموزش‌های شغلی و تخصصی کوتاه مدت کارکنان
- هـ - ارتقای بهره‌وری در حوزه خدمات عمومی و نظارت بر حسن اجرای آن
- و - ساختار، ترکیب و توزیع بهینه نیروی انسانی دستگاه‌ها.
- ز - اولویت‌های تحقیقاتی استان بر مبنای شناسایی نیازها، توانایی‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای
- ح - توسعه پارک‌ها و مراکز رشد علم و فناوری.
- ط - برنامه‌های حمایت از تحقیقات و تولید فناوری و عرضه نوآوری استان جهت ارایه به شورا به منظور تقویت انگیزه پژوهشگران برگزیده استان

ماده ۱۶- اعضای کارگروه تخصصی سلامت و امنیت غذایی به شرح زیر تعیین می‌شوند:

- الف - معاون سیاسی و امنیتی استانداری (رییس)
- ب - رییس دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان (دبیر)
- ج - نماینده معاون برنامه‌ریزی استاندار (در سطح مدیرکل)
- د - مدیرکل صدا و سیما مرکز استان
- هـ - مدیرکل حفاظت محیط زیست محیط استان
- و - رییس واحد استانی وزارت جهاد کشاورزی
- ز - مدیرکل دامپزشکی استان
- ح - رییس واحد استانی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
- ط - مدیرعامل شرکت آب و فاضلاب استان
- ی - مدیرعامل شرکت آب و فاضلاب روستایی
- ک - دادستان مرکز استان
- ل - مدیرکل استاندارد و تحقیقات صنعتی استان
- م - رییس واحد استانی وزارت ورزش و جوانان
- ن - رییس واحد استانی وزارت آموزش و پرورش
- س - رییس واحد استانی وزارت صنعت، معدن و تجارت

ماده ۱۷- وظایف کارگروه تخصصی سلامت و امنیت غذایی بررسی و ارایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:

- الف - اجرایی نمودن تصمیمات شورای عالی سلامت و امنیت غذایی
- ب - مشکلات استانی مربوط به سلامت و امنیت غذایی استان و انعکاس پیشنهادهای مربوط به دبیرخانه شورا
- ج - ارتقای خدمات سلامت و امنیت غذایی در سطح استان
- د - وضعیت سلامت جسمی در گروه سنی کودکان و نوجوان به ویژه دختران و راه‌های بهبود آن
- هـ - پیشگیری از عفونت و بیماری ایدز و کنترل آن
- و - بسته‌های تربیت بدنی در جهت سلامت عمومی

ماده ۱۸- اعضای کارگروه تخصصی درآمدها و تجهیز منابع استانی به شرح زیر تعیین می‌شوند:

- الف - معاون برنامه‌ریزی استانداری (رییس)
- ب - رییس واحد استانی وزارت امور اقتصادی و دارایی (دبیر)

ادامه جدول ۸-۱۶- متن آیین نامه اجرایی شورای برنامه ریزی و توسعه استان

- ج - دادستان مرکز استان
- د - مدیرکل دفتر برنامه ریزی و بودجه استانداری
- ه - رییس واحد استانی سازمان امور مالیاتی
- و - رییس واحد استانی وزارت اطلاعات
- ز - رییس شورای اسلامی استان
- ح - دو نفر صاحب نظر در امور اقتصادی و مالی ترجیحاً در اقتصاد بخش عمومی یا مالیه عمومی به انتخاب رییس کارگروه
- ماده ۱۹-** وظایف کارگروه تخصصی درآمدها و تجهیزات منابع استانی بررسی و ارایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می شود:
- الف - گزارش های مربوط به وصول و تجهیز درآمدهای استان
- ب - سیاست های اجرایی وصول درآمدهای استانی
- ج - نحوه وصول درآمدهای استانی توسط دستگاه های اجرایی وصول کننده و پیگیری رفع مشکلات آنها
- د - تجهیز و بکارگیری سایر منابع در راستای برنامه های توسعه استان از جمله جلب مشارکت عمومی
- ماده ۲۰-** اعضای کارگروه تخصصی اشتغال به شرح زیر تعیین می شوند:
- الف - معاون برنامه ریزی استانداری (رییس)
- ب - رییس واحد استانی وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی (دبیر)
- ج - رییس واحد استانی وزارت اموراتصادی و دارایی
- د - رییس واحد استانی وزارت صنعت، معدن و تجارت
- ه - رییس واحد استانی وزارت جهاد کشاورزی
- و - رییس واحد استانی وزارت راه و شهرسازی
- ز - رییس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
- ح - رییس واحد استانی بنیاد شهید و امور ایثارگران
- ط - مدیرکل دفتر هماهنگی امور اقتصادی استانداری
- ی - مدیرعامل سازمان منطقه آزاد (در صورت وجود)
- ک - مدیرکل کمیته امداد امام خمینی (ره) استان
- ل - سرپرست یکی از بانک های استان به انتخاب و معرفی شورای هماهنگی بانکها
- ماده ۲۱-** وظایف کارگروه تخصصی اشتغال بررسی و ارایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می شود:
- الف - تعیین فعالیت های اولویت دار از نظر استفاده از تسهیلات بانکی با رعایت تصمیمات شورای عالی اشتغال
- ب - بسترهای مناسب برای سرمایه گذاری بخش غیردولتی در بخش های مختلف اقتصادی با اولویت ایجاد اشتغال در مناطق توسعه نیافته و کمتر توسعه یافته استان
- ج - وضعیت بازار کار و ارایه راه حل جهت کاهش میزان بیکاری در سطح استان
- د - هماهنگی در سیاست ها و خط مشی های اجرایی به منظور هدفمند نمودن آموزش ها و تطبیق آن با نیاز بازار کار
- ه - شناسایی امکانات و محدودیت های آموزش فنی و حرفه ای استان و تشویق بخش غیردولتی برای ایجاد مراکز آموزشی مورد نیاز
- فصل سوم - کمیته برنامه ریزی شهرستان**
- ماده ۲۲-** برای افزایش اختیارات شهرستان ها در چارچوب وظایف شورا، کمیته برنامه ریزی شهرستان با عضویت رؤسای ادارات شهرستان (متناظر با ادارات کل استانی عضو شورا)، نمایندگان شهرستان و به ریاست فرماندار تشکیل می شود. نماینده معاونت برنامه ریزی استانداری دبیر کمیته (بدون حق رأی) می باشد.

ادامه جدول ۸-۱۶- متن آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

ماده ۲۳- کمیته‌های برنامه‌ریزی شهرستان‌ها موظفند با رعایت دستورالعمل ابلاغی شورا و در چهارچوب سند توسعه استان نسبت به تعیین و اولویت‌بندی پروژه‌ها اقدام نمایند.

ماده ۲۴- کمیته‌های برنامه‌ریزی شهرستان‌ها موظفند نسبت به تأمین اعتبار برای پروژه‌های ناتمام (به استثنای پروژه‌های واگذارشده) اقدام نمایند.

تبصره - تصویب پروژه‌های جدید، مشروط به تأمین اعتبار مناسب پروژه به طوری که اعتبار سال اول اجرای آن از نسبت کل اعتبار مورد نیاز به مدت زمان اجرای پروژه (برحسب سال) کمتر نگردد، مجاز است.

ماده ۲۵- این تصویب‌نامه جایگزین تصویب‌نامه شماره ۱۳۴۸۸۰/ت/۴۷۲۲۱ هـ مورخ ۱۳۹۰/۷/۶ می‌شود.

معاون اول رئیس جمهور - محمدرضا رحیمی

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری

جدول ۸-۱۷- متن اصلاح آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

شماره ۱۷/۲۵۷۰/ت/۴۷۲۲۱ هـ ۱۳۹۰/۱۲/۲۸

اصلاح آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور

هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۹۰/۱۲/۱۷ بنا به پیشنهاد معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب نمود:

آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان، موضوع تصویب نامه شماره ۱۶۲۱۷۸/ت/۴۷۲۲۱ هـ ۱۳۹۰/۸/۱۴ به شرح زیر اصلاح می‌شود:

۲- متن زیر به عنوان بند (ط) به ماده (۵) اضافه می‌شود:

ط - کارگروه تخصصی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

۱- متن زیر به عنوان ماده (۲۲) به آیین‌نامه یادشده اضافه می‌شود:

ماده ۲۲- اعضای کارگروه تخصصی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به شرح زیر تعیین می‌شوند:

الف - معاون برنامه‌ریزی استاندار (رییس).

ب - مدیرکل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان (دبیر).

ج - رییس واحد استانی وزارت جهاد کشاورزی.

د - رییس واحد استانی وزارت صنعت، معدن و تجارت.

هـ - رییس واحد استانی وزارت امور اقتصادی و دارایی.

و - رییس واحد استانی وزارت راه و شهرسازی.

ز - مدیرکل منابع طبیعی استان.

ح - نماینده وزیر نیرو در استان به انتخاب وزیر.

ط - مدیرکل بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان.

ی - مدیرکل حفاظت محیط زیست استان.

ک - رییس واحد استانی وزارت آموزش و پرورش.

ل - رییس واحد استانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

م - مدیر کل اوقاف و امور خیریه استان.

ن - مدیران عامل سازمان‌های مناطق آزاد.

جدول ۸-۱۷- متن اصلاح آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

س - رییس فرودگاه‌های استان.
ع - فرمانده ناحیه انتظامی استان.
ف - مدیرکل امور اجتماعی استانداری.
ص - مدیرکل سازمان حمل و نقل و پایانه‌های استان.
ق - شهردار مرکز استان.
ر - مدیرکل صدا و سیمای استان.
ش - مدیرکل دفتر هماهنگی امور اقتصادی استانداری.
ت - مدیرکل دفتر فنی استانداری.
ث - نماینده اتحادیه دفاتر خدمات مسافرتی استان. (بدون حق رأی)
خ - رییس مجمع صنفی هتلداران استان. (بدون حق رأی)
ذ - دو نفر صاحب نظر به انتخاب کارگروه. (بدون حق رأی)
۹- متن زیر به عنوان ماده (۲۳) به آیین نامه اضافه می شود:
ماده ۲۳ - وظایف کارگروه تخصصی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری بررسی و ارایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:
الف - برنامه‌های بلندمدت و میان مدت بخش گردشگری، میراث فرهنگی و صنایع دستی استان در چارچوب برنامه‌های توسعه کشور و طرح‌های آمایش و توسعه و عمران استان.
ب - اولویت‌های پژوهشی امور میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و پیشنهاد آن به کارگروه تخصصی پژوهش، فناوری و تحول اداری.
ج - تقویت انگیزه سیر و سفر و سیاحت از طریق ایجاد تسهیلات، تأسیسات و تجهیزات گردشگری.
د - جذب حمایت‌های مادی و معنوی مردم و تشریک مساعی همه جانبه آنها در زمینه حفظ و احیاء و معرفی میراث فرهنگی استان.
ه - جلوگیری از اقدامات غیرقانونی در زمینه حفاری‌های غیرمجاز و تخریب آثار فرهنگی.
و - توسعه تأسیسات اقامتی ارزان قیمت و اردوگاه‌های جهانگردی.
ز - توسعه صنعت گردشگری استان از طریق آماده‌سازی و معرفی قطب‌های گردشگری.
ح - حمایت از تولیدکنندگان صنایع دستی و تبلیغ و ترویج محصولات صنایع دستی استان.
ط - محافظت از بناهای دارای ارزش فرهنگی - تاریخی که به ثبت آثار ملی رسیده است.
ی - تنظیم خط‌مشی صادرات صنایع دستی استان و رفع مشکل و موانع موجود.
ک - رفع مشکلات و موانع اجرایی مناطق نمونه گردشگری استان.
ل - استفاده از امکانات تبلیغی برای معرفی سیمای گردشگری استان.
م - غنی‌سازی اوقات فراغت به ویژه برای جوانان از طریق فرماندهی تورهای گردشگری و اکوتوریسم.
ن - توسعه مشارکت‌های مردمی از طریق تشویق و حمایت از راه اندازی، ترمیم، توسعه، بهسازی و ارایه خدمات بهتر و بیشتر مراکز گردشگری و نیز واحدهای اقامتی و پذیرایی استان.
س - تغییر کاربری کاروانسراها و رباط‌ها به مراکز اقامتی میان راهی.
ع - تربیت و آموزش نیروی انسانی در امور گردشگری، میراث فرهنگی و صنایع دستی استان.
ف - توسعه و تقویت تأسیسات گردشگری هتل‌ها، مهمان‌پذیرها و رستوران‌های میانی راهی و چگونگی اداره آنها.
۱- شماره مواد (۲۲)، (۲۳)، (۲۴)، (۲۵) و (۲۶) به ترتیب به مواد (۲۴)، (۲۵)، (۲۶) و (۲۷) اصلاح می‌شود.

جدول ۸-۱۸- متن اصلاح آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

شماره ۴۶۵۹۸/ت/۴۷۲۲۱ هـ ۱۳۹۱/۳/۹

اصلاح آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور

هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۲/۱۷ بنا به پیشنهاد معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب نمود:

آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان، موضوع تصویب‌نامه شماره ۱۶۲۱۷۸/ت/۴۷۲۲۱ هـ مورخ ۱۳۹۰/۸/۱۴ به شرح زیر اصلاح می‌شود:

۲- در ماده (۱۱) عنوان کارگروه تخصصی امور اجتماعی، فرهنگی و خانواده به «کارگروه تخصصی امور اجتماعی و فرهنگی» اصلاح می‌شود.

۱- متن زیر به عنوان بند (ی) به ماده (۵) اضافه می‌شود:

ی - کارگروه تخصصی بانوان و خانواده.

۹- متون زیر به عنوان مواد (۲۴) و (۲۵) به آیین‌نامه یاد شده اضافه می‌شود و شماره مواد به ترتیب اصلاح می‌شود:

ماده ۲۴- اعضای کارگروه تخصصی بانوان و خانواده به شرح زیر تعیین می‌شوند:

الف - معاون سیاسی و امنیتی استاندار (رییس).

ب - مشاور استاندار در امور بانوان (دبیر).

ج - نماینده تام‌الاختیار معاونت برنامه‌ریزی استانداری.

د - مدیر کل دفتر آمار و اطلاعات استانداری.

هـ - مدیرکل امور اجتماعی و شوراهای استانداری.

و - رییس واحد استانی وزارت آموزش و پرورش استان.

ز - مدیرکل صدا و سیما مرکز استان.

ح - رییس واحد استانی وزارت اطلاعات.

ط - رییس کل دادگستری استان.

ی - رییس واحد استانی وزارت ورزش و جوانان.

ک - فرمانده ناحیه انتظامی استان.

ل - رییس واحد استانی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

م - سه نفر از رؤسای دانشگاه‌های استان به پیشنهاد کارگروه و تأیید استاندار.

ن - رییس واحد استانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

س - رییس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان.

ع - رییس واحد استانی بنیاد شهید و امور ایثارگران.

ف - مدیرکل کمیته امداد امام خمینی (ره) استان.

ص - یکی از فرمانداران به انتخاب استاندار.

ق - رییس سازمان تبلیغات اسلامی استان.

ر - فرمانده منطقه مقاومت بسیج استان.

ش - رییس سازمان بهزیستی استان.

ت - مدیرکل ثبت احوال استان.

ث - نماینده سایر دستگاه‌های اجرایی استان حسب مورد با حق رأی با تشخیص رییس کارگروه.

ادامه جدول ۸-۱۸- متن اصلاح آیین‌نامه اجرایی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان

خ - مدیرکل زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی استان. (بدون حق رأی)
ذ - یکی از اعضای شورای اسلامی استان به انتخاب شورای یاد شده. (بدون حق رأی)
ض - دو نفر از صاحب‌نظران و یا اعضاء هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی مرتبط با امور اجتماعی به پیشنهاد کارگروه و تأیید استاندار. (بدون حق رأی)
ماده ۲۵- وظایف کارگروه تخصصی بانوان و خانواده، بررسی و ارایه پیشنهاد در موارد زیر تعیین می‌شود:
الف - بررسی و تلفیق برنامه‌های بلندمدت و میان مدت و کوتاه مدت مرتبط با امور بانوان و خانواده در چارچوب برنامه‌های توسعه کشور و طرح‌های آمایش، توسعه و عمران استان.
ب - تدوین اولویت‌های پژوهشی مرتبط با امور بانوان و خانواده و ارایه پیشنهاد به دبیرخانه شورا.
ج - ارزیابی و نظارت و عملکرد دستگاه‌های اجرایی مرتبط با امور بانوان و خانواده در استان.
د - شناسایی مسایل، مشکلات و نیازهای بانوان و خانواده استان در کلیه ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی.
ه - هماهنگی جهت فراهم نمودن زمینه‌های لازم در رفع مشکلات بانوان و خانواده و کاهش نابرابری‌های جنسیتی در استان.
و - برنامه‌ریزی برای تقویت مشارکت همه جانبه بانوان و خانواده در استان.
ز - ایجاد هماهنگی در سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اجرایی جهت پیشبرد اهداف مرتبط با امور بانوان و خانواده در استان.

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری